

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Κωνσταντίνος Κορναράκης Κωνσταντίνος Πρέντος π. Δημήτριος Γιαννακόπουλος

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Θρησκευτικά Ε' Δημοτικού

Οι Χριστιανοί στον αγώνα της ζωής

Βιβλίο Δασκάλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Κωνσταντίνος Κορναράκης , <i>Επίκουρος Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών</i> Κωνσταντίνος Πρέντος , <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός</i> π. Δημήτριος Γιαννακόπουλος , <i>Θεολόγος</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Ηρακλής Ρεράκης , <i>Επίκουρος Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης</i> Παναγιώτης Ζησίδης , <i>Σχολικός Σύμβουλος</i> Ελένη Οικονομοπούλου , <i>Εκπαιδευτικός</i>
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Ανδρέας Κατσαούνης , <i>Εικονογράφος-Σκιτσογράφος</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Χαρά Οικονομοπούλου , <i>Φιλολόγος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Γεώργιος Οικονόμου , <i>Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Σταμάτης Πορτελιάνος , <i>Θεολόγος, Εκπαιδευτικός</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Μάριος Σπηλιόπουλος , <i>Εικαστικός Καλλιτέχνης</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	Ελληνικά Γράμματα Α.Ε., «Multimedia Α.Ε.»

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή
υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση
το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Τύπας

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Οικονόμου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος	5
----------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄ Οι αγώνες στη ζωή μας

1.1 Ο αγώνας στο σχολείο	7
1.2 Αγνιζόμαστε με χαρούμενη διάθεση	10
1.3 Οι μαθητές του Χριστού προετοιμάζονται για αγώνες	13
1.4 Αγώνας με τη δύναμη της αγάπης	16
1.5 Επιμονή και υπομονή στον αγώνα	20
1.6 Αγώνας να μοιραζόμαστε τα αγαθά μας με τους άλλους	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄ Αγωνιστές και μάρτυρες

2.1 Οι Απόστολοι συνεχίζουν τον αγώνα του Χριστού	27
2.2 Ο Στέφανος: Πρωταγωνιστής και Πρωτομάρτυρας	29
2.3 Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες	32
2.4 Μαρτύριο με εκπληκτική κατάληξη	35
2.5-6 Ένας νέος και τρία παιδιά μάρτυρες (Α΄ & Β΄)	39
2.7 Νεομάρτυρες	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄ Αγώνας για την αλλαγή του εαυτού μας

3.1 Ένας άνθρωπος αλλάζει ριζικά	46
3.2 Ο ληστής που έγινε Άγιος	50
3.3 Τα λάθη μας διορθώνονται	53
3.4 Ο Πατριάρχης Ιωάννης ο Ελεήμων	56

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄ Δημιουργώντας έναν όμορφο κόσμο

4.1 «Όλοι μπορούμε να κάνουμε όμορφα πράγματα»	60
4.2 Πώς είναι κτισμένη και διακοσμημένη μια εκκλησία	63
4.3 Αγία Σοφία: Ένα θαύμα τέχνης	66
4.4 Η ομορφιά και τα μυστικά μιας εικόνας	69
4.5 «Διαβάζοντας» κι άλλες βυζαντινές εικόνες	72
4.6 Τοιχογραφίες που διηγούνται πολλά	74
4.7 Ψηφιδωτά καλλιτεχνήματα	76
4.8 Μικροτεχνήματα	79

4.9 Κατανυκτικοί ύμνοι και ψαλμοί	81
4.10 Ρωμανός ο Μελωδός, μεγάλος υμνογράφος	83
4.11 Κασσιανή, η μοναδική βυζαντινή υμνογράφος	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄ Αγώνες για έναν κόσμο ανθρωπινότερο

5.1 Αγώνες για να προστατέψουμε το περιβάλλον (πλάση)	88
5.2 Αγώνες για τη δικαιοσύνη	92
5.3 Πολλά παιδιά πεθαίνουν από πείνα κάθε μέρα	95
5.4 Αγωνιζόμαστε για την ειρήνη	98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄ Επίκαιρα

6.1 Ο Μεγαλομάρτυρας Δημήτριος	101
6.2 Ο Μέγας Βασίλειος	104
6.3 Μεγάλη Σαρακοστή: Προετοιμασία για το Πάσχα	107
6.4 Ο Απόστολος Πέτρος	110

Πρόλογος

Η απόπειρα συγγραφής ενός εγχειριδίου Θρησκευτικών και μάλιστα για τις τάξεις του Δημοτικού Σχολείου, αποτελεί «σημείο πρόκλησης» σε πολυεπίπεδη βάση, κυρίως για τους συγγραφείς, εφόσον αυτοί δεν συναντώνται με τους *άμεσους* (εκπαιδευτικός, μαθητής) ή *έμμεσους* (γονείς, κοινωνία) δέκτες του έργου τους. Αλλά και ο/η εκπαιδευτικός καλείται να κατανοήσει τις δυσκολίες του εγχειρήματος και να δώσει στους μαθητές τη δυνατότητα να αποκτήσουν όσο το δυνατόν σφαιρικότερη και αντικειμενικότερη αντίληψη του περιεχομένου των ενοτήτων.

Ως προς το **βιβλίο του μαθητή**, η συγγραφική ομάδα επιχείρησε να προσεγγίσει τις θεματικές κατευθύνσεις του Αναλυτικού Προγράμματος (Φ.Ε.Κ. 303/13.03.03, τ. Β', σελ. 3882-3886), μέσα από τη μεθοδολογική αρχή προσέγγισης του μαθητή της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, δηλαδή την *επαγωγική μέθοδο*. Επειδή το παιδί της ηλικίας αυτής αγνοεί τα ψηφιδωτά της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε σχέση με την όλη εικόνα της και την αναφορά της στον κόσμο, στον συνάνθρωπο και στο Θεό, γι' αυτό και οι συγγραφείς συνέθεσαν επιμέρους βιωματικές καταστάσεις με άξονα τη σχέση με το Θεό και άφησαν στην αυτενέργεια του μαθητή την κατανόηση και αξιολόγησή τους. Εδώ υπονοείται η *παραγωγική μέθοδος*, όπου οι συγγραφείς διαπίστωσαν ότι οι θεματικές ενότητες, όπως ορίζονται και από το Φ.Ε.Κ., ευνοούν την κατά περίπτωση χρήση της ή σε άλλες περιπτώσεις τη σύνθεση των προαναφερομένων μεθόδων. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ενισχύεται η προβολή του βιωματικού στοιχείου, γεγονός που ευνοεί τη διαχρονική αναφορά σε σχέση με τη σύγχρονη πραγματικότητα (σε ενότητες όπως οι Απόστολοι, ο Πρωτομάρτυρας Στέφανος, οι Νεομάρτυρες κ.λπ.), τη συνδυαστική διδασκαλία ή την εφαρμογή αντίστοιχων μεθόδων διδασκαλίας (βλ. τις μεθόδους Dewey) από τον εκπαιδευτικό. Στην ανάπτυξη κάθε ενότητας παρατίθενται προκαταβολικοί οργανωτές, ενώ έχει επιχειρηθεί, σε σχέση πάντοτε με τον προσανατολισμό κάθε ενότητας και ο σχεδιασμός αφορμήσεων. Η ανάπτυξη των ενοτήτων εμπλουτίζεται (σε λεκτικό επίπεδο ή επίπεδο εικόνας) από προεκτάσεις διαθεματικής και όπου είναι δυνατόν, διαπολιτισμικής προσέγγισης. Οποσδήποτε, στα περιορισμένα πλαίσια των ενοτήτων και με βάση τις παιδαγωγικές και ψυχολογικές απαιτήσεις της ηλικίας των μαθητών, δεν επιδιώκεται η αφαιρετική σύνδεση των εννοιών. Ωστόσο, το βιβλίο προσφέρει την αφορμή ενώ ο/η εκπαιδευτικός, με βάση και την ανάλυση των ενοτήτων που παρατίθενται στο ανά χείρας βοήθημα, έχει τη δυνατότητα να επεκτείνει και να αναπτύξει τις έννοιες εκείνες που πιστεύει ότι ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα και το επίπεδο των μαθητών του.

Σε ότι αφορά στο **βοήθημα του εκπαιδευτικού**, οι συγγραφείς, σύμφωνα με τις προϋποθέσεις του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Φ.Ε.Κ. 303 /13.3.03 τ. Β', σελ. 3914), επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στην παροχή δυνατοτήτων αξιοποίησης του έργου του διδάσκοντα. Στην αρχή κάθε ενότητας παρουσιάζεται με ειδική σήμανση η στοχοθεσία της (με διαχωρισμό σε κύριο και επιμέρους στόχους). Ακολουθούν η σχηματική πορεία της διδασκαλίας, καθώς και προτάσεις μεθοδο-

λογίας, οι οποίες βοηθούν το διδάσκοντα να κατανοήσει τη δομή της. Η ανάλυση του περιεχομένου ολοκληρώνεται με προτάσεις διαθεματικής προσέγγισης της ενότητας, οι οποίες παρέχουν στοιχεία και αφορμές για την περαιτέρω επεξεργασία του υλικού, ενώ πολλές φορές εξυπηρετούν και την ορθή κατανόηση των δραστηριοτήτων (αν και παρατίθενται κατά το πλείστον και οι απαντήσεις τους). Επίσης, υπάρχει αναφορά δικτυακών τόπων, στοιχειώδης βιβλιογραφική ενημέρωση, ενίοτε δε και συμπληρωματικά κείμενα, τα οποία μαζί με το υπόλοιπο υλικό (πλούσιο και εξειδικευμένο για τα δεδομένα της διδασκαλίας του μαθήματος) και τα παραθέματα, προσφέρουν μια ολιστική προσέγγιση κατά την διαπραγμάτευση κάθε διδακτικής ενότητας.

Η συγγραφική ομάδα προσπάθησε να δώσει ότι καλύτερο μπορούσε, ώστε ο/η συνάδελφος εκπαιδευτικός να συναντήσει τις λιγότερες δυνατές δυσκολίες στο έργο του. Ωστόσο, οποιαδήποτε συγγραφική προσπάθεια μπορεί να αποβεί ανεπαρκής όταν ο κύριος εκφραστής της, ο εκπαιδευτικός, δεν επιτύχει να «μεταφέρει» στη γλώσσα, στη σκέψη και στη ζωή των μαθητών του, το υλικό αυτό. Υπό την έννοια αυτή, αν και καταβλήθηκε προσπάθεια για την παιδαγωγική, διαθεματική και διαπολιτισμική προσέγγιση της ύλης, εντούτοις επαφίεται στη διακριτική ευαισθησία του εκπαιδευτικού, να αξιοποιήσει το υλικό αυτό αναλόγως της εμπειρίας του.

Η συγγραφική ομάδα

1.1 Ο αγώνας στο σχολείο

Διδακτικοί στόχοι

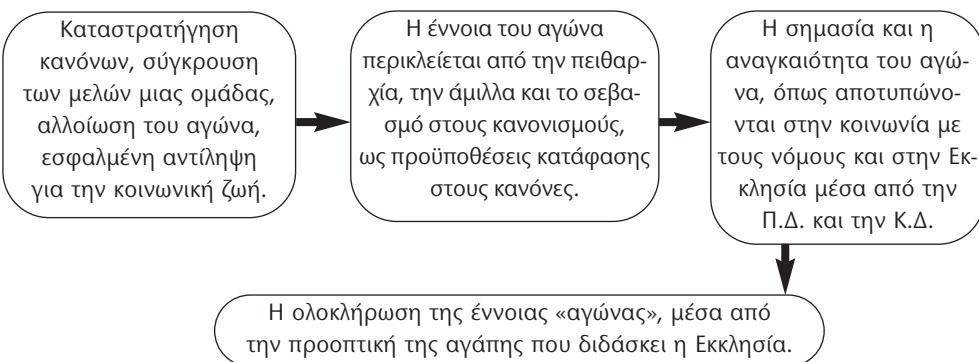
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο αγώνας, σε κάθε υποσύνολο του κοινωνικού ιστού, επομένως και στο σχολείο, προϋποθέτει την τήρηση κανόνων, οι οποίοι καταξιώνουν και νοηματοδοτούν τη ζωή της ομάδας, όπως και κάθε μέλους της ξεχωριστά.

Επιμέρους

- Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι κάθε μορφή αγώνα στηρίζεται σε κανόνες που προκύπτουν από την καθημερινή πρακτική αλλά και την κοινή συμφωνία, τόσο μεταξύ των μελών μιας ομάδας όσο και μεταξύ άλλων ομάδων του κοινωνικού συνόλου ή εθνοτήτων και κρατών.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι κάθε αλλαγή κανόνων προϋποθέτει, αφενός μεν εξαντλητική προεργασία, συζήτηση και προβληματισμό, αφετέρου δε αποδοχή και πιστή εφαρμογή από τα εμπλεκόμενα μέρη.
- Να κατανοήσουν ότι η εργασία στο χώρο του σχολείου είναι δημιουργική και παραγωγική, όταν στηρίζεται στην αποδοχή των όρων και των κανόνων που διέπουν τη σχέση δασκάλου – μαθητή, καθώς και των μαθητών μεταξύ τους.
- Να πληροφορηθούν για τη λειτουργία και την έννοια των νόμων (Παλαιά Διαθήκη) και των αρχών της πνευματικής ζωής (Καινή Διαθήκη) στο χώρο της Εκκλησίας.
- Να αφομοιώσουν ότι, κατά την Εκκλησία, η τήρηση κανόνων στις διαπροσωπικές σχέσεις δεν έχει νομική βάση (σχέση δόσης – ανταπόδοσης), αλλά έχει ως κίνητρο την αγάπη προς το συνάνθρωπο.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να βασιστεί στη συνεργατική μάθηση, κατευθύνοντας τα παιδιά (κυρίως αυτά για τα οποία θεωρεί ότι οι μεταξύ τους σχέσεις δεν διέπονται από τους κανόνες της ομάδας), με την αναλυτικοσυνθετική μέθοδο, επάνω στα προβλήματα συνοχής του κοινωνικού ιστού, εστιάζοντας στην «ομάδα» της τάξης.

1.1. Ο αγώνας στο σχολείο

Στα πλαίσια της πρώτης διδακτικής ενότητας στην αρχή της σχολικής χρονιάς, δίνεται η δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να αναφερθεί στην ανάγκη ύπαρξης οργανωμένων ομάδων με κοινούς στόχους. Στόχος της σχολικής τάξης είναι, αφενός μεν η παροχή των απαραίτητων γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα από τα γνωστικά αντικείμενα του σχολικού προγράμματος, αφετέρου δε η διαμόρφωση άρτιων προσωπικοτήτων, που θα μπορέσουν να ενταχθούν στην κοινωνική πραγματικότητα και θα αναλάβουν δημιουργικό ρόλο, ο οποίος προσιδιάζει στα άτομα που συγκροτούν τις οργανωμένες κοινωνίες. Απαραίτητη προϋπόθεση της κοινωνικής ένταξης, σε κάθε επίπεδο, είναι η τήρηση κανόνων και η μέσα από συλλογικές διεργασίες αναμόρφωσή τους, όπου και όταν αυτό κριθεί απαραίτητο και γίνει αποδεκτό από τα μέλη των κοινωνικών ομάδων.

Στην ενότητα αναπτύσσονται οι έννοιες προσώπου-κοινωνίας και της σύγκρουσης όχι σε επίπεδο βίαιης, αλλά κυρίως διαλεκτικής αντιπαράθεσης, εφόσον κρίνεται απαραίτητη για τη μεταβολή των μη ικανοποιητικών όρων που διέπουν τη συμβίωση των ανθρώπων. Αναπτύσσεται η επίδραση του *προσώπου* στην κοινωνική ανάπτυξη και η επίδραση της κοινωνίας στην πρόοδο του *προσώπου*. Επίσης, η αναφορά στην ισότητα είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της συλλογικότητας των μελών της ομάδας.

Διαθεματικά, προτείνεται να προσκληθεί ο γυμναστής του σχολείου (**Φυσική Αγωγή**) για να μιλήσει στα παιδιά για την ύπαρξη κανόνων σε όλα τα αθλήματα, την εσωτερική δυναμική του αθλητισμού, ο οποίος δεν περιορίζεται μόνο στη διασφάλιση τίμιου αθλητικού πνεύματος αλλά και στην ανάπτυξη εσωτερικής πειθαρχίας και αποδοχής του άλλου. Μπορούμε να μιλήσουμε για τη Βουλή (**Αγωγή του Πολίτη**), όπου οι αντιπρόσωποι της κοινωνίας συζητούν και ορίζουν τους κανόνες της συνύπαρξης και συναλλαγής των πολιτών, ενώ η **Ιστορία** διδάσκει ότι ο πολιτισμός αναδείχθηκε μέσα από οργανωμένες κοινότητες, οι οποίες έτσι ακριβώς επιβίωσαν και μεγαλούργησαν. Κυρίως, μάλιστα, αυτές που είχαν την προνοητικότητα να εντάξουν, με σεβασμό στη διαφορετικότητα, τον «ξένο» εντός τους. Η **Μελέτη του Περιβάλλοντος** αποκαλύπτει ότι η επιβίωση απαιτεί κανόνες, τους οποίους ακολουθούν τα έμβια όντα, καταδεικνύοντας ότι είναι έμφυτη απαίτηση της ζωής η πειθαρχία έλλογων και άλογων ζώων σε φυσικούς (και ηθικούς για τον άνθρωπο) νόμους. Η ένταξη της ενότητας στην **Κοινωνική Ζωή** χρειάζεται ιδιαίτερη λεπτότητα στο χειρισμό της, λόγω της ηλικίας των παιδιών, ωστόσο είναι δυνατό να αναφερθούμε σε κοινότητες απεξάρτησης (αλκοολικοί, ναρκωτικά κ.ά.), όπου τα μέλη τους ορίζουν από την αρχή κανόνες συμβίωσης, δεσμευτικούς για όλους και προκαθορίζουν ακόμα και τις επιπτώσεις γι' αυτούς που δεν τους τηρούν.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους επίσκεψη στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, ώστε τα παιδιά να συζητήσουν με τους αρμόδιους για την αξία της ύπαρξης των νόμων που διέπουν την κοινωνική και πολιτική ζωή. Επίσης, με αφορμή επετειακές εκδηλώσεις ή εθνικές γιορτές, μπορεί να πραγματοποιηθεί επίσκεψη σε στρατιωτικές μονάδες (π.χ. στην εορτή της Πολεμικής Αεροπορίας στις 8 Νοεμβρίου) και να οργανωθεί συζήτηση με τους αρμόδιους σχετικά με τη σημασία της τήρησης των κανονισμών μέσα σε αυτές, για την τήρηση της τάξης και τη διαφύλαξη της ζωής των υπηρετούντων στρατιωτών και αξιωματικών.
- Χωριζόμαστε σε ομάδες και αναζητούμε στο δικτυακό τόπο της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού (<http://www.sportsnet.gr>), στην επίσημη ιστοσελίδα των Ολυμπιακών Αγώνων (<http://www.athens2004.com/>), ή στο www.in.gr και

1.1. Ο αγώνας στο σχολείο

στο πεδίο «αθλητισμός», πληροφορίες για τους κανόνες με τους οποίους παίζεται το αγαπημένο μας άθλημα. Τους συγκεντρώνουμε και συζητούμε στην τάξη για τις ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ τους.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

Θέματα για συζήτηση Β. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές να γνωρίσουν και άλλα είδη αγώνων, όπως διαγωνισμοί Ζωγραφικής, Μουσικής, Λογοτεχνίας, Χειροτεχνίας, οι οποίοι καλλιεργούν το πνεύμα της συνεργασίας και της άμιλλας.

2. Λ, Λ, Σ, Λ, Σ, Λ.

4. Η «απονομή» του στεφάνου αποτελεί συμβολική εικόνα που προέρχεται από το χώρο του αθλητισμού, από τον οποίο δανείζονταν συχνά εικόνες οι Πατέρες και Διδάσκαλοι της Εκκλησίας, ώστε να εκφράσουν με ζωντανό τρόπο τη δικαίωση του πιστού από το Χριστό κατά την ημέρα της Κρίσης.

Αξιολόγηση

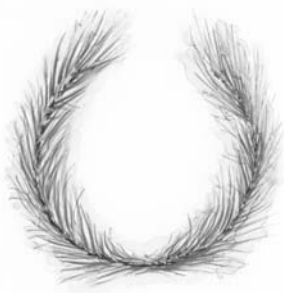
Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει τη διάθεση των μαθητών να συμμετάσχουν σε ένα προβληματισμό περί της αναγκαιότητας των κανόνων στη ζωή τους, όπως και να επιβραβεύσει κάθε ορατή βελτίωση στη συμπεριφορά ή στις μεταξύ τους σχέσεις, η οποία θα έχει προκύψει από την τήρηση των κανόνων αυτών.

Βιβλιογραφία

- Νικ. Μπουγάτσου, *Η πολιτική ζωή και σκέψη των Ελλήνων Πατέρων*, Αθήνα 1986.
 Δημ. Κυρτάτα, *Επικρίσις, Η κοινωνική δομή των Χριστιανικών κοινοτήτων από τον πρώτο έως τον τρίτο αιώνα*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1992.
 E. Stones, *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική Ψυχολογία* (μπαφρ. Α. Δαναοσής-Αφεντάκης) Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1978.
 Ιω. Παρασκευόπουλου, *Εξελικτική Ψυχολογία*, τ.3, Σχολική ηλικία, Αθήνα.
 Χρ. Γιανναρά, *Η ελευθερία του ήθους*, Αθήνα 1979 (Β' έκδοση).
 Ν. Μητσόπουλου, *Αι εντολαί του Θεού. Ύπαρξις, βασικοί χαρακτήρες, επιτεύξεις και περιεχόμενο των θείων εντολών*, Αθήνα 1989.
Στηρίζομαι στα πόδια μου, Εκπαιδευτικό υλικό Αγωγής υγείας. Εκδ. Ε.Π.Ι.Ψ.Υ.-Ο.ΚΑ.ΝΑ, Αθήνα 1996.

Δικτυακοί τόποι

Ελληνικό Κοινοβούλιο: www.parliament.gr
 Εκκλησία της Ελλάδος: www.ecclesia.gr

1.2 Αγωνιζόμαστε με χαρούμενη διάθεση

Διδακτικοί στόχοι

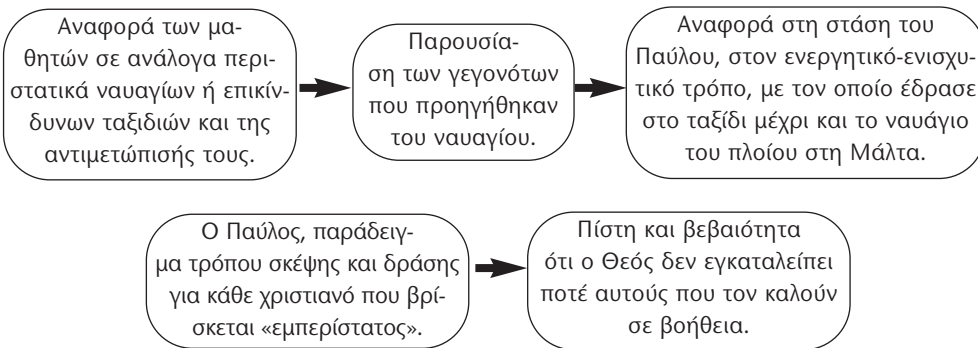
Κύριος

Να γίνει κατανοητό από τους μαθητές πως ανεξαρτήτως του αριθμού, του μεγέθους και της φύσης των προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο χριστιανός στη ζωή του, η ελπίδα του προς το Θεό, το θάρρος, η αισιοδοξία και η αγωνιστική του διάθεση αποτελούν την καλύτερη δυνατή επιλογή, ώστε τα προβλήματά του να αντιμετωπιστούν με επιτυχία.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές την ιστορία του ναυαγίου του πλοίου που μετέφερε το δεσμώτη Απ. Παύλο στη Ρώμη, εμπλουτισμένη με ερμηνευτικά σχόλια από την αφήγηση του Αγίου Ιω. Χρυσόστομου για το ίδιο θέμα.
- Να κατανοήσουν τα στοιχεία εκείνα (πίστη στα λόγια του αγγέλου, εμπιστοσύνη στη δέσμευση του Θεού, επιμονή, ισχυρός χαρακτήρας), που βοήθησαν τον Παύλο, αν και υπόδικος, να σώσει εκτός από τον εαυτό του και τους υπόλοιπους επιβάτες.
- Να παρακινήθούν οι μαθητές, ώστε να ζητούν βοήθεια και στήριξη από το Θεό σε κάθε δύσκολη στιγμή τους, χωρίς όμως να παραιτούνται από τον αγώνα τους, λόγω των δυσχερειών που προκύπτουν, αλλά να τον συνεχίζουν με αισιοδοξία και θάρρος.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Στην ενότητα προέχει η κατανόηση της σημασίας της ελπίδας σε κάθε δύσκολη κατάσταση της ζωής, ως αποτέλεσμα της πίστης στο Θεό. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει την έκφραση απόψεων για παρόμοιες δύσκολες καταστάσεις που έζησαν, είδαν ή άκουσαν οι μαθητές. Κατόπιν, συνθέτοντας τα παραδείγματα, μπορεί να κινηθεί επαγωγικά για το τελικό συμπέρασμα.

Στην ενότητα, επίσης, έχει θέση η έννοια της επικοινωνίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των μελών μιας ομάδας ανθρώπων, όπου, μέσα από εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες, καλείται να δώσει με θάρρος ένα δύσκολο αγώνα για την επιβίωσή της. Η συλλογική προσπάθεια αποτελεί χαρακτηριστικό της κοινωνίας των ανθρώπων, όταν αυτοί κα-

1.2 Αγωνιζόμαστε με χαρούμενη διάθεση

λούνται, παραμερίζοντας τις όποιες διαφορές τους, να αντιμετωπίσουν μαζικούς κινδύνους. Μέσα από κάθε οργανωμένη προσπάθεια, η διασφάλιση των αγαθών της ζωής (υλικών, κοινωνικών, πνευματικών), μετατρέπεται πάντοτε σε κοινωνική σταθερότητα, πρόοδο και ανάπτυξη. Όλες, εξάλλου, οι οργανωμένες κοινωνίες έχουν να επιδείξουν επιτυχείς δράσεις, που βασίστηκαν στο συλλογικό πνεύμα και στην κοινή προσπάθεια, μέσα σε κλίμα αισιοδοξίας και ελπίδας. Αυτές απεγκλώβιζαν τον άνθρωπο από τη δυσχερή κατάσταση, που ενίοτε βρισκόταν από δικό του φταίξιμο (πόλεμος) ή από φυσικές καταστροφές (σεισμοί), βοηθώντας τον έτσι να δώσει νέα ώθηση στην ιστορική εξέλιξη.

Οι δυσκολίες, όμως, τα προβλήματα και οι ατυχίες στη διαδρομή της ζωής, αφορούν όχι μόνο στη διάσωση ή στην υπεράσπισή της, αλλά και στον καθημερινό πνευματικό αγώνα ενάντια στον πειρασμό και στα σχέδιά του για τη σωματική, ηθική και πνευματική εξόντωση του πιστού, που αλλοιώνουν την αγωνιστική του διάθεση και «βαραινούν» τις πλάτες του. Κατ' αντιστοιχία, η πίστη, η αισιοδοξία, το θάρρος και η ελπίδα, είναι τα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να έχει ο αγώνας του χριστιανού, ώστε να θεωρείται δυναμικός και ολοκληρωμένος στην πορεία του, η οποία, σύμφωνα με την ορθόδοξη παράδοσή μας, αποτελεί κριτήριο για την επίτευξη του τελικού σκοπού της θέωσής του.

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με την **Τεχνολογία** (κατασκευή πλοίων ως αποτέλεσμα της συλλογικής προσπάθειας μιας ομάδας τεχνιτών και ειδικοτήτων, οι προδιαγραφές, τα σχήματα, τα είδη, οι χρήσεις), με την **Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή** (οι νόμοι στις ανθρώπινες κοινωνίες γενικά - ο αρχαιότερος νομικός κώδικας του Χαμουραμίτιο δίκαιο της Αρχαίας Ελλάδας - το Ρωμαϊκό δίκαιο - η συμπεριφορά μας σε καταστάσεις κινδύνου, υπό την πίεση και το κράτος μιας απειλής - τρόποι και πρακτικά μέτρα αντιμετώπισης έκτακτων καταστάσεων, όπως σεισμοί, ισχυρές καταιγίδες, πυρκαγιές). Επίσης, συνδέεται με την **Ιστορία** (αναφορά σε διάσημες, για τη ναυπήγηση μικρών και μεγάλων σκαφών και πλοίων, πόλεις- η τέχνη, η τεχνική κατασκευής των πλοίων και τα συνδεδεμένα με αυτές επαγγέλματα- οι χρήσεις των πλοίων στο εμπόριο, στη μεταφορά αιχμαλώτων, ως πολεμικά - η ανάπτυξη της επικοινωνίας και της ανταλλαγής πολιτισμικών και υλικών αγαθών μεταξύ των λαών μέσω της ναυσιπλοΐας). Τέλος, αναφορές μπορούν να γίνουν στην **Ψυχολογία** και στην **Καθημερινή Ζωή** (ανάγκη ύπαρξης ώριμων και ψυχραιμων ανθρώπων σε δύσκολες περιστάσεις αλλά και στην καθημερινή ζωή, ώστε να κρατήσουν το βάρος των αδυνάμων, προσφέροντας στήριγμα, παράδειγμα και ενίσχυση με την παρουσία και την έντονη αγωνιστική τους διάθεση).

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Από τη σειρά του National Geographic «ο Καιρός» (σε video ή dvd), παρακολουθούμε την εξέλιξη μιας καταιγίδας στη θάλασσα, ώστε να αντιληφθούμε τη σοβαρότητα της κατάστασης που αντιμετωπίσαν ο Παύλος και οι συνεπιβάτες του. Επίσης, η κινηματογραφική ταινία «Η Καταιγίδα» (της εταιρείας Warner), παρουσιάζει με πολύ ζωντανό τρόπο την πίστη σε ένα σκοπό, μέσα από τις προσπάθειες μιας ομάδας ψαράδων, που δεν δίστασαν να τα βάλουν με τη μανία της θάλασσας, προκειμένου να τον πετύχουν.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Οι Ρωμαίοι πολίτες επικαλούνταν αυτή τους την ιδιότητα, επιδιώκοντας μια πιο δίκαιη και αμερόληπτη δίκη από τα ρωμαϊκά δικαστήρια, σε σχέση με αυτήν που θα

1.2 Αγωνιζόμαστε με χαρούμενη διάθεση

είχαν στη χώρα ή τον τόπο της σύλληψής τους. Αντίστοιχα παραδείγματα έχουμε σήμερα από πολίτες διαφόρων χωρών, που συλλαμβάνονται στο εξωτερικό για διάφορους λόγους και ζητούν να εκδοθούν στη χώρα τους, ώστε να δικαστούν εκεί.

2. Σ, Λ, Λ, Σ, Λ, Σ, Σ.

4. ΤΡΙΚΥΜΙΑ, ΡΩΜΑΙΟΣ, ΙΟΥΔΑΙΟΙ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ, ΥΠΑΚΟΗ, ΜΑΛΤΑ, ΙΩΑΝΝΗΣ, ΑΓΩΝΙΖΟΜΑΣΤΕ.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός θα αξιολογήσει μέσα από τη διαπραγμάτευση της ενότητας, κατά πόσο οι μαθητές παραδειγματίστηκαν από τον τρόπο που ο Παύλος εμπιστεύτηκε το Θεό στη διάρκεια της περιπέτειάς του, μετατρέποντας, όπως λέει και ο Χρυσόστομος, τη στιγμή του κινδύνου σε στιγμή μαρτυρίας, κηρύγματος και μετάδοσης της ελπίδας και αισιοδοξίας ότι όλα θα πάνε καλά.

Βιβλιογραφία

Migne, *Πατρολογία*, τόμος 60, στήλες 368-374.

Migne, *Πατρολογία*, τόμος 50, στήλες 473-514.

J. Holzner, *Ο Παύλος*. Εκδ. Η Δαμασκός, Αθήνα 2001.

Ο Θησαυρός της Ορθοδοξίας, 2000 χρόνια. Ιστορία, Μνημεία, Τέχνη, Τόμος Α', Εκδοτική Αθηνών, Αθήναι 2000.

Δικτυακοί τόποι

National Geographic society: <http://www.nationalgeographic.com/>

Σχολή Ναυπηγών Ε.Μ.Π.: <http://www.naval.ntua.gr/fom-serve/cache/1.html>

Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού: <http://www.fhw.gr/>

Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο: <http://www.culture.gr/2/21/214/21405m/g21405m1.html>

Ναυτικό Μουσείο: <http://www.greece.org/poseidon/work/museums/hmm/>

1.3 Οι μαθητές του Χριστού προετοιμάζονται για αγώνες

Διδακτικοί στόχοι

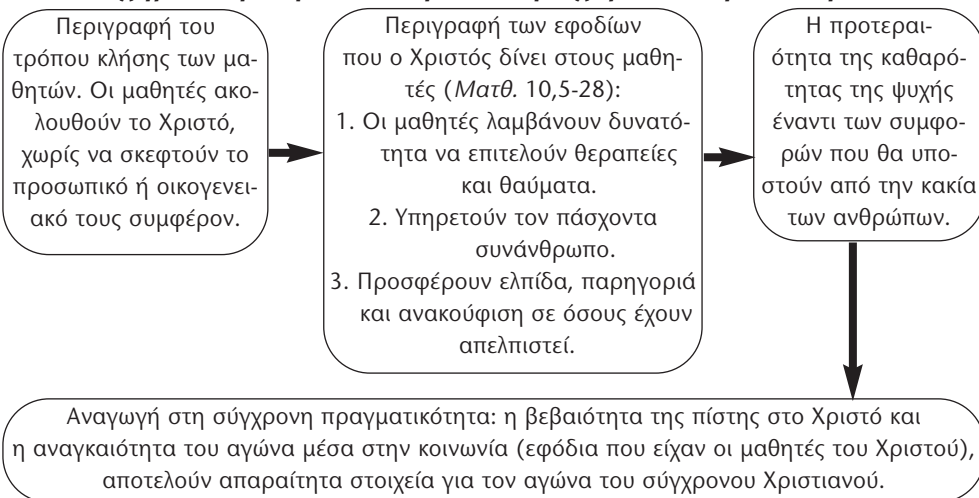
Κύριος

Να πληροφορηθούν οι μαθητές τους τρόπους με τους οποίους ο Χριστός προετοίμασε τους μαθητές του, ώστε να αναλάβουν και να συνεχίσουν το δύσκολο έργο του.

Επιμέρους

- Να επιστημονούν οι μαθητές ότι ο Χριστός δεν επέλεξε οικονομικά ισχυρούς ή μορφωμένους ανθρώπους, αλλά αγράμματους ψαράδες για να τον βοηθήσουν στο έργο του.
- Να αντιληφθούν ότι ο Χριστός εφοδίασε τους μαθητές του με επιμονή και υπομονή και κυρίως δύναμη Θεού, ώστε να αντεπεξέλθουν στο έργο τους.
- Να κατανοήσουν ότι οι ίδιοι οι Απόστολοι, απέναντι στους ισχυρούς της γης, διέθεταν μόνο πίστη στο σκοπό τους, θάρρος και βαθιά αγάπη για το Δάσκαλό τους.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η ενότητα αυτή έχει διπλή δυναμική. Σε επίπεδο ατομικό και σε επίπεδο συλλογικό. Η προσπάθεια για την επίτευξη ενός σκοπού, η οποία δεν κάμπτεται από τις δυσκολίες που συναντά το πρόσωπο ή η ομάδα, μπορεί να ενθαρρύνει ατομικές ή συλλογικές πρωτοβουλίες των μαθητών, ώστε η ανάλυση του μαθήματος να προσεγγιστεί βιωματικά.

- Κάθε στιγμή της ζωής μας προετοιμαζόμαστε για κάποιο σκοπό, έστω και το λιγότερο ουσιαστικό. Η έννοια της προετοιμασίας φανερώνει υπευθυνότητα και διάθεση επιτυχούς ανταπόκρισης στα καθήκοντά μας, ενώ εφοδιαζόμαστε με τα στοιχεία εκείνα, που μας καθιστούν έτοιμους για τον αγώνα μας.
- Ο μαθητής εφοδιάζεται με γνώσεις και επιμονή. Ο αθλητής με αντοχή, δύναμη και κουράγιο.

1.3 Οι μαθητές του Χριστού προετοιμάζονται για αγώνες

- Οι αγώνες για το συνάνθρωπό μας συνδέονται με την πίστη και υπακοή στο Χριστό, βίωση των αληθειών και των αρετών του, με βάση τις οποίες εμπνέονται και νοηματοδοτούνται οι ανθρώπινες αξίες.
- Η παρουσία των Αποστόλων στον κόσμο θα προκαλέσει αντιδράσεις, που θα τους οδηγήσουν σε σύγκρουση με τις κατεστημένες κοινωνικές δομές του κόσμου, γιατί δεν είναι εύκολη η μεταβολή των κοινωνικών συνθηκών και ο μετασχηματισμός της κοινωνίας της αδικίας και της εκμετάλλευσης σε «κοινωνία αγάπης».

Η σχέση του προσώπου με την κοινωνία είναι η διήκουσα έννοια της ενότητας, εφόσον οι μαθητές του Χριστού είναι μέλη της κοινωνίας της εποχής τους. Παράλληλα, όμως, αντιλαμβάνονται την ανάγκη της μεταβολής των κοινωνικών δομών και των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους και με το Θεό. Ο αγώνας τους στηρίζεται στην επικοινωνία εκείνη που αποτελεί προϊόν καρδιακής σχέσης και ανθρώπινης επαφής. Η επικοινωνία αυτή θα οδηγήσει στη μεταβολή των συνειδήσεων και του τρόπου σκέψης και συμπεριφοράς των ανθρώπων στην ατομική και κοινωνική τους ζωή αλλά και στην εσωτερική δύναμη για τη σύγκρουση που θα ακολουθήσει, όταν θα θιγούν τα συμφέροντα των κοινωνικά ισχυρών (διαφορά).

Διαθεματικά, η ενότητα έχει στοιχεία αναφοράς στην **Ιστορία**, όπου στα περισσότερα παραδείγματα κοινωνικών μεταρρυθμίσεων παρατηρούμε ότι η επιθυμία του ανθρώπου για βελτίωση του βιοτικού και πνευματικού του επιπέδου επιτεύχθηκε έπειτα από συγκρούσεις μικρότερες ή μεγαλύτερες. Σημασία είχε πάντοτε η εσωτερική δυναμική του φορέα και η ισχυρή του πίστη σε αξίες και υψηλά ιδανικά. Η παρουσία και το σημαντικό έργο, για παράδειγμα μη κυβερνητικών ανθρωπιστικών αποστολών για την αντιμετώπιση προβλημάτων που προκύπτουν κυρίως σε εμπόλεμες περιοχές, φανερώνει ότι οι κατεστημένοι διεθνείς οργανισμοί αδυνατούν, παρά την αναμφίβολη δύναμή τους, να πείσουν την κοινωνία για τις αγαθές τους προθέσεις. Η κοινωνία της αγάπης δεν υποκαθίσταται με κρατικά ή διεθνή συμφέροντα. Ακόμη, από το χώρο του αθλητισμού γνωρίζουμε ότι, πολύ συχνά, η επίτευξη της νίκης από έναν αθλητή, που έχει μειωμένες πιθανότητες επικράτησης (outsider), αποτελεί προϊόν βαθιάς πίστης σε ένα σκοπό με εφόδια την επιμονή και την αυταπάρνηση (βλ. το παράδειγμα του Σπύρου Λούη). Τέλος, στην **Καθημερινή ζωή**, στο σχολείο, στην εργασία, στην οικογένεια, η παρουσία μας καταξιώνεται μέσα από στοιχεία που αποκαλύπτουν αυταπάρνηση και αφοσίωση σε ένα σκοπό και προϋποθέτουν για ουσιαστικό αγώνα στην προσπάθεια για βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων.

Πηγές-Εποπτικό Υλικό

Επισημαίνεται η προετοιμασία των Ιεραποστόλων κάθε εποχής, η πίστη τους στο έργο που αναλαμβάνουν, η έλλειψη οικονομικών πόρων και η διάρκεια της αποστολής τους. Επίσης, μέσα από την ανάγνωση του περιοδικού «Πάντα τα Έθνη», της Εξωτερικής Ιεραποστολής της Εκκλησίας της Ελλάδος, είναι δυνατό οι μαθητές να συλλέξουν στοιχεία για το είδος και το μέγεθος του ιεραποστολικού αγώνα, τις δυσκολίες, τις θυσίες αλλά και τη χαρά της διάδοσης του Ευαγγελίου στις χώρες όπου οι ορθόδοξοι Ιεραπόστολοι δραστηριοποιούνται (βλ. και αντίστοιχα κεφάλαια του βιβλίου της Θρησκ. Αγωγής της Δ' τάξης).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Συλλέγουμε υλικό από τη δράση των ανθρωπιστικών οργανώσεων και μέσα από αυ-

1.3 Οι μαθητές του Χριστού προετοιμάζονται για αγώνες

τό συζητούμε για τα κίνητρα που έχουν και τα εφόδια που χρησιμοποιούν στην προσπάθεια ανακούφισης των δοκιμαζόμενων πληθυσμών κάθε φυλής, θρησκευματος ή πολιτικής προέλευσης. Βασική προϋπόθεση για την επιτυχία κάθε προσπάθειας, είναι η πίστη στην αναγκαιότητα της αποστολής και η ψυχολογική προετοιμασία με την επισήμανση των δυσχερειών που θα προκύψουν.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τους μαθητές να καταγράψουν τα εφόδια που πρόσφερε ο Χριστός στους μαθητές του, όπως συμβουλές, ενθάρρυνση, εισαγωγή τους στην αλήθεια της πίστης, δύναμη να θεραπεύουν τους ασθενείς και ταλαιπωρημένους ανθρώπους και μετά την Πεντηκοστή, το φωτισμό του Αγ. Πνεύματος, για να κατανοούν πλήρως το θέλημα του Θεού.
3. ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ, ΜΑΘΗΤΕΥΑΝ, ΑΠΟΣΤΟΛΗ, ΜΕΤΑΦΕΡΟΥΝ, ΑΙΣΘΑΝΟΝΤΑΙ, ΨΑΡΑΔΕΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ, ΑΝΔΡΕΑ, ΠΡΟΒΑΤΑ-ΑΝΑΜΕΣΑ-ΣΕ-ΛΥΚΟΥΣ, ΤΗΝ-ΟΡΓΗ-ΚΑΙ-ΤΟΝ-ΦΘΟΝΟ, ΜΕΓΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ, ΑΓΩΝΑ, ΠΙΣΤΗ, ΕΛΠΙΔΑ, ΚΑΙΝΟΥΡΙΟ ΚΟΣΜΟ.

Αξιολόγηση

Η βασική έννοια της ενότητας είναι η δυνατότητα του ανθρώπου να αγωνιστεί για το μετασχηματισμό της κοινωνίας, έχοντας ως εφόδιά του την πίστη, την αγάπη, την ελπίδα και όλες τις αρετές της εν Χριστώ ζωής. Οι μαθητές θα πρέπει να αξιολογηθούν βάσει της δυνατότητάς τους να εισέλθουν σε μια πρωτογενή διάκριση μεταξύ της αναμφίβολης (για την ηλικία τους) έλξης της εξωτερικής ισχύος και της εσωτερικής δύναμης των ψυχικών χαρισμάτων.

Βιβλιογραφία

- Η Καινή Διαθήκη*, Έκδοση βιβλικής εταιρίας, 1989.
 Ηλία Βουλγαράκη, *Χριστιανισμός και κόσμος*, Εκδ. Αρμός, Αθήνα 1999.
 Ηλία Βουλγαράκη, *Καθημερινές ιστορίες αγίων και αμαρτωλών στο Βυζάντιο*, Μαΐστρος, Αθήνα 2001.
 Richard Bach, *Ο γλάρος Ιωνάθαν* (μτφρ. Π.Α. Ζάννας), «Νέα σύνορα» Λιβάνης, Αθήνα.
 Antoine de Saint Exupery, *Ο μικρός πρίγκιπας* (μτφρ. Τ. Κουνέλης), Εκδ. Ύψιλον/βιβλία, Αθήνα 1988.
 Σάββα Αγουρίδη, *Η Αρχιερατική προσευχή του Ιησού*, Θεσσαλονίκη 1965.
 Γεωργίου Πατρώνου, *Ελληνισμός και Χριστιανισμός*, Εκδ. Αποστολική Διακονία, Αθήνα 2003.
 Λεξικό *Βιβλικής Θεολογίας* (μτφρ. από τα Γαλλικά από ομάδα θεολόγων υπό την επίβλεψη των Σ. Αγουρίδη-Στ. Βαρτανιάν) Εκδ. «Άρτος Ζωής», Αθήνα 1980, στ.133 κ.εξ. (λήμμα, «Απόστολοι»).

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr
 Χριστιανική αλληλεγγύη της Εκκλησίας της Ελλάδος: www.solidarity.gr
 www.unicef.org
 Γιατροί χωρίς σύνορα: www.msf.gr

1.4 Αγώνας με τη δύναμη της αγάπης

Διδακτικοί στόχοι

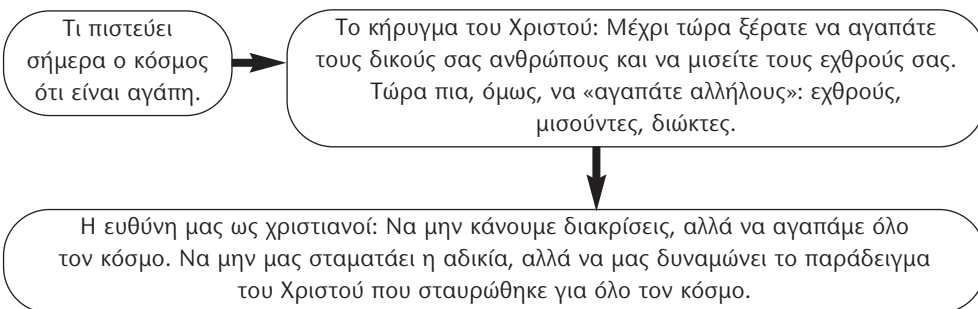
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές την έκταση της προτροπής του Χριστού, «αγαπάτε αλλήλους» και να συνειδητοποιήσουν, γιατί η προτροπή αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο για την επιτυχία του αγώνα.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η αγάπη αποτελεί συνεκτικό ιστό των μελών της κοινωνίας και αυθεντική γλώσσα επικοινωνίας, αυξάνοντας συγχρόνως την ευθύνη όλων, για τους ανθρώπους που χρήζουν βοήθειας.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι αγάπη σημαίνει θυσία (και όχι μόνο συναίσθημα), για γνωστούς και αγνώστους προς εμάς ανθρώπους.
- Να αντιληφθούν ότι το νόημα της θυσίας του Χριστού στο Σταυρό σημαίνει αγάπη για όσους μας αγαπούν αλλά και για όσους μας μισούν και ότι όλοι οι χριστιανοί οφείλουν να μιμηθούν τη θυσία αυτή.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός αναλύει δεδομένα της σύγχρονης πραγματικότητας επάνω στο πρόβλημα της ανθρώπινης δυστυχίας, κινούμενος επαγωγικά προς την ύψιστη αξία της αυτοπροσφοράς του ανθρώπου στο συνάνθρωπό του.

Βασικές έννοιες για την ανάπτυξη της ενότητας είναι η αγάπη (ως προϋπόθεση και άνευ όρων αποδοχή του διπλανού μας), η θυσία (ως άρνηση των ανέσεών μας για το καλό του διπλανού μας) και ο αγώνας (ως ενεργό ενδιαφέρον για το διπλανό μας).

Η έννοια της αλληλεπίδρασης κυριαρχεί, εφόσον οι μαθητές αντιληφθούν ότι η προτροπή του Χριστού, «αγαπάτε αλλήλους», αποτελεί βασικό στοιχείο συνοχής του κοινωνικού συνόλου και αυθεντική γλώσσα επικοινωνίας, διότι είναι γλώσσα αλήθειας, η οποία καταργεί ιδεολογικές και φυλετικές αντιθέσεις και ταξικές διακρίσεις που ευνοούνται, όταν ακριβώς απουσιάζει η αγάπη. Επίσης προβάλλονται έννοιες, όπως πρόσωπο-κοινωνία-συλλογικότητα, ως φορείς των πολιτισμικών αρχών που καταφάσκουν

1.4 Αγώνας με τη δύναμη της αγάπης

την ισότητα και δεν ταυτίζονται μόνο με την παράδοση, αλλά αποτελούν αβίαστη έκφραση της ψυχολογικής δυναμικής του προσώπου.

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με τα γνωστικά αντικείμενα της **Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής**, με τις ανωτέρω αναπτυγμένες έννοιες να έχουν αυταπόδεικτο χαρακτήρα, διότι προσδιορίζουν στοιχεία συνοχής του κοινωνικού συνόλου (σχέσεις πολιτών, κοινωφελείς προσπάθειες δημόσιων και ιδιωτικών οργανισμών κ.ο.κ.). Σε **ιστορικό** πλαίσιο αναφοράς, επίσης, υπάρχουν πολλά παραδείγματα αγάπης προς το συνάνθρωπο. Ενδεικτικά, βλ. το παράδειγμα της Πλακίλλας, συζύγου του Θεοδοσίου του Μεγάλου, η οποία φρόντιζε τους λεπρούς, χωρίς να χρησιμοποιεί υπηρετές. Εξάλλου στη «Μυριάνδρο πόλιν» του Αλεξίου Κομνηνού (12^{ος} αι.), όπως την περιγράφει η κόρη του Άννα, προσφερόταν φιλοξενία και αξιοπρεπής διαβίωση σε ανθρώπους που έχρηζαν βοήθειας. Ο Κωνσταντίνος ο Ε΄ ο Παλαιολόγος θυσιάστηκε δίπλα στους συμπολίτες του. Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός αφιέρωσε τη ζωή του σε περιοδείες αγάπης. Το «βάθος» της ιστορίας, ως καταγραφή της πορείας των κοινωνιών μέσα στο χρόνο, θεμελιώνεται σε τέτοιες πράξεις. Η ενότητα διασυνδέεται και με την **Οικολογία**, διότι η αγάπη προς τον πλησίον περιλαμβάνει και την άψυχη κτίση, που αποτελεί κι αυτή δημιούργημα του Θεού. Το ενδιαφέρον για το συνάνθρωπο διαχέεται και στην κτίση ως προέκταση της δυναμικής του παρουσίας σ' αυτήν. Ο άνθρωπος δεν αγαπά τη φύση ως αποκομμένη οντότητα, αλλά ως συνέχεια της ανθρώπινης κοινωνίας. Το μίσος κατά του ανθρώπου (π.χ. τρομοκρατία) φέρει και οικολογικές καταστροφές (π.χ. πυρηνικός όλεθρος, δηλητηριώδη αέρια κ.λπ.). Τα **ΜΜΕ**, επίσης, αντικατοπτρίζουν την εικόνα της κοινωνίας. Ο μαθητής πρέπει να μνηθεί σταδιακά στη σχέση μαζί τους. Άλλωστε, στις ζώνες παιδικών προγραμμάτων προβάλλεται, κυρίως, η «νομική» αντίληψη της αγάπης ως ανταπόδοσης αγαθών. Εξάλλου, οι εκπομπές «reality» καταδεικνύουν στο παιδί ένα κοινωνικό σύστημα θεμελιωμένο στην επιλεκτική αγάπη και στο ένστικτο επιβίωσης. Πρέπει, λοιπόν, η αρνητική αυτή εμπειρία να αξιοποιείται στο πλαίσιο ομοιότητα-διαφορά. Τέλος, στην **Καθημερινή ζωή**, ο μαθητής πρέπει να κατανοήσει ότι δοκιμάζει τις αντοχές του στην αποδοχή του άλλου, με το σχολείο να παρέχει τις απαραίτητες αφορμές, ώστε να προκαλέσει αμφίδρομες δυνάμεις στη διαμόρφωση του ψυχολογικού του προφίλ.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προμηθευτεί υλικό από κοινωφελείς συλλόγους και οργανισμούς και να το παρουσιάσει στην τάξη, ώστε να κατανοήσουν οι μαθητές όψεις της αγάπης προς το συνάνθρωπο. Π.χ. ο σύλλογος συμπαραστάσεως κρατούμενων «ο Ονήσιμος» (Ασκληπιού 60 Α & Σεργίου Πατριάρχου 8, Αθήνα, 11471, τηλ. 210 3622017, 210 3645305, fax 210 3630865) καλύπτει ανάγκες κρατούμενων και των οικογενειών τους, φροντίζει για την αποφυλάκιση ατόμων με αυστηρά κριτήρια, παρέχει δωρεάν νομική κάλυψη σε άπορους κρατούμενους κ.ο.κ. Αναφορές σχετικές με τον αγώνα κατά των διακρίσεων σε κοινωνικό, φυλετικό ή οικονομικό επίπεδο προβάλλονται και μέσα από την ενότητα 5.2 (Αγώνες για τη δικαιοσύνη).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προμηθευτεί το μυθιστόρημα της Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη, *Αφρική καλημέρα*, Εκδ. Πορευθέντες (ή οποιοδήποτε ανά-

1.4 Αγώνας με τη δύναμη της αγάπης

- λογο βιβλίο) και να μοιράσει ρόλους σε μαθητές, δραματοποιώντας ορισμένες ενότητες, ώστε να αντιληφθούν ότι στην Ιεραποστολή υπάρχουν άνθρωποι που προσφέρουν πνευματική και υλική τροφή στους συνανθρώπους τους, ενώ μερικές φορές διώκονται γι' αυτό που κάνουν.
- Επίσης μπορεί να τεθεί σε συζήτηση το θέμα: «Ζούμε στον 21^ο αι. και η πρόοδος του ανθρώπου σε όλους τους τομείς είναι μεγαλύτερη από ποτέ. Πώς εξηγείτε το γεγονός αυτό, σε σχέση με τη φτώχεια και τη δυστυχία που υπάρχουν στον κόσμο;»
  - Προμηθευόμαστε ένα μεγάλο κομμάτι φελιζόλ και το κόβουμε σε σχήμα καρδιάς. Από περιοδικά κι εφημερίδες, κόβουμε φωτογραφίες με άστεγους, φτωχούς, μετανάστες ή άλλες περιπτώσεις δυστυχισμένων συνανθρώπων μας. Με αυτές φτιάχνουμε το «κολάζ της ΑΓΑΠΗΣ» ώστε να θυμόμαστε τις υποχρεώσεις που έχουμε, απέναντι στους συνανθρώπους μας. Η συλλογή των εικόνων θα προσφέρει στα παιδιά μια πιο άμεση αντίληψη της πραγματικότητας που ζουν οι ενδεδειγμένοι συνάνθρωποί μας. Προτείνεται δε το κολάζ να έχει την εξής μορφή: στο κέντρο της καρδιάς θα επικολληθούν οι φωτογραφίες με τους άστεγους, φτωχούς, κ.λπ., ενώ περιφερειακά θα τοποθετηθούν οι φωτογραφίες με δράσεις ή δυνατότητες που υπάρχουν μέσα από ατομικές ή συλλογικές προσπάθειες για την αντιμετώπιση αυτής της κατάστασης, μοιάζοντας να αγκαλιάζουν και να κλείνουν σε έναν κύκλο προστασίας, αγάπης και φροντίδας αυτούς τους ανθρώπους.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

3. α. ΑΓΩΝΑΣ β. ΑΣΤΕΓΟ γ. ΣΤΑΥΡΟΣ δ. ΥΠΟΜΟΝΗ ε. ΕΚΚΛΗΣΙΑ.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εστιάσει στην κατανόηση από τους μαθητές του πλάτους της έννοιας «αγάπη» (πλήρης αποδοχή του διπλανού), γεγονός που θα πιστοποιηθεί μέσα από αναλόγου περιεχομένου προκλήσεις προς αυτόν (ερωτήσεις, προσωπικές εμπειρίες). Συγχρόνως, έχει τη δυνατότητα αξιολόγησης της πορείας διδασκαλίας του μέσα από τη συγκριτική παρατήρηση μεταβολής ή μη της στάσης των μαθητών.

18

Βιβλιογραφία

- Έριχ Φρομ, *Η τέχνη της αγάπης* (μτφρ. Ευ. Γραμμένος), Εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα.
 Ηλ. Μαστρογιαννόπουλου, *Βυζάντιο, Ένας κόσμος αγάπης και πνεύματος*, Εκδ. ΖΩΗ, Αθήνα 1967.
 Γεώργιου Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ηθική*, Θεσσαλονίκη 1995.
Ματθ. 5, 43-48.
Α΄ Κορ. 13, 1-8-13.
 Ηλ. Μαστρογιαννόπουλου, *Άγιες γυναίκες της αρχαίας Εκκλησίας*, Εκδ. Τήνος, χ.χ.
 Γερόντισσας Γαβριηλίας, *Η ασκητική της Αγάπης*. Εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1998.
 Κωνσταντέλου Δ. Ι., *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, Αθήνα 1986.
 Χ. Τσιρώνης, «Το μάθημα των Θρησκευτικών ως μάθημα καταλλαγής και συμφιλίωσης».

1.4 Αγώνας με τη δύναμη της αγάπης

Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού (Εισηγήσεις σεμιναρίου με συνεργασία Διακοινοβουλευτικής συνέλευσης Ορθοδοξίας - Παιδαγωγικού Ινστιτούτου - Ακαδημίας Θεολογικών Σπουδών της Ιεράς Μητροπόλεως Δημητριάδος), Αθήνα 2005, σελ. 76-87.

Αδελφός Φραγκίσκος Βαρθαλίτης, «Μάθημα καταλλαγής και συμφιλίωσης», *Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού*, σελ. 88-94.

Δικτυακοί τόποι

www.solidarity.gr

O.H.E.: www.un.org

Unisef: www.unisef.gr

Unesco: www.unesco.org.

Διεθνής Αμνηστία: www.amnesty.org

www.msf.gr

Ερυθρός Σταυρός: www.icrc.org

Action Aid: www.actionaid.org

1.5 Επιμονή και υπομονή στον αγώνα

Διδακτικοί στόχοι

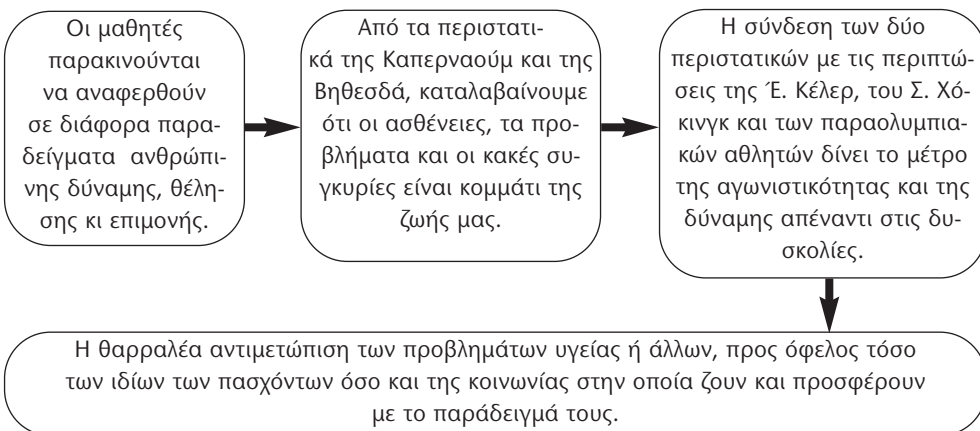
Κύριος

Να αναγνωρίσουν οι μαθητές την αξία της υπομονής και της επιμονής μαζί με την πίστη, ως βασικές παραμέτρους για την αντιμετώπιση κάθε είδους δυσκολίας από τον πιστό.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές, μέσα από το περιστατικό της θεραπείας του παραλυτικού της Καπερναούμ, την αξία της επιμονής αλλά και της συμπαράστασής μας στον αγώνα του πλησίον, ενώ από το περιστατικό της θεραπείας του παραλυτικού της Βηθεσδά, το χάρισμα της υπομονής που θα πρέπει να περιβάλλει κάθε αίτημά μας προς το Θεό.
- Να τύχουν διαπραγμάτευσης από τους μαθητές και άλλα παραδείγματα από την ιστορία και την καθημερινή πραγματικότητα, ανθρώπων που δεν σταμάτησαν να παλεύουν στην ζωή τους για το καλύτερο, με τη βοήθεια του Θεού, όντας στερημένοι του αγαθού της υγείας τους.
- Να αντιληφθούν οι μαθητές, μέσα από τα παραδείγματα της ενότητας, πως αξία έχει μόνο ένας αγώνας που χαρακτηρίζεται από εμμονή και συνέχεια, από θέληση και αισιοδοξία.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Επειδή το ζήτημα της δυναμικής των προσώπων με ειδικές ανάγκες χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προχωρήσει σε προεργασία του μαθήματος, αναθέτοντας σε μαθητές να συλλέξουν υλικό, που θα χρησιμοποιηθεί ως βάση αναγωγής στο ζητούμενο, δηλαδή, ότι η υπομονή και επιμονή του πιστού είναι βασικά στοιχεία για την αντιμετώπιση των δυσκολιών.

1.5 Επιμονή και υπομονή στον αγώνα

Η ζωή του ανθρώπου στη γη είναι συνυφασμένη με ποικίλα προβλήματα και αντιξοότητες, που εμφανίζονται απροειδοποίητα ή συμβαίνουν μετά από λανθασμένες επιλογές και τον βασανίζουν κάποιες φορές για όλη του τη ζωή. Η Εκκλησία μας, όπως σαφώς εξάγεται μέσα από την Κ.Δ., θεωρεί ως πηγή αυτού του κακού την αρχική αποστασία του ανθρώπου από το Θεό. Εξαιτίας της, ο άνθρωπος ζει την πιθανότητα να υποστεί τις συνέπειες ψυχοσωματικών δυσλειτουργιών (εφόσον ψυχή και σώμα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα), από τις οποίες δύσκολα αποδεσμεύεται. Άλλες φορές πάλι, ο Θεός, λειτουργώντας παιδαγωγικά (όπως φαίνεται και στα περιστατικά της ενότητας), επιτρέπει δοκιμασίες στον άνθρωπο με σκοπό αυτός να μετανοήσει, να επιστρέψει «εις εαυτόν» και κατά συνέπεια κοντά του.

Απαραίτητα στοιχεία για την επιστροφή του πιστού κοντά στο Θεό είναι η επιθυμία του για ειλικρινή μετάνοια, η αδιάκοπη αίτησή του (προσευχή) και η συμμετοχή του στα μυστήρια της Εκκλησίας. Έτσι, βλέπει από άλλη οπτική γωνία την ασθένεια και παίρνει δύναμη και ελπίδα για την αντιμετώπισή της. Στην πορεία αυτή, ο Θεός είναι κοντά στον αγώνα του και βοηθά, οδηγεί, ευλογεί και τέλος λυτρώνει από τον πόνο και τη δυστυχία, όπως με μεγάλη ευκολία έκανε στα δύο περιστατικά του μαθήματος: πρώτα συγχώρησε τις αμαρτίες (προϋπόθεση για τη λύτρωση είναι η καθαρή ψυχή) και μετά επιβράβευσε τον αγώνα (την επιμονή και την υπομονή) των παραλυτικών, θεραπεύοντάς τους και σωματικά με την παρατήρηση να μην αμαρτήσουν ξανά, εντοπίζοντας έτσι και την αιτία της δυσμενούς κατάστασής τους.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορές σε διάφορα γνωστικά πεδία. Στη **Φυσική Αγωγή**, με τους Παραολυμπιακούς αγώνες, ως έκφραση θέλησης και δυναμισμού για την υπέρβαση της σωματικής αναπηρίας. Στην **Ιατρική**, με τις ασθένειες που καταλήγουν σε αναπηρίες και στους πιθανούς τρόπους θεραπείας τους. Στην **Ψυχολογία**, με την υποστηρικτική διαδικασία των ανθρώπων για την αποκατάσταση της ψυχικής τους υγείας (με βάση το διάλογο που είχε ο Χριστός με τους παραλυτικούς). Στην **Τέχνη**, με δείγματα έργων ζωγραφικής που δημιουργήθηκαν με τα πόδια, από ανάπηρους τροφίμους ιδρυμάτων, ως δείγμα επιμονής και υπομονής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα επίσης είναι και αυτό του Μπετόβεν, ο οποίος, όντας χωρίς ακοή, συνέθεσε την 9^η Συμφωνία. Στην **Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή**, με την παρουσίαση της κοινωνικής και πολιτικής προσφοράς της Ε. Κέλερ, παρά τις πρακτικές δυσκολίες λόγω της κατάστασής της, ως δείγμα επιμονής στον αγώνα για την επικράτηση της κοινωνικής ισότητας. Στην **Επιστήμη της Φυσικής**, με την τεράστια επιστημονική κατάκτηση της ερμηνείας της θεωρίας των «μαύρων τρυπών», από τον ανάπηρο με σπάνια νευρολογική ασθένεια και σε πλήρη ακινησία Σ. Χόκινγκ.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Οργανώνεται η προβολή ενός video με θέμα τους Παραολυμπιακούς αγώνες (αρχείο Ε.Ρ.Τ.). Ακολουθεί συζήτηση με επέκταση της θεματολογίας και σε άλλους τομείς, όπου άνθρωποι με κινητικά ή άλλα προβλήματα υγείας και αναπηρίες δραστηριοποιούνται. Γίνεται αναφορά στη μέριμνα και στα μέτρα που το κράτος λαμβάνει για τις ομάδες αυτές (περίθαλψη, διορισμοί σε κοινωφελείς Οργανισμούς ή δημόσιες υπηρεσίες, ευνοϊκή φορολόγηση, επιδόματα, δωρεάν εισιτήρια σε πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.λπ.) και παρατίθενται προτάσεις για την παραπέρα ένταξή τους στην κοινωνία.

Σημείωση: Η Ε.Ρ.Τ. και το ΥΠ.Ε.Π.Θ. συνεργάζονται μέσω της Διεύθυνσης Εκπαι-

1.5 Επιμονή και υπομονή στον αγώνα

δευτικής Ραδιοτηλεόρασης, προσφέροντας πλούσιο οπτικοακουστικό υλικό, το οποίο καλύπτει αρκετούς γνωστικούς τομείς και αντικείμενα. Το υλικό αυτό διανέμεται σε ικανό αριθμό αντιτύπων στα κατά τόπους Γραφεία και Διευθύνσεις Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, απ' όπου οι εκπαιδευτικοί μπορούν να το δανειστούν και να το χρησιμοποιήσουν. Πλήρης κατάλογος με τη θεματολογία του υλικού διατίθεται από το Τμήμα Εκπαιδευτικής Ραδιοτηλεόρασης (τηλ. 210-6066218). Για την ενότητα, διατίθεται υλικό για τους Παραολυμπιακούς αγώνες.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Μαθητές, οι οποίοι παραβρέθηκαν στους Παραολυμπιακούς αγώνες ή τους παρακολούθησαν από την τηλεόραση, καταθέτουν τις εντυπώσεις τους και παρουσιάζουν φωτογραφίες που τυχόν έχουν στην κατοχή τους από αυτούς.
- Μετά από συνεννόηση με τους αντίστοιχους φορείς (Υφυπουργείο Αθλητισμού, Υπουργείο Υγείας και Παιδείας), οι μαθητές μπορούν να επισκεφτούν μια ομάδα αθλητών των Παραολυμπιακών αγώνων, να συζητήσουν με τον προπονητή τους και τους ίδιους για τον τρόπο ζωής τους, το πρόγραμμα προπόνησής τους, τις διακρίσεις τους σε αγώνες και να φωτογραφηθούν μαζί τους. Επίσης, μπορούν να παρακολουθήσουν κι έναν αγώνα τους ζωντανά.
- Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και συγκεντρώνουν πληροφορίες για την ιστορία, τα αθλήματα, τους αθλητές και τους κανόνες συμμετοχής στους Παραολυμπιακούς Αγώνες (βλ. τα sites της ενότητας «Δικτυακοί τόποι»).

Ενδεικτικές απαντήσεις

1. Ο Χριστός πήρε αφορμή και χάρισε την ίαση και στους δύο ασθενείς λόγω της επιμονής και της υπομονής που έδειξαν (Καπερναούμ: λήψη δυναμικής πρωτοβουλίας-άνοιγμα της στέγης χωρίς να πτοηθούν από τον κόσμο, Βηθεσδά: 38 χρόνια καθήλωσης, αγόγγυστα και μόνο με το παράπονο της απουσίας του «πλησίον» που θα βοηθούσε με μια απλή κίνηση), αλλά και με την πίστη και την εμπιστοσύνη στη δύναμη του Χριστού ότι μπορεί να τους κάνει καλά.
2. Έδειξαν επιμονή ••στην Καπερναούμ
Έδειξε υπομονή ••στη Βηθεσδά
Έλεν Κέλερ ••κοινωνικοί αγώνες
Εκεί ο άγγελος τάραζε τα νερά ••στη Βηθεσδά
Άνοιξαν τη σκεπή ••στην Καπερναούμ
Στέφεν Χόκινγκ ••μεγάλος Φυσικός
Είπε: «σήκωσε το κρεβάτι σου...» ••ο Χριστός

Αξιολόγηση

Μέσα από την ανάπτυξη της ενότητας, θα επιχειρηθεί η ανίχνευση των προθέσεων των μαθητών να αφομοιώσουν τη δυναμική που έχουν η επιμονή και η υπομονή, τόσο σε μικρής σημασίας καθημερινά περιστατικά της ζωής, όσο και σε σοβαρότερα γεγονότα, όπως αυτά της ασθένειας.

1.5 Επιμονή και υπομονή στον αγώνα

Βιβλιογραφία

- Χ. Βασιλόπουλου, «Σχεδιασμός και οργάνωση του θρησκευτικού μαθήματος με κριτήριο τα ψυχο-παιδαγωγικά και κοινωνικο-πολιτιστικά χαρακτηριστικά των μαθητών», *Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού*, σελ. 119-125.
- Ε. Φρομ, *Ο φόβος μπροστά στην ελευθερία*, (μτφρ. Δ. Θεοδωρακάτος), Εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1971.
- Π. Τίλλιχ, *Το θάρρος της υπάρξεως*, Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976.
- Φ. Ντολτό, *Τα Ευαγγέλια και η πίστη, Ο κίνδυνος μιας ψυχαναλυτικής ματιάς* (μτφρ. Ε. Κουκή), Εκδ. «Εστία», Αθήνα 2002, σσ.350-378.

Δικτυακοί τόποι

Πληροφορίες για τον Σ. Χόκινγκ

<http://www.pbs.org/wnet/hawking/cosmostar/html/hawking.html>

Πληροφορίες για την Έ. Κέλερ

<http://www.hki.org/>

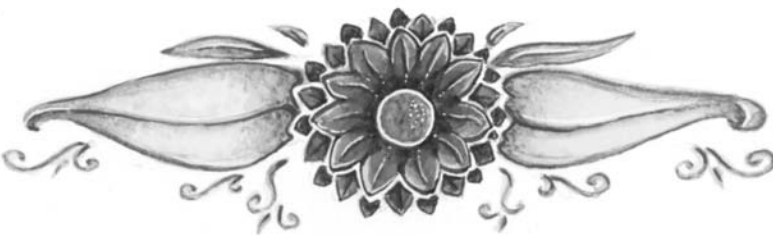
<http://www.afb.org/braillebug/hkmuseum.asp>

<http://www.vrahokipos.stedana.gr/against/war/keler.htm>

Πληροφορίες για τους Παραολυμπιακούς αγώνες

<http://www.psnrenal.gr/periodiko/30/paraolimpiakoi1.htm>

<http://www.athens2004.net/athens2004/page/home?lang=el>

1.6 Αγώνας να μοιραζόμαστε τα αγαθά μας με τους άλλους

Διδακτικοί στόχοι

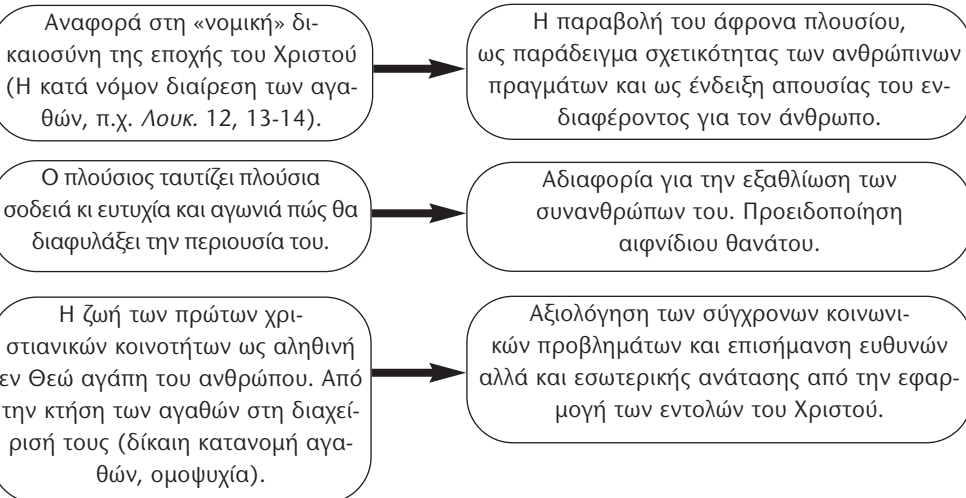
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι, παρόλο που τα υλικά αγαθά δεν έχουν οντολογική αξία για την πνευματική ολοκλήρωση του ανθρώπου, ο τρόπος χρήσης τους και η στάση μας απέναντί τους, μας βοηθούν να γίνουμε καλύτεροι ή χειρότεροι στον εσωτερικό μας κόσμο και αναλόγως να βελτιώσουμε ή όχι την κοινωνία μας με τον αδελφό μας και τελικά τη σχέση μας με το Θεό.

Επιμέρους

- Να αξιολογήσουν οι μαθητές σωστά - πέρα από το διηγηματικό / φαντασικό της χαρακτήρα - την παραβολή του άφρονα πλουσίου.
- Να επιστημονούν ότι οι ακροατές και μαθητές του Χριστού δεν έμειναν μόνο στη θεωρία, αλλά πραγματοποίησαν τη διδασκαλία του κατά τη συγκρότηση των πρώτων κοινοτήτων.
- Να αντιληφθούν ότι αποτελούν συνέχεια των πρώτων χριστιανών και επομένως οφείλουν να σκέφτονται όχι εγωκεντρικά, αλλά φιλόανθρωπα και αγαπητικά για το συνάνθρωπο.
- Να πληροφορηθούν στοιχεία από το φιλόανθρωπο έργο της Εκκλησίας.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός καλείται να οριοθετήσει τα κοινωνικά προβλήματα μέσα από την ανάλυση της επίδρασής τους στη συνοχή της κοινωνίας και να οδηγήσει, μέσα από την επαγωγική διδασκαλία, τους μαθητές να αντιληφθούν ότι η επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων ξεκινά από εμάς τους ίδιους. Αφτηρηρία του προβληματισμού θα μπορούσε να αποτελέσει η

1.6 Αγώνας να μοιραζόμαστε τα αγαθά μας με τους άλλους

περικοπή 2, 42-47 από το βιβλίο των *Πράξεων των Αποστόλων*, όπου πληροφορούμαστε ότι «οι πιστοί έμεναν μαζί και είχαν όλα κοινά, και πωλούσαν τα κτήματά τους και τις περιουσίες τους και τα μοίραζαν σε όλους αναλόγως προς τις ανάγκες που είχε ο καθένας».

Κατά συνέπεια, βασική παράμετρος της ενότητας είναι η διάκριση μεταξύ κτήσης και διαχείρισης των αγαθών. Αν και ο άνθρωπος κερδίζει με την εργασία του αγαθά, επειδή αυτά δεν αποτελούν μέρος του εαυτού του, δεν του ανήκουν με την απόλυτη έννοια. Όταν πεθάνει, θα παύσει οποιοσδήποτε σύνδεσμος μαζί τους. Επομένως, καταξιώνεται όποιος διαχειρίζεται τον πλούτο του προς όφελος των συνανθρώπων του. Η Εκκλησία μάς διδάσκει ότι η διαχείριση των αγαθών δεν πρέπει να αποτελεί επιλογή, αλλά μάλλον υποχρέωση και τρόπο ζωής του ανθρώπου, χωρίς να βλάπτει την οικογένειά του ή τον εαυτό του, πάντοτε όμως με περιθώρια αλληλεγγύης στο συνάνθρωπο. Χρήσιμη, επίσης, είναι και η διάκριση μεταξύ αλληλεγγύης και «τυπικής» ελεημοσύνης. Η ελεημοσύνη, με την παραπάνω έννοια, δεν σημαίνει πλατειά αποδοχή του πόνου του συνανθρώπου μας.

Στην ενότητα κυριαρχεί η έννοια της σχέσης «προσώπου-κοινωνίας», υπό το πρίσμα της κατάφασης των ουμανιστικών αξιών, όπως η αποδοχή προς τον άλλο, ή διορθωτικών κινήσεων για την υπέρβαση των κοινωνικών ανισοτήτων. Ο μαθητής διδάσκεται ότι η παρουσία του έχει αξία, διότι, ως πρόσωπο, κατανοείται σε σχέση προς τον άλλο. Επομένως, η αγαθοποιός κίνησή του προς το συνάνθρωπο αποτελεί συγχρόνως και βελτίωση του εαυτού του.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορές: Στην **Αγωγή του Πολίτη** με την κατανόηση της αξίας του προσώπου εντός του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου και στις δυνατότητες συνεισφοράς του στην ομαλή λειτουργία του. Στην **Κοινωνιολογία**, όπου μπορούν οι μαθητές να εισαχθούν στην προβληματική της δίκαιης κατανομής των αγαθών και πώς το πρόβλημα αυτό από αρχαιοτάτων χρόνων ώθησε σε αντιπαραθέσεις τα κοινωνικά στρώματα. Στην **Ιστορία**, όπου έχουμε διάφορα παραδείγματα (π.χ. Σεισάχθεια από το Σόλωνα). Εξάλλου, βλ. τη ζωή στη φυλή, την πατριά αλλά και τα πρώτα δείγματα κοινοβιακού συστήματος (π.χ. Πυθαγόρειοι). Η ιστορική αυτή αναφορά αποβλέπει στην κατάδειξη της ενότητας και κοινότητας των ανθρώπινων συναισθημάτων και βοηθά το μαθητή να δημιουργήσει μέσα του μια πρωτογενή ανθρωπολογική θεώρηση.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να έλθει σε επαφή με τους υπεύθυνους των κατά τόπους Δημοτικών καταστημάτων και αρμόδιους για τα προγράμματα που αφορούν στους άστεγους της πόλης, ώστε να αντληθεί υλικό για ενημέρωση και συζήτηση.

Προτεινόμενες δραστηριότητες-Παραθέματα

- Σχεδόν όλες οι Μητροπόλεις της ελληνικής επικράτειας διαθέτουν ειδικά τμήματα φιλόπτωχων ταμείων, κέντρων ενοριακής αγάπης και συναφών δραστηριοτήτων. Κατόπιν συνεννόησης, ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τους μαθητές να πάρουν συνέντευξη από τον εφημέριο της ενορίας τους, επάνω σε ζητήματα χριστιανικής αλληλεγγύης αλλά και σε περιστατικά που συναντά στην ενορία του κατά την άσκηση του ποιμαντικού του έργου. Κατόπιν, τα στοιχεία που έχουν συλλεγεί συζητούνται στην τάξη, ώστε να αξιολογηθούν από τους μαθητές και να εξαχθούν συμπεράσματα.
- Ζητάμε στοιχεία (φωτογραφίες, ανακοινώσεις), από τον ιερέα της ενορίας μας και περιγράφουμε τη λειτουργία ενός συσσιτίου που προσφέρεται στους άπορους ενοριίτες.

1.6 Αγώνας να μοιραζόμαστε τα αγαθά μας με τους άλλους

- Μπορεί να πραγματοποιηθεί μια συνάντηση των μαθητών με τους υπεύθυνους του ενοριακού έργου της περιοχής τους. Κατόπιν να διοργανωθεί μια εκδήλωση, με περιεχόμενο τα πορίσματα της συνάντησης αλλά και την παράθεση υλικού, το οποίο ο εκπαιδευτικός μπορεί να προμηθευτεί από τα αρμόδια γραφεία της Αποστολικής Διακονίας, ώστε να υπάρξει ευαισθητοποίηση για την κοινωνική αδικία, ανάδειξη του φιλανθρωπικού έργου της Εκκλησίας και των δημόσιων φορέων και συνειδητοποίηση εκ μέρους του μαθητή του ενεργού ρόλου που οφείλει να διαδραματίζει στα πλαίσια των δικών του δυνατοτήτων.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. β, γ, α, β.
3. α-8, β-5, γ-3, δ-2, ε-4, στ-4,6,7.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει αρχικά τη δυνατότητα του μαθητή να υπερβεί τη δυναμική του κοινωνικού περιβάλλοντός του (π.χ. εύπορη οικογένεια / ενδεής οικογένεια) και κατόπιν, με βάση αυτή τη στάση του, να κατανοήσει τη διδασκαλία της Εκκλησίας, ότι ο πλούτος και γενικά τα αγαθά, αποτελούν μέσο προς διαχείριση προβλημάτων και όχι αυτονόητο κτήμα του ανθρώπου. Στην περίπτωση αυτή, ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα παιδαγωγικής παρέμβασης (μετασχηματισμός βιωμάτων από αρνητικά σε θετικά, π.χ. αλτροϊσμός).

Βιβλιογραφία

- Μπουγάτσος Ν., *Κοινωνική διδασκαλία Ελλήνων πατέρων*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1980.
- Κωνσταντέλου Δ. Ι., *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, Αθήνα 1986.
- Δημ. Κυρτάτα, *Επίκρισις, Η κοινωνική δομή των Χριστιανικών κοινοτήτων από τον πρώτο έως τον τρίτο αιώνα*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1992.
- Κλήμεντος του Αλεξανδρέως, *Ποιος πλούσιος σώζεται;* (μτφρ. Ε.Π.Λέκκος), Εκδ. Λύχνος, Αθήνα 2003, σελ.9-65.
- Μεγ. Βασιλείου, *Προς τους πλουτούντες*, (μτφρ. Ε.Π.Λέκκος), Εκδ. Λύχνος, Αθήνα 2003, σελ. 66-91.
- Πράξεων, 2,42-47.
- Λουκ. 24,1-53.
- Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Η Ελεημοσύνη, Η καρδιά της αρετής* (Βενεδίκτου ιερομονάχου), Γ' Έκδοση, Εκδ. Νέα Σκήτη Αγ. Όρους, 2003.
- Μ. Μπέγζου, «Ορθόδοξη αγωγή και παγκοσμιοποίηση», *Τα Θρησκευτικά ως μάθημα ταυτότητας και πολιτισμού*, σελ. 145-148.

Δικτυακοί τόποι

Κείμενα για τη φιλαργυρία:

http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/ecclesia_kosmos/7.2/7.2.3/page.htm

www.ecclesia.gr

www.solidarity.gr (E-mail : contant@solidarity.gr)

2.1 Οι Απόστολοι συνεχίζουν τον αγώνα του Χριστού

Διδακτικοί στόχοι

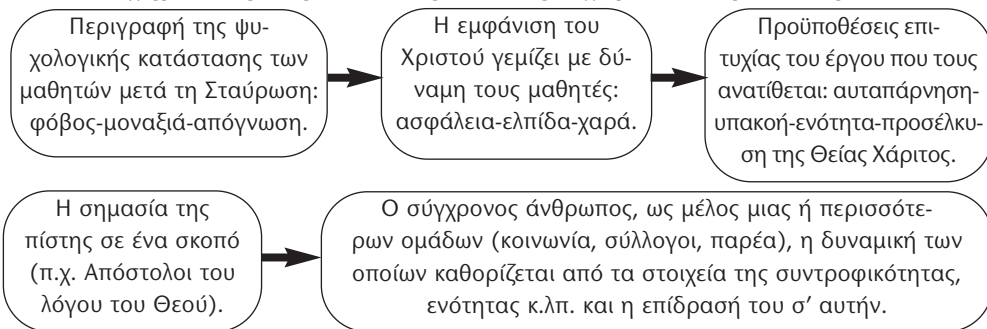
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι οι Απόστολοι, δείχνοντας πνεύμα μαθητείας και υπακοής, συνέχισαν το έργο του Χριστού και πέτυχαν να διαδώσουν το μήνυμα της διδασκαλίας του, διότι στον αγώνα τους αυτό είχαν, συγχρόνως, ως πηγή δύναμης την παρουσία και ενίσχυση του Αγίου Πνεύματος.

Επιμέρους

- Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι μέσα στην Εκκλησία ο άνθρωπος πρέπει να σπουδάξει την αρετή της υπακοής, όχι μόνο ως ζήτημα βελτίωσης του εαυτού του, αλλά κυρίως ως παράδειγμα προς τους άλλους ανθρώπους ότι ζει αληθινά την πίστη του.
- Να κατανοήσουν ότι ο Θεός ευλογεί και ενισχύει κάθε συνεργασία ανθρώπων για καλό σκοπό.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η πίστη του ανθρώπου σε κάτι αληθινό δίνει νόημα στον αγώνα του.
- Να επισημανθεί ο ρόλος της εμπιστοσύνης στις σχέσεις των ανθρώπων για την επίτευξη ενός κοινού σκοπού.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός αναλύει τις δυσκολίες που συνάντησαν οι μαθητές μετά την Ανάσταση του Χριστού και κινείται επαγωγικά προς ένα συμπέρασμα, που θα έχει βιωματική εγκύτητα με το γεγονός ότι η πίστη του ανθρώπου σε κάτι αληθινό δίνει νόημα στον αγώνα του. Εξάλλου, προϋπόθεση αγιασμού και ενίσχυσης των μαθητών ήταν η ενότητά τους και η πίστη σε ένα σκοπό, τη στιγμή που όλα είχαν καταρρεύσει γύρω τους, ο κόσμος τους αμφισβητούσε και η ψυχολογική τους κατάσταση είχε επιβαρυνθεί. Το «Μή χωρίζεσθε» (Πράξεων 1,4) φανερώνει την ενότητα ως πρωταρχικό παράγοντα επίτευξης ενός σκοπού. Πολλές φορές στη ζωή του ο άνθρωπος συναντά ποικίλες δυσκολίες, ωστόσο η δυνατή πίστη σε ένα σκοπό και η ενότητα με το συνάνθρωπο, τον ενισχύει να υπερβεί τις δυσκολίες αυτές. Και η αποδοχή του άλλου με ταπείνωση, επίσης, ενισχύει κάθε συλλογική προσπάθεια. Έτσι, η ομοιότητα ή η διαφορά δε συνιστούν κριτήρια συγκρούσεων, αλλά πεδία γόνιμης διαλεκτικής σχέσης.

2.1. Οι Απόστολοι συνεχίζουν τον αγώνα του Χριστού

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με την **Ιστορία**, όπου μπορεί να γίνει αναφορά σε περιπτώσεις ισχυρής πίστης και συνεργασίας ανθρώπων. Συνδέεται επίσης με τη **Γεωγραφία**, όπου θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν χάρτες με την πορεία των Αποστόλων στις χώρες όπου έδρασαν και μαρτύρησαν, με αναφορά στις δυσκολίες της μετακίνησης τους στις τεράστιες αποστάσεις που διάνυσαν με τα πενιχρά μέσα της εποχής. Στην Ελλάδα, εξάλλου, όπως και σε όλο τον κόσμο, οι κοινωνικοί αγώνες πέτυχαν μέσα από τη συντροφικότητα, συνεργασία και ισχυρή πίστη σε ένα σκοπό (π.χ. συνεταιρισμός Αμπελακίων, δημοκρατικοί αγώνες στην πατρίδα μας, η «Αλληλεγγύη» στην Πολωνία κ.λπ). Τέλος, στην **καθημερινή** μας **ζωή** οφείλουμε να συμβάλλουμε στις κοινωνικές ομάδες που μετέχουμε (σχολείο), μέσα από το παράδειγμά μας (συγκατάβαση, συναδελφικότητα), ώστε να προετοιμαζόμαστε για την αυριανή ένταξη μας στο στίβο της ζωής.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Τα παιδιά μοιράζονται ρόλους και αναπαριστούν (ψυχόδραμα) τη σκηνή της εμφάνισης του Κυρίου στους μαθητές του, με προφανή σκοπό τη συναγωγή συμπερασμάτων για την καθημερινή ζωή. Αρχικά, παρουσιάζονται οι αμφιβολίες, οι φόβοι και ο δισταγμός των μαθητών, μπροστά στο άγνωστο. Έπειτα, δίνεται έμφαση σε συναισθήματα χαράς και αυτοπεποίθησης που γεννά η εμφάνιση του Δασκάλου.
- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να καλέσει τον/την Γυμναστή/τρια ή το μουσικό στην τάξη για να αναπτύξουν την έννοια της συνεργασίας, ενότητας και υπακοής στον προπονητή ή στο μαέστρο για την επιτυχία μιας ομαδικής προσπάθειας (αγώνες, συναυλία).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Α, Σ, Α, Σ, Α, Σ, Σ, Α, Α.
2. Την ημέρα της Πεντηκοστής, οι μαθητές έλαβαν το χάρισμα της γνώσης και του λόγου. Της γνώσης (κατά τα μέτρα των ανθρώπινων δυνατοτήτων) για τις θείες αλήθειες που δίδασκαν. Του λόγου, ως ικανότητας μετάδοσης της γνώσης στις καρδιές των ανθρώπων και ως προφητείας.

Αξιολόγηση

28

Το μήνυμα της ενότητας είναι ότι οι Απόστολοι, υπερβαίνοντας τις όποιες δυσκολίες συναντούν, συνεχίζουν το έργο του Χριστού. Ο μαθητής πρέπει να οδηγηθεί στην κατανόηση της σημασίας του γεγονότος της επιμονής σε ένα σκοπό, με τη βοήθεια των πλαγιότιτλων και των πρόσθετων διαθεματικών δραστηριοτήτων. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λάβει υπόψη του τη δυνατότητα διείσδυσης του μαθητή στις έννοιες αυτές με βάση το κοινωνικό και οικογενειακό πλαίσιο στο οποίο ζει (εξυποκειμενίκευση της διδασκαλίας).

Βιβλιογραφία

Καινή Διαθήκη (Εκδ. Βιβλικής Εταιρείας, Αθήνα 1985): Ματθαίου 28,16-20, Πράξεις των Αποστόλων 1,1-9.
 Συμεών Κραγιόπουλου (Αρχιμ.), *Το σύγχρονο χάρισμα, υπακοή-μαθητεία στο Χριστό δια της Εκκλησίας*. Πανόραμα, Θεσσαλονίκη 1999.

2.2 Ο Στέφανος: Πρωταγωνιστής και Πρωτομάρτυρας

Διδακτικοί στόχοι

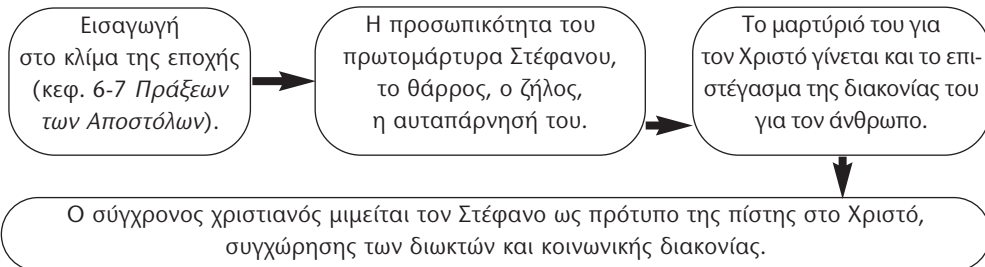
Κύριος

Να πληροφορηθούν οι μαθητές ότι ο Στέφανος αποτελεί τον πρώτο μάρτυρα της Εκκλησίας στην πορεία της για διάδοση του μηνύματος της χριστιανικής πίστης, ο οποίος θυσιάστηκε για την πίστη αυτή, χωρίς να παραμελήσει το καθήκον του για το συνάνθρωπο.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι αν και η ζωή των πρώτων χριστιανών ήταν πολύ δύσκολη (η χριστιανική θρησκεία ήταν παράνομη), η Εκκλησία ανέπτυξε σημαντικό κοινωνικό έργο.
- Να πληροφορηθούν για το σύγχρονο κοινωνικό έργο της Εκκλησίας σε όλες τις διαστάσεις του (φιλανθρωπία, κοινωνική μέριμνα κ.λπ).
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η κοινωνία με τον άλλο σημαίνει ενδιαφέρον γι' αυτόν.
- Να ευαισθητοποιηθούν στα κοινωνικά προβλήματα συνδέοντας τις προσπάθειές τους με αυτές των Διεθνών Οργανισμών (Unisef, Unesco κ.λπ).

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί την ανάλυση για να τονίσει τις δυσκολίες αλλά και τη μέριμνα του κοινωνικού έργου της Εκκλησίας. Μπορεί επίσης με τη μέθοδο Project, να αναθέσει σε ομάδες μαθητών τη συλλογή στοιχείων από Διεθνείς Κοινωνικές Οργανισμούς όπως η Unisef, η Unesco κ.λπ, με σκοπό την ενημέρωσή τους για το είδος του έργου που επιτελούν, τον τρόπο που δρουν, τους πόρους τους, το ανθρώπινο δυναμικό και τις δυσκολίες που συναντούν στην επιτέλεση του σκοπού τους.

Η ενότητα αναδεικνύει τις έννοιες του αγωνιστή (εκείνος, ο οποίος δεν παύει να αγωνίζεται για έναν σκοπό, καταβάλλοντας όλες τις δυνάμεις του και χωρίς να υπολογίζει τις δυσκολίες) και του μάρτυρα, εννοώντας το μαρτύριο όχι μόνο με την έννοια της χριστιανικής θυσίας, αλλά και της κοινωνικής αυτοπροσφοράς (π.χ. ο Μάρτιν Λούθερ Κίνγκ έγινε μάρτυρας για τις κοινωνικές του ιδέες, βλ. και ενότητα 5.2).

Η έννοια της αλληλεπίδρασης με τη μορφή του κοινωνικού ενδιαφέροντος αλλά και οι έννοιες της αυτοθυσίας, της αυταπάρνησης, του ζήλου, και της αφοσίωσης στον αδερφό μας, είναι αυτές που πρέπει να κατανοηθούν από το μαθητή. Εξάλλου, η συγρητικότητα του Στεφάνου προς τους διώκτες του δίνει στη σύγχρονη κοινωνία μια

2.2. Ο Στέφανος: Πρωταγωνιστής και Πρωτομάρτυρας

ανατρεπτική εικόνα του διωκομένου για τα δίκαια του ανθρώπου. Ο Στέφανος δεν μισεί τους διώκτες του, δεν αναζητά εκδίκηση, αλλά συγχωρεί. Έτσι, ο μαθητής θα μπορέσει να αξιολογήσει τη δυναμική των αρετών αυτών, σε σχέση προς την, κατά τεκμήριο υπάρχουσα κοινωνική αδικία και καταπίεση («Τρίτος κόσμος», καταπάτηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου κ.λπ.), αλλά και προς το άλλοθι ορισμένων καταπιεζόμενων ομάδων για την αντίδρασή τους (βίαια επεισόδια, τρομοκρατικές ενέργειες). Η ενότητα εμπεριέχει και στοιχεία Διαπολιτισμικότητας (η Εκκλησία βοηθούσε τις χήρες των εξ εθνών χριστιανών χωρίς διάκριση μεταξύ Ιουδαίων ή Εθνικών).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με στοιχεία **Κοινωνικής** και **Πολιτικής Αγωγής** (το ενδιαφέρον για το συνάνθρωπό μας αποτελεί μονόδρομο ερμηνείας της έννοιας «κοινωνία». Η εξαθλίωση των φτωχών ανθρώπων στιγματίζει την κοινωνία, αφού την οδηγεί σε αποσταθεροποίηση αλλά και νοθεύει την έννοια που ευαγγελίζεται). Συνδέεται ακόμη με την **Ιστορία** (σκληρή καταπίεση και εξαθλίωση οδηγούν το Σπάρτακο σε εξέγερση και τον καθιστούν μάρτυρα) και την **καθημερινή ζωή** (κοινωνικό ενδιαφέρον για προστασία και επανένταξη στον κοινωνικό ιστό υποβαθμισμένων ομάδων π.χ. «παιδιά των φαναριών»).

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Από τον ενημερωτικό φάκελο της οργάνωσης «Γιατροί χωρίς σύνορα», οι μαθητές βρίσκουν στοιχεία για το έργο και την προσφορά της και κάνουν μια μικρή παρουσίαση στην τάξη. Αναζητούν κι άλλες τέτοιες οργανώσεις εθελοντών με ανάλογες ανθρωπιστικές δράσεις και πρωτοβουλίες. (Τα στοιχεία του φακέλου βρίσκονται στο έγγραφο του ΥΠ.Ε.Π.Θ. με στοιχεία: Α.Π. 101/267/γ7-19-9-2003 της Δ/σης Συμβουλευτικής και Επαγγ. Προσ/μού με θέμα: «Ενημερωτικός φάκελος των Γιατρών χωρίς σύνορα»).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται με τα παιδιά κάποιον από τους ξενώνες της Εκκλησίας (βλ. Κέντρο Οικογενειακής στήριξης Ι. Αρχιεπισκοπής Αθηνών, τηλ. 9011233233), ώστε οι μαθητές να αντιληφθούν το έργο που γίνεται, όπως και ορφανοτροφεία («Λύρειο» τηλ.: 2294079240-3 το οποίο συντηρείται από την Ιερά Μονή Αγ. Τριάδος, Μάτι Αττικής).
- Μια ομάδα μαθητών, με την εποπτεία του εκπαιδευτικού αλλά και τη συνεργασία των γονέων, μπορεί να ετοιμάσει σειρά προβολών (slides, video) με υλικό που θα προμηθευτεί από τα κατά τόπους γραφεία της Unisef, καθώς και από τα γραφεία της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, ή από τους δικτυακούς τόπους τους. Σκοπός της παρουσίασης θα είναι η ευαισθητοποίηση στην κοινωνική αδικία, η ανάδειξη του φιλανθρωπικού έργου της Εκκλησίας και η δραστήρια συμμετοχή των μαθητών σε συγκεκριμένους τομείς του, με εθελοντική εργασία-προσφορά.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

- 1B.** Ο εκπαιδευτικός αφού συζητήσει με τους μαθητές για κάποια από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των ανθρώπων σήμερα (αυτάρκεια, εγωισμός, σκλη-

2.2. Ο Στέφανος: Πρωταγωνιστής και Πρωτομάρτυρας

ροκαρδία), μπορεί να τονίσει στους μαθητές ότι ο αγώνας για τον συνάνθρωπο μπορεί να μην απαιτεί πλέον προσφορά ή θυσία της ζωής μας, η «θυσία» μας όμως έγκειται στο να περιορίζουμε το θέλημα και τις επιθυμίες μας, ώστε να υπηρετήσουμε κάποιον που έχει ανάγκη, σε συνδυασμό με την αγάπη, την αφοσίωση και την πίστη στην αξία και τη δύναμη του έργου μας αυτού.

2. Άγιο Πνεύμα, Ανάσταση, Χριστό, Στέφανος, Μαρτύριο, Πρωτομάρτυρας, Εκκλησία, Διάκονος.
3. 1-β, 2-α, 3-η, 4-ε, 5-δ, 6-στ.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί την κριτική ικανότητα του μαθητή να προσεγγίσει την έννοια της ενότητας, μέσα από την ιστορική πληροφορία, φτάνοντας τελικά στο ζητούμενο, που δεν είναι άλλο από την ύπαρξη της αδικίας και την ανάγκη αντιμετώπισής της. Ο μαθητής καλείται σε αυτοαξιολόγηση, ως προς τη δική του συμμετοχή στο έργο της ανακούφισης του πόνου του συνανθρώπου του.

Βιβλιογραφία

Πράξεις των Αποστόλων (κεφ.6-7).

Κωνσταντέλου Δ. Ι., *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, Αθήνα 1986.

π. Δημ. Στανιλοάε, *Η Ορθοδοξία, Μερικά χαρακτηριστικά της γνωρίσματα* (μτφρ.

Π.Δ. Τζέρπος), Εκδ. Τήνος, Αθήνα 1995.

Τίτου Ματθαϊάκη (μητρ.), *Η εκ μέρους της Εκκλησίας αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων*, Αθήνα 1979 (ανάτυπο περιοδ. «Εκκλησία»).

Αναστ. Γιαννουλάτου (Αρχιεπ. Αλβανίας), *Παγκοσμιότητα και Ορθοδοξία*, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2002.

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr

www.amnesty.org

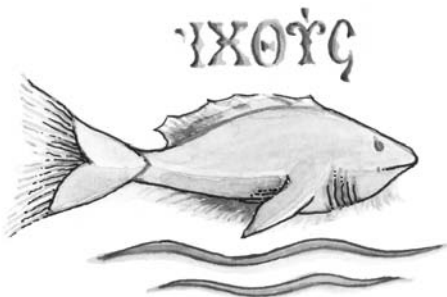
www.unesco.org

www.unisef.gr

www.msf.gr/contents.html

www.icrc.org

www.actionaid.org

2.3 Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες

Διδακτικοί στόχοι

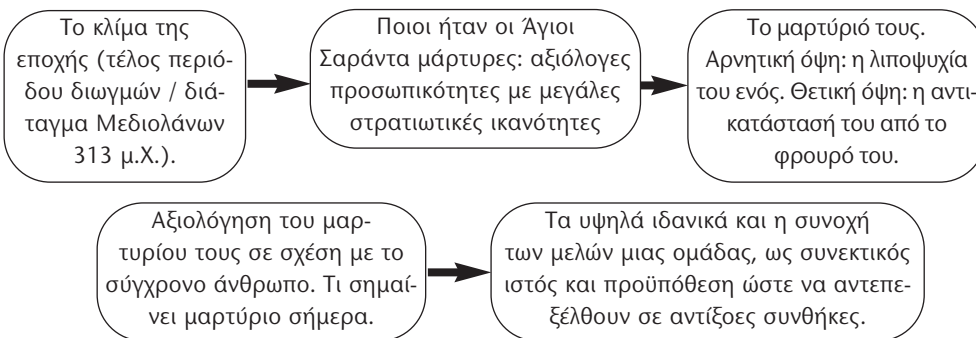
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές το μαρτύριο των Αγίων Σαράντα Μαρτύρων.

Επιμέρους

- Να επισημάνουν οι μαθητές τα στοιχεία που βοήθησαν τους Αγίους Σαράντα μάρτυρες να αγωνιστούν μέχρι τέλους (πίστη-αγάπη στο Χριστό-θάρος).
- Να αντιληφθούν τι σημαίνει για τον καθένα μας σήμερα η έννοια της ομολογίας.
- Να κατανοήσουν την αξία της αλληλοενίσχυσης των χριστιανών στον πνευματικό τους αγώνα.
- Να αξιολογήσουν την έννοια της λιποψυχίας και των συνεπειών της για τον αγωνιστή.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Στην ενότητα επισημαίνονται και αναλύονται τα στοιχεία που βοήθησαν τους Αγίους Σαράντα μάρτυρες να αγωνιστούν μέχρι τέλους (πίστη-αγάπη στο Χριστό-θάρος). Ακολουθεί η σύνθεση (η αξία της αλληλοενίσχυσης των χριστιανών στον πνευματικό τους αγώνα), αλλά και η αναγκαστική διαπίστωση ότι οι ποικίλοι ρόλοι στην κοινωνία δεν πρέπει να μας αποπροσανατολίζουν από τους σκοπούς μας. Πέρα από το συγκεκριμένο χαρακτήρα της διήγησης, η θεματική της θα μπορούσε να διαρθρωθεί σε τέσσερα βασικά σημεία:

A. Το γεγονός ότι οι Σαράντα Μάρτυρες δεν αποτελούσαν κάποια τυχαία ομάδα στρατιωτών, αλλά αντιθέτως κατείχαν ιδιαίτερως σημαντική θέση στο στρατό. Το γεγονός αυτό τους καθιστούσε απαραίτητους αλλά και συγχρόνως τους χάριζε την αίγλη των ανθρώπων με τις σπουδαίες ικανότητες.

B. Το θάρρος της ομολογίας της πίστης τους στους ανωτέρους τους. Εδώ, πρέπει να γίνει κατανοητό από τα παιδιά, ότι όλοι οι άνθρωποι έχουμε μια προσωπική ταυτότητα που μας προσδιορίζει, π.χ. του καλού δασκάλου, του έξυπνου μαθητή, του δυνατού ή του σοφού, του πετυχημένου στις δουλειές του η στα αρχηγικά του καθήκοντα κ.λπ. Οι Άγιοι Σα-

2.3 Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες

ράντα ήταν άριστοι στρατιωτικοί. Όταν ομολογούν, όμως, την πίστη στο Χριστό, κάνουν μια επιλογή. Από τις δύο ταυτότητές τους (στρατιωτικός, χριστιανός), επιλέγουν την πιο σημαντική. Αρνούνται τον εαυτό τους, για να έχουν αποκλειστικά την ταυτότητα χριστιανός.

Γ. Ο σκληρός τρόπος του μαρτυρίου τους αλλά και η επιμονή τους σε αυτό, ώστε να μη δειλιάσουν. Εδώ, βεβαίως, μπορούν να τονιστούν τα στοιχεία της ανδρείας, της γενναιότητας, του θάρρους, επιπλέον, όμως, πρέπει να εξαρθεί το μεγαλείο της αληθινής επικοινωνίας και αλληλοενίσχυσης μεταξύ τους, ώστε να αντέξουν το μαρτύριο. Ο σκοπός τους ήταν να μην υποχωρήσουν. Η βάση του σκοπού τους δεν ήταν κάποια οργανωμένα συμφέροντα, αλλά η άδολη και γνήσια πίστη στο Χριστό. Αυτή η γνησιότητα της πίστης τους, τους κατέστησε απρόσβλητους από τον πειρασμό της πρόσκαιρης ζωής.

Δ. Η λιποψυχία του ενός αλλά και το θάρρος του φρουρού. Πάντοτε θα υπάρχει κάποιος, ο οποίος δεν θα αντέξει τη δοκιμασία. Η Εκκλησία μας ονόμασε *Iarsi* (πεπτωκότες) όσους λιγοψυχούσαν μπροστά στο μαρτύριο. Εάν ήθελαν να επιστρέψουν στην Εκκλησία, έπρεπε να μετανοήσουν βαθιά και να υποστούν κάποιες δοκιμασίες, διότι, στην πιο κρίσιμη επιλογή της ζωής τους, είχαν προτιμήσει τον κόσμο από το Χριστό. Το γεγονός, όμως, ότι κάποιος από τους φρουρούς εγκατέλειψε τη θέση του για να μπει στην παγωμένη λίμνη, δείχνει ότι η γνησιότητα της πίστης και η αυταπάρνησή τους απέδειξαν την ορθότητα των επιλογών τους. Είχαν αισθανθεί βαθιά μέσα τους τη σχέση με το Χριστό και είχαν τη βεβαιότητα ότι η πίστη τους ήταν αληθινή. Αυτά προσέκλυσαν στο μαρτύριο έναν ειδωλόλατρη.

Μέσα από το προτεινόμενο σχέδιο μαθήματος φαίνονται οι έννοιες ομοιότητα-διαφορά. Ο μαθητής κατανοεί ότι οι άνθρωποι με την ίδια πίστη, σε ίδιες συνθήκες, αντιδρούν διαφορετικά (39 μαρτυρούν, 1 λιποψυχεί). Η αλληλεπίδραση, όμως, λειτουργεί ευεργετικά ως κοινή μετοχή σε αξίες και ιδανικά, ενώ συγχρόνως ενισχύει το θάρρος για αντίσταση στη βάνουση εξουσία των αρχών. Οι Άγιοι Σαράντα διέφεραν από τους άρχοντες ως προς την πίστη τους, χωρίς αυτό να βλάπτει τη στρατιωτική τους ευσυνειδησία. Η διαφορετικότητά τους αυτή, σε έναν ειδωλολατρικό κόσμο, δεν τους ωθεί σε υποχώρηση από τα ιδανικά τους, αλλά ενισχύει περισσότερο το γεγονός της πίστης τους.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται από την άποψη της **Κοινωνικής** και **Πολιτικής Αγωγής**, μέσω της συνοχής των ανθρώπινων ομάδων βάσει ορισμένων αξιών. Η ενότητα αυτή δεν ορίζεται από την κοινωνική τους ισχύ, αλλά κυρίως από τη δύναμη της πίστης τους στα ιδανικά τους (π.χ., κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες μειονοτήτων). Επίσης μπορεί να γίνει αναφορά στις προκλήσεις ώστε να γίνουμε αρεστοί θυσιάζοντας τις αξίες μας. Η σημασία της συμπαράστασης του περιβάλλοντός μας στον αγώνα αυτό.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εξηγήσει στα παιδιά το λόγο του θανάτου του στρατιώτη (δεν διασώζεται το όνομα) που λιποψύχησε και βγήκε από την λίμνη: η απότομη μεταφορά του από τη λίμνη (όπου επικρατούσε πολιτικό ψύχος), στο λουτρό (όπου η θερμοκρασία ήταν ιδιαίτερα αυξημένη λόγω της φωτιάς που είχαν ανάψει οι στρατιώτες), είχε ως αποτέλεσμα ο οργανισμός του να μην αντέξει αυτή την απότομη μεταβολή της θερμοκρασίας και να πεθάνει ακαριαία.
- Συμπληρωματικά αναφέρονται τα ονόματα των Σαράντα Μαρτύρων: Κυρίων, Κάνιδος (ή Κλαύδιος), Δόμνος, Ευτύχιος, Σεβηριανός, Κύριλλος, Θεόδουλος, Βιβιανός, Αγγίας, Ησύχιος, Ευνοϊκός, Μελίτων, Ηλιάδης (ή Ηλίας), Αλέξανδρος, Σακεδών (ή Σαρκεδών), Ουάλης, Πρίσκο, Χουδίων, Ηράκλειος, Εκδίκιος (ή Ευ-

2.3 Οι Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες

δίκιος), Ιωάννης, Φιλοκτήμων, Φλάβιος, Ξάνθιος (ή Ξανθίας), Ουαλέριος, Νίκαιος, Αθανάσιος, Θεόφιλος, Λυσίμαχος, Γάιος, Κλαύδιος, Σμάραγδος, Σισσίσιος, Λεόντιος, Αέτιος, Ακάκιος, Δομετιανός (ή Δομέτιος), Γοργόνιος, Ιουλιανός (ή Ελιανός ή Ηλιανός) και Αγγλάιος ο καπικλάριος.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Η τάξη είναι μια ομοιογενής ομάδα που αγωνίζεται με κοινούς στόχους και μέσα, αλλά και με διαφορετική δυναμική, αναλόγως των περιστάσεων. Έχει μέλη της όλους τους μαθητές, οι οποίοι αυτενεργούν, αλλά συγχρόνως επηρεάζονται από τη συλλογική προσπάθεια. Με βάση αυτά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να προτείνει την καταγραφή κάθε περιστατικού που αναδεικνύει τη δυναμική ή τις εγγενείς αδυναμίες και ενδεχόμενα σφάλματα της ομάδας σε ένα «ημερολόγιο τάξης», το οποίο θα τηρείται μέχρι το τέλος της σχολικής χρονιάς. Έτσι, θα αποκαλυφθεί μέσα από το περιεχόμενό του (όταν θα αναγνωστούν αποσπάσματά του στην τάξη), η πορεία της «ομάδας», το πώς αυτή κινήθηκε, πώς έδρασε σε συγκεκριμένα περιστατικά και το βαθμό συνοχής της. Κατ' αυτό τον τρόπο, οι μαθητές θα είναι σε θέση να αξιολογήσουν τη στάση τους και να βελτιώσουν το επίπεδο συνεργασίας, άμιλλας και αρμονικής συνύπαρξής τους.
- Με βάση την εικόνα του μαθήματος, οι μαθητές προσεγγίζουν και βιωματικά την ενότητα, περιγράφοντας τα συναισθήματα και την ψυχική κατάσταση των στρατιωτών, όπως αυτές απεικονίζονται από τον αγιογράφο.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Ο εκπαιδευτικός για την απάντηση μπορεί να συμβουλευτεί την ανάλυση που προηγείται.
2. ΣΕΒΑΣΤΕΙΑ, ΑΓΛΑΪΟΣ, ΜΑΡΤΥΡΙΟ, ΑΓΡΙΚΟΛΑΣ, ΛΙΚΙΝΙΟΣ, ΠΙΣΤΗ, ΑΡΜΕΝΙΑ.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να αξιολογήσει το κείμενο, ως δυνατότητα προσέγγισης της αυθεντικής έννοιας της «κοινωνίας» που κυρίως βρίσκεται στο χώρο της Εκκλησίας αλλά απαντά και όπου υπάρχει μια υψηλή αξία, η οποία συνέχει μια ομάδα ανθρώπων. Επομένως, δεν απολυτοποιείται η περιγραφή του γεγονότος, αλλά αυτή συντελεί σε μια διεύθυνση προς τη βαθύτερη σημασία του (τι συνδέει μια ομάδα, ποιες αρετές προβάλλονται). Κατ' αυτό τον τρόπο θα αξιολογηθεί και η ικανότητα του μαθητή να συνδέσει το γεγονός με εμπειρίες της ζωής του.

Βιβλιογραφία

Λόγοι του Βασιλείου του Μεγάλου, τεύχος Β', Αθήναι 1936. (Λόγος εις τους αγίους Τεσσαράκοντα Μάρτυρας, σελ. 20-31, μτφρ. στη νεοελληνική).
 Φώτη Κόντογλου, *Γίγαντες ταπεινοί*, Ν. Σμύρνη 2000, σελ. 205-212.
 Χαρ. Βασιλόπουλου (αρχιμ.), *Άγιοι Σαράντα Μάρτυρες*, Εκδ. «Ορθόδοξου τύπου».
 Στ. Πορτελάνος, *Διαπολιτισμική Θεολογία, Πρόταση διαθεματικής διδακτικής*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2002, σελ. 179-191.

Δικτυακοί τόποι

<http://www.myriobiblos.gr>

2.4 Μαρτύριο με εκπληκτική κατάληξη

Διδακτικοί στόχοι

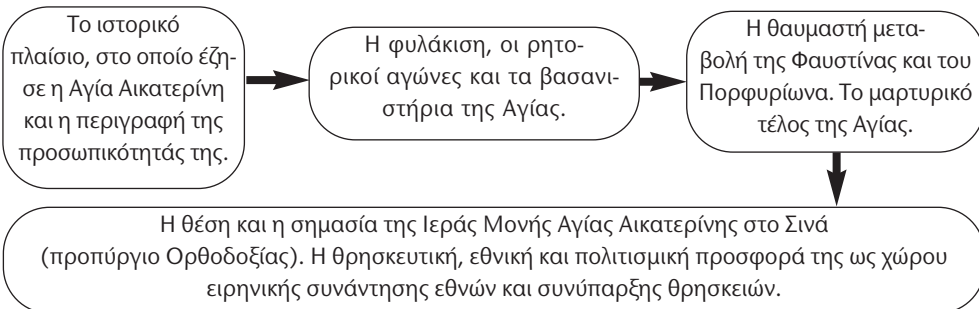
Κύριος

Να πληροφορηθούν οι μαθητές στοιχεία από τη ζωή και τον αγώνα της Αγίας Αικατερίνης, με έμφαση στο γεγονός της μεταστροφής, μέσω του μαρτυρίου της, ειδωλολατρών στη χριστιανική πίστη.

Επιμέρους

- Να γνωρίσουν οι μαθητές την έντονη προσωπικότητα και τη πολυσχιδή δράση της Αγίας Αικατερίνης (ρήτορας, φιλόσοφος, μαθηματικός).
- Να κατανοήσουν ότι οι χριστιανοί, σε αρκετές περιπτώσεις, ήταν σημαίνουσες προσωπικότητες στην κοινωνία όπου ζούσαν, προτιμούσαν όμως την ώρα της ομολογίας να θυσιάσουν την κοσμική δόξα για το όνομα του Χριστού.
- Να πληροφορηθούν οι μαθητές για την ύπαρξη, τη σημασία και την προσφορά (παγκόσμια και εθνική), της μονής της Αγίας Αικατερίνης στο Σινά.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Όπως και στην προηγούμενη ενότητα, έτσι και εδώ, αναλύεται το γεγονός ότι χριστιανοί με κοινωνική θέση εγκαταλείπουν τα αξιώματά τους και γίνονται μάρτυρες. Εδώ, έχουμε επαλήθευση της καινούργιας γνώσης με βάση την προηγούμενη, εφόσον θεματικά η παρούσα ενότητα συνεχίζει τις προηγούμενες.

Σύνθεση: Η κοινωνική αποδοχή και καταξίωση δεν πρέπει να απονευρώνει τον άνθρωπο από τον αγώνα για τα ιδανικά και την πίστη του.

Τονίζεται και εξαιρείται στους μαθητές το γεγονός ότι η Αγία Αικατερίνη ήταν πανεπιστήμονας κατά τα δεδομένα της εποχής της. Ωστόσο, καλό είναι να τονιστεί το γεγονός ότι η Αγία Αικατερίνη, αν και κατείχε σχεδόν όλες τις μέχρι τότε γνωστές επιστήμες, χρησιμοποίησε τις γνώσεις της, όχι για να εντυπωσιάσει με αυτές τους ρήτορες, αλλά για να μαρτυρήσει την απλή και διάφανη αλήθεια της διδασκαλίας του Χριστού. Έτσι, έκανε πράξη τη διαβεβαίωση του Απόστολου Παύλου, ότι η σοφία του Θεού είναι ανώτερη από τη σοφία των ανθρώπων.

Όπως έχει διαφανεί, το βασικό διάγραμμα της περιγραφής του μαρτυρίου της Αγίας

2.4 Μαρτύριο με εκπληκτική κατάληξη

Αικατερίνης (όπως συμβαίνει και σε άλλα συναξαριακά κείμενα), εκδιπλώνεται ως σύλληψη-νουθεσία μεταστροφής στα είδωλα, άρνηση-ομολογία πίστεως, θαυμασμός-μεταστροφή παρισταμένων, θάνατος. Η Αγία Αικατερίνη, με τις γνώσεις της αλλά και την προσωπικότητά της, επιδρά στους διαλεγόμενους με αυτήν και πείθει (μεταβολή), για την αλήθεια της πίστης της, όχι με βίαια μέσα, αλλά με το λόγο. Υπάρχουν βέβαια και αυτοί, οι οποίοι φοβούνται τη γνώση και το λόγο και οχυρώνονται πίσω από τη βία (διαφορά).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται από πολλές πλευρές. **Φιλοσοφία-Μαθηματικά**: Σε ό,τι αφορά σε αυτό το γνωστικό πεδίο, διαπιστώνουμε ότι οι εξειδικευμένες γνώσεις σε τομείς του ανθρώπινου επιστητού, όπου ο αποδεικτικός παράγοντας έχει θεμελιώδη ρόλο, δεν αποτελούν κίνδυνο για τον άνθρωπο της βεβαιωμένης πίστης. Αντιθέτως, ενισχύουν την επαγωγική και παραγωγική διαδικασία της μεθοδολογίας του. **Νομική επιστήμη**: Στα ίδια πλαίσια, η συλλογιστική της νομικής επιστήμης (Ρητορική τέχνη), χρησιμοποιούμενη συγχρόνως από δύο αντιτιθέμενα μέρη, λειτουργεί τελικά υπέρ της αυθεντικής πίστης. Οι πατέρες της Εκκλησίας εκτιμούσαν τη Ρητορική τέχνη και τη χρησιμοποιούσαν τόσο στις αντιρρητικές τους πραγματείες, όσο και στο εγκώμιο των μαρτύρων της πίστης. Στα πλαίσια της **Διαπολιτισμικής** θεώρησης, θα ήταν δυνατό να τονιστεί το γεγονός της συνάντησης των πολιτισμών (αραβικού-ελληνικού). Στα πλαίσια της **Κοινωνιολογίας** μπορεί να εξαρθεί η αρμονική συνύπαρξη Χριστιανών και Μουσουλμάνων (Βεδουίνων), σε ένα χώρο κατεχοχόν ισλαμικό αλλά και το γεγονός της οικονομικής στήριξης των εξαθλιωμένων Βεδουίνων από τους μοναχούς της μονής (εδώ ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναφερθεί κατ' αντιστοιχία και στο πρόβλημα συνύπαρξης με τους οικονομικούς μετανάστες σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη ελληνική κοινωνία). Στα πλαίσια της **Γεωγραφίας**, μπορεί να τονιστεί η σημασία της μονής ως σταυροδρόμι των δύο ηπείρων (Αφρικής-Ασίας). **Τέχνη**: περιγραφή της περιφημής Σιναιτικής εγκαυστικής (τοποθέτηση με πυρακτωμένη λαβίδα χρωμάτων διαλυμένων σε κερί, βλ. και ενότητα 4.4) εικόνας του Χριστού (πρώτο μισό 6^{ου} αι.), ως ενδεικτικό σημείο ανάπτυξης πολιτισμού και τέχνης.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Οι μαθητές αναφέρουν τα όργανα που κάθε επιστήμη χρησιμοποιεί στις εφαρμογές της (π.χ. Μαθηματικά: χάρακας, τρίγωνο, διαβήτη).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Επίσκεψη στο μετόχι Αγίας Αικατερίνης Σινά (οδός Δορυλαίου - πλ. Μαβίλη).
- Η Αγία Αικατερίνη ήταν ιδιαίτερα μορφωμένη για την εποχή της, αντλώντας γνώσεις από κάθε επιστήμη που την ενδιέφερε. Βρίσκουμε και άλλα τέτοια παραδείγματα αγίων της Εκκλησίας μας, που σπούδασαν τις επιστήμες του καιρού τους. Όπως και στην περίπτωση της Αγ. Αικατερίνης, ιδιαίτερο γνώρισμα πολλών μεγάλων πατέρων της Εκκλησίας μας (Μ. Βασιλείου, Αγ. Γρηγορίου), ήταν ότι, αν και χριστιανοί, δεν δίστασαν να σπουδάσουν θετικές επιστήμες, όπως Μαθηματικά, Αστρονομία, Γεωγραφία, ή και Φιλοσοφία ακόμη σε ελληνιστικά κέντρα σπουδών της εποχής τους (Αθήνα), χωρίς να επηρεαστούν από την Αρχαία ελληνική φιλοσοφία, τόσο ώστε να χάσουν τον πνευματικό τους προσανατολισμό ή να αλλοιώσουν με ειδωλολατρικά ή φιλοσοφι-

2.4 Μαρτύριο με εκπληκτική κατάληξη

κά στοιχεία την πίστη τους. Αυτές οι επισημάνσεις θα οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι προσεκτικά επιλεγμένα κομμάτια-θησαυροί της αρχαίας αλλά και της νεότερης και της σύγχρονης πνευματικής κληρονομιάς που αφορούν στον άνθρωπο, στη σχέση του με το περιβάλλον και στον τρόπο που πολιτεύεται σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους, μπορούν να συνδυαστούν αρμονικά με την ορθόδοξη παράδοσή μας, όπως και οι πατέρες της Εκκλησίας μας έπραξαν.

- Συλλέγουμε πληροφορίες και φέρνουμε εικόνες για την κοινότητα των Βεδουίνων που ζει κοντά στο μοναστήρι της Αγίας Αικατερίνης (ο τρόπος ζωής τους, οι συνήθειές τους και η σχέση τους με το μοναστήρι). Επίσης, συμπληρωματικά μπορεί να προβληθεί σε video (ντοκιμαντέρ από το αρχείο της E.P.T.) ή από αντίστοιχο οπτικοακουστικό υλικό του οργανισμού National Geographic.

Παράθεμα

«Εκεί όπου ο ουρανός εγγίζει την γη και ο Θεός παρουσιάσθηκε στον άνθρωπο, όπου η ησυχία είναι απόλυτη και το επιβλητικό τοπίο υποβάλλει με τα ακανόνιστα γρανιτένια επάλληλα επίπεδα των ορεινών υψηλών όγκων, εκεί όπου η έρημος απλώνεται απειλητική με τους αμμόλοφους και τα κυματοειδή σχήματα στην επιφάνειά της σχεδιασμένα από τον άνεμο, εκεί όπου το φρέαρ του Μωυσή ξεδιψά ακόμη τους ανθρώπους και η Ακατάφλεκτος Βάτος βάλλει, στους πρόποδες του θεοβάδιστου όρους Χωρήβ, στο νότιο άκρο της Χερσονήσου του Σινά, εις του οποίου την κορυφή ο Θεός παρέδωσε τις Πλάκες με τον Νόμο, εκεί, από τους πρώτους μετά Χριστόν αιώνες, άρχισαν να συρρέουν οι μοναχικοί ασκητές, των οποίων μοναδική μέριμνα ήταν η κατά Χριστόν ζωή και η πνευματική τους τελείωση. Την ατάραχη συνομιλία των πρώτων αυτών Σιναϊτών ασκητών με τον Θεό συχνά τάραζαν επιδρομές και κακώσεις από τους βάρβαρους νομάδες. Προσωρινή λύση στα δεινά τους προσέφερε η Αγία Ελένη, η οποία κατά την παράδοση, στο σημείο όπου ήταν η Αγία Βάτος έκτισε μικρό ναό της Θεοτόκου, τον λεγόμενο Κυριακό, και κοντά σ' αυτόν ένα πύργο, για να καταφεύγουν εκεί οι ασκητές κατά τις επιδρομές των ποικιλώνυμων εχθρών, κατοίκων της ερήμου και περαστικών νομάδων. Όταν όμως ο αριθμός των ασκητών, που ζούσαν πια σε οργανωμένη μοναστική κοινότητα, αυξήθηκε και η κοινωνία τους διευρύνθηκε και οι ανάγκες τους πολλαπλασιάσθηκαν και οι κίνδυνοι πληθύνθηκαν, λύση στα προβλήματα τους έδωσε ο αυτοκράτωρ Ιουστινιανός, ο οποίος, ικανοποιώντας την παράκληση αντιπροσωπείας Σιναϊτών, ανοικοδόμησε το κτιριακό συγκρότημα της νέας Μονής, στο οποίο περιέλαβε και τις παλαιές εγκαταστάσεις. Το οχύρωσε με τείχη υψηλά και ισχυρά, εξασφαλίζοντας έτσι ουσιαστικά τους ασκούμενους Πατέρες από τις επιδρομές, έκτισε νέο, μεγαλοπρεπή ναό για τις λειτουργικές τους ανάγκες, αφιερωμένο στην Μεταμόρφωση του Σωτήρος Χριστού, φύλαξε την επικοινωνία της Αιγύπτου με την Παλαιστίνη, αλλά κυρίως προσέφερε στον Ορθόδοξο Ελληνισμό το σημαντικότερο κέντρο μοναστικής ζωής στην έρημο. Το κέντρο αυτό, με την πάροδο του χρόνου, αναδείχθηκε σε θεμέλιο αδιασάλευτο του ελληνικού καθόλου μοναχισμού. Η Μονή...είναι η αρχαιότερη εν λειτουργία Μονή της Ορθοδοξίας...Κάτω από αντίξοες συνθήκες διατήρησε την ελληνικότητά της αλώβητη, παρά το γεγονός ότι από το 633 το Σινά είχε καταληφθεί από τους φανατικούς Άραβες Μωαμεθανούς, και έκτοτε ζει υπό ξένη και αλλόθρησκη κατοχή. Τούτο το οφείλει απολύτως στις δικές της ικανότητες. Είναι μοναδική

2.4 Μαρτύριο με εκπληκτική κατάληξη

η στάση που τήρησαν οι Σιναΐτες μοναχοί, με την οποία επέτυχαν να αποσπάσουν το σεβασμό και την προστασία του Μωάμεθ, των Αράβων, των Τούρκων και των Αιγυπτίων με τον περίφημο «Αχτιναμέ», που τους παρεχώρησε ο ιδρυτής του Μωαμεθανισμού. Αλλά και των ομόθρησκων πάπων και της Δυτικής Εκκλησίας κέρδισαν την υποστήριξη, ακόμη και μετά το σχίσμα των Εκκλησιών, μόνοι αυτοί, χωρίς να αποστούν της Ορθοδοξίας η να προβούν σε υποχωρήσεις, αρνούμενοι με τη σιωπή τους να υπογράψουν έντυπη ομολογία της καθολικής πίστης, όταν αυτή τους ζητήθηκε. Η Μονή Σινά κτισμένη στο σταυροδρόμι, όπου συναντώνται τρεις θρησκείες, Εβραϊκή-Χριστιανική-Μωαμεθανική, υφίσταται συνεχώς την επίδραση των διερχομένων και συνομιλεί μαζί τους, αναπτύσσει αγαθές σχέσεις και στενή συνεργασία με τους Μωαμεθανούς, υποδέχεται τους Σταυροφόρους που εγκαθίστανται εκεί, δέχεται στις τάξεις της αλλοεθνείς μοναχούς, και όμως παραμένει χωνευτήριο μοναδικό, μέσα από το οποίο αναδύεται κάθε φορά μία και μοναδική σύνθεση, αυτή της ελληνορθόδοξης παραδόσεως». (Σινά. Οι θησαυροί της Ι. Μονής Αγ. Αικατερίνης {Γεν. εποπτεία Κ. Μανάφης}, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1990, σελ.18 κ.εξ.).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. τροχός (ΒΑΣΑΝΙΣΤΗΡΙΑ), βιβλία (ΣΟΦΙΑ-ΜΟΡΦΩΣΗ), επίσημη στολή, στέμμα, φοίνικας (ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ).
2. **Αγία Αικατερίνη**: ήρεμη, υπομονετική, μορφωμένη, πιστή.
Μαξιμιανός: βίαιος, σκληρός, πιεστικός, άπιστος.
3. Λ, Σ, Λ, Λ, Λ, Λ, Λ, Λ, Λ, Σ, Λ

Αξιολόγηση

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο εκπαιδευτικός αξιολογεί την ενότητα βάσει τριών αξόνων: του μαρτυρίου της Αγίας Αικατερίνης, της μονής Σινά και της αρμονικής συνύπαρξης Χριστιανισμού-Ισλαμισμού. Βάσει αυτών, ζητείται από το μαθητή: Α. Να αξιολογήσει το μαρτύριο της Αγίας Αικατερίνης ως θαυμαστό γεγονός (πείθει τους διώκτες της αλλά μαρτυρά), Β. Να πληροφορηθεί για τον πλούτο και τη σημασία της ιεράς μονής του Σινά, Γ. Να προβληματιστεί επάνω στο θέμα της συνύπαρξης διαφορετικών πολιτισμών. Εδώ τίθεται και το ζήτημα της συνύπαρξής του με, τυχόν, αλλοδαπούς συμπατριώτες του.

Βιβλιογραφία

- Μέγας συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, μήνας Νοέμβριος (επιμ. Ματθαίου Λαγγή), Αθήναι 1988 σελ. 617-635.
- Σινά. Οι θησαυροί της Ι. Μονής Αγίας Αικατερίνης (Γεν. εποπτεία Κ. Μανάφης), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1990.
- Περιγραφή του θεοβαδίστου όρους Σινά. (Επιμ. Π. Χριστοπούλου), Εκδ. Ι.Μ. του θεοβαδίστου όρους Σινά, Εν Αθήναις 1978.

2.5-6 Ένας νέος και τρία παιδιά μάρτυρες (Α' & Β')

Διδακτικοί στόχοι

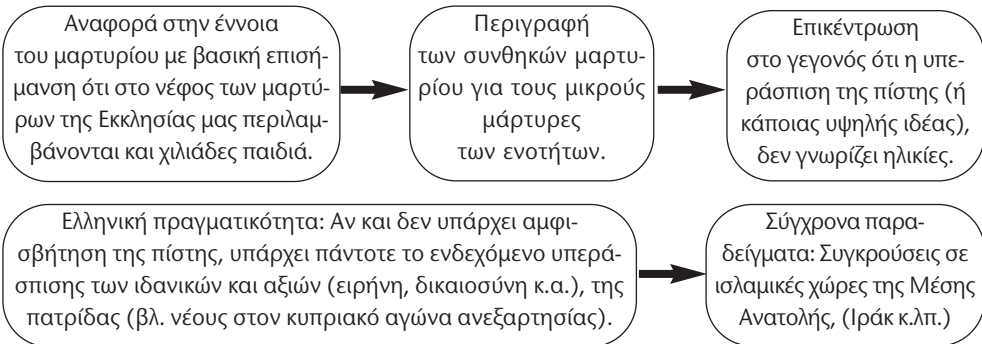
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές ότι ανάμεσα στους πρώτους μάρτυρες της Εκκλησίας μας, υπήρξαν συνομηλικοί τους ή και μικρότερα σε ηλικία παιδιά, τα οποία θυσίασαν τη ζωή τους για την πίστη τους στο Χριστό και να πληροφορηθούν στοιχεία για τη ζωή και τη θυσία τους.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές ότι το μαρτύριο, ιδιαίτερα στους πρώτους αιώνες, αποτελούσε για τους χριστιανούς ενδεχόμενη κατάσταση και ότι σε πολλές περιπτώσεις, όταν συλλαμβάνονταν οι γονείς των μικρών παιδιών, ακολουθούσαν κι αυτά το δρόμο του μαρτυρίου.
- Να κατανοήσουν πόσο οι σημερινές συνθήκες ζωής μάς ναρκώνουν ως προς την έννοια του μαρτυρίου. Ωστόσο, το ενδεχόμενο της θυσίας ουδέποτε εξέλιπε από την ιστορία. Σήμερα υπάρχουν επίσης παιδιά - μάρτυρες.
- Να αντιληφθούν ότι η μετοχή σε μαρτύριο απαιτεί πρώτα ισχυρή πίστη και πειθαρχία στο σκοπό της ομολογίας της. Η Εκκλησία συνδέει στα κείμενά της τον μάρτυρα με τον αθλητή.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Αναγωγή στην έννοια της θυσίας με βάση τα δεδομένα της σύγχρονης εποχής

Όταν υποτιμούν άδικα την προσωπικότητά μας διότι:

- πιστεύουμε στο Χριστό ή πηγαίνουμε Εκκλησία
- δεν ακολουθούμε κακές συνήθειες (τσιγάρο-ναρκωτικά)
- δεν πηγαίνουμε σε χώρους ελκυστικούς μεν, αλλά επικίνδυνους
- θέλουμε να είμαστε ανεξάρτητοι

Όταν θυσιάζουμε την άνεσή μας:

- για λιγότερο ύπνο την Κυριακή, ώστε να πάμε στην Εκκλησία
- για να νηστέψουμε
- για να προσευχηθούμε
- για να προσφέρουμε το υστέρημά μας στον αδελφό μας

2.5-6 Ένας νέος και τρία παιδιά μάρτυρες (Α' & Β')

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Με βάση το γεγονός ότι έχουν ήδη προηγηθεί τρεις ενότητες με θέμα το μαρτύριο, ο εκπαιδευτικός θα μπορούσε να οργανώσει το μάθημα, έτσι ώστε, δίνοντας ερέθισμα, να αφήσει ελεύθερους τους μαθητές να εκφράσουν τις απόψεις τους, σχετικά με το πώς αντιλαμβάνονται τη θυσία των ανέσεών τους σήμερα σε σχέση με τις μαρτυρικές συνθήκες ζωής πολλών παιδιών σε άλλες χώρες (ιδεοθύελλα). Ο εκπαιδευτικός οργανώνει τις θέσεις τους (σύνθεση), οδηγώντας τους στους στόχους της ενότητας (επαγωγή).

Η πρωτογενής έννοια της ενότητας είναι αυτή του μαρτυρίου. Ωστόσο, οι Πατέρες της Εκκλησίας έχουν επισημάνει την έννοια του μαρτυρίου συνειδησίως, δηλαδή, του μαρτυρίου εκείνου που δεν επιφέρει μεν σωματικό θάνατο, αλλά αποτελεί δοκιμασία των αντοχών του ανθρώπου στον κατά Θεόν βίο του. Καλό είναι, ο εκπαιδευτικός να εισαγάγει τα παιδιά στην έννοια της θυσίας των ανέσεών μας, για την ολοκλήρωσή μας ως πραγματικά πνευματικών ανθρώπων. Η έννοια του παιδιού-μάρτυρα έχει βεβαίως ιστορική και θρησκευτική σημασία. Ωστόσο, πρέπει να αναλυθεί μέσα από τα δεδομένα της σύγχρονης κοινωνίας και σύμφωνα με το προηγούμενο σημείο διάρθρωσης του μαθήματος, δηλαδή την επισήμανση της έννοιας του μαρτυρίου της συνειδησίας, ως αντίστασης στο ρεύμα που ναρκώνει συνειδήσεις. Η Αγία Ακυλίνα επικοινωνούσε με τις φίλες της και επιδρούσε σ' αυτές, διότι τους μετέδιδε μηνύματα αυθεντικής πίστης, σε αντίθεση με τις ανεργάτιστες πεπειθισμένες τους. Ο Άγιος Ταρσίζιος, με την ηρωική του συμπεριφορά, αντιστάθηκε στο φανατισμό της εποχής του. Ο μαθητής μαθαίνει να θαυμάζει πρότυπα που εξαίρουν τη δύναμη της θέλησης για κάτι αυθεντικό (ομοιότητα), και αξιολογεί έτσι τη συμπεριφορά όσων επιδιώκουν να τον καθλώσουν στη μάζα (διαφορά).

Η Εκκλησία μας, στα μαρτυρολόγια, καταγράφει το μαρτύριο ως «άθληση» Χριστού. Ο αθλητής είναι πειθαρχημένος και γυμνασμένος για το αγώνισμά του. Κατ' αντιστοιχία και ο μάρτυρας βιώνει την πίστη ως αφοσίωση στο Θεό και «γυμνασία» ψυχής.

Διαθεματικά, στην ενότητα του Αγίου Μάμα υπάρχει έντονο **οικολογικό** ενδιαφέρον. Όχι μόνο διότι τρεφόταν από μία ελαφίνα, αλλά και διότι κυκλοφορούσε καθισμένος πάνω σε ένα λιοντάρι. Μάλιστα, λέγεται ότι, επειδή το λιοντάρι με τους βρυχηθμούς του οδηγούσε σε κώφωση τους κατοίκους της περιοχής, ο Άγιος Μάμας τους θεράπευε. Επίσης, θίγεται το καίριο θέμα της φιλίας. Η Αγία Ακυλίνα έχει την ισχυρή προσωπικότητα να άγει τις φίλες της στα ιδανικά της, αν και αποτελεί μειοψηφία. Ποιος είναι ο ρόλος της φιλίας σήμερα; Όταν τα πρότυπα των σύγχρονων παιδιών εισέρχονται με ανεξέλεγκτο τρόπο ακόμα και μέσα στο σπίτι (τηλεόραση, διαδίκτυο) και όταν η τυποποίησή τους και η αποδοχή τους σημαίνει συγχρόνως «εισιτήριο» για την αποδοχή του παιδιού από την παρέα του, τότε, πόσο εφικτές θεωρούνται στάσεις όπως αυτές της Αγίας Ακυλίνας; Στην **Αγωγή του Πολίτη** βασικό σημείο αναφοράς είναι η ορθή και πειθαρχημένη συμπεριφορά στα πλαίσια των κοινωνικών σχέσεων, ώστε η κοινωνία να θεωρείται ευνομούμενη. Παραδείγματα θάρρους και αντίστασης επίσης (**Ιστορία**) βρίσκουμε στον αγώνα της Ε.Ο.Κ.Α. (Ευαγόρας Παληκαρίδης).

2.5-6 Ένας νέος και τρία παιδιά μάρτυρες (Α' & Β')

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί κατόπιν συνεννοήσεως να διοργανώσει επίσκεψη στον Ι.Ν. Αναργύρων (Καραβά, Νίκαια-τηλ.: 210-4206194), όπου υπάρχει κατακόμβη αφιερωμένη στον Άγιο Ταρσίζιο.
- Μπορεί επίσης να θέσει ως θέμα συζήτησης την περίπτωση των νεαρών Παλαιστινίων, οι οποίοι καλούνται από μικρή ηλικία να οπλοφορούν και να εμπλέκονται σε μάχες, υπερασπιζόμενοι την πίστη τους και την πατρίδα τους, κοντά στους οικείους τους. Οι μαθητές είναι ήδη εξοικειωμένοι από τα Μ.Μ.Ε. σε τέτοιες εικόνες και μπορούν να κατευθυνθούν στην εξεύρεση ομοιοτήτων και διαφορών.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Ο Άγιος Μάμας και ο Άγιος Μόδεστος θεωρούνται από την Εκκλησία μας προστάτες των ζώων. Συζητούμε τη σχέση της Εκκλησίας με το περιβάλλον και την ανάγκη προστασίας του από τον άνθρωπο. Φέρνουμε εικόνες και φωτογραφίες που παρουσιάζουν την καταστροφή του, αλλά και εικόνες που το παρουσιάζουν καθαρό και κατασκευάζουμε με αυτές ένα κολάζ που θα χωριστεί σε δύο μέρη: αυτό που θα απεικονίζει το περιβάλλον κατεστραμμένο και μολυσμένο από τις επεμβάσεις του ανθρώπου και την αντίθετή της, όπου το περιβάλλον θα απεικονίζεται στην αρχική του μορφή, παρθένο και χωρίς τις άστοχες επεμβάσεις του ανθρώπου (πληροφορίες μπορούν να αντληθούν και από την ενότητα 5.1).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

Ο Άγιος Μάμας και ο Άγιος Κυριακός

1. Εκτός από τα στοιχεία που μπορούν να τονιστούν (θάρρος, ευψυχία, κ.λπ.), πρέπει να επισημανθεί ότι, επειδή ακριβώς το μικρό της ηλικίας δεν δικαιολογεί τέτοιου είδους αντιδράσεις, εδώ έχουμε σαφώς την παρουσία της Θείας Χάριτος.
3. Άγιος Μάμας 2, 3, 5, 7, 8
Άγιος Κυριακός 1, 4, 6

Η Αγία Ακυλίνα και ο Άγιος Ταρσίζιος

1. Α) στην ηλικία των δέκα χρόνων
να μην προσκυνούν τους ψεύτικους θεούς
σε ποιον θεό πίστευε
Εγώ είμαι χριστιανή
- Β) ζήλο, πίστη, αφοσίωση, ιερείς
«ακόλουθος»
Θεία Κοινωνία
αυτό που κρατούσε
πανί, τα Τίμια Δώρα

2. Μάμας: 1, 2, 7, 9, 11.

Κυριακός: 8, 10.

Ακυλίνα: 4, 5.

Ταρσίζιος: 6, 3.

2.5-6 Ένας νέος και τρία παιδιά μάρτυρες (Α' & Β')

Αξιολόγηση

Είναι σαφές ότι εκτός του κύριου στόχου (γνώση στοιχείων από τους βίους των μικρών μαρτύρων), ο εκπαιδευτικός πρέπει να αξιολογήσει το μάθημα ως ευκαιρία προβληματισμού των μαθητών για την πολυδιάστατη σημασία του μαρτυρίου σήμερα και να τους βοηθήσει να αισθανθούν τη θέση τους στα πλαίσια αυτού του προβληματισμού.

Βιβλιογραφία

- Π. Μ. Σωτήρχου, *Παιδομάρτυρες. Παιδιά που μαρτύρησαν και θυσιάστηκαν για το Χριστό*, Εκδ. «Αστέρος», Αθήναι 1993.
- Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας*. Τόμοι μηνών Απριλίου, Μαΐου, Αυγούστου, Σεπτεμβρίου. (επιμ. Ματθαίου Λαγγή), Αθήναι.
- Νικοδήμου του Αγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Εκδ. «Αστήρ» Παπαδημητρίου, Αθήναι 1961.
- Ιωάννου Αλεξίου, (Αρχιμ.), *Οι νέοι στο μαρτύριο*, Αδελφ. Θεολόγων «Η Ζωή», Αθήναι 1997.

2.7 Νεομάρτυρες

Διδακτικοί στόχοι

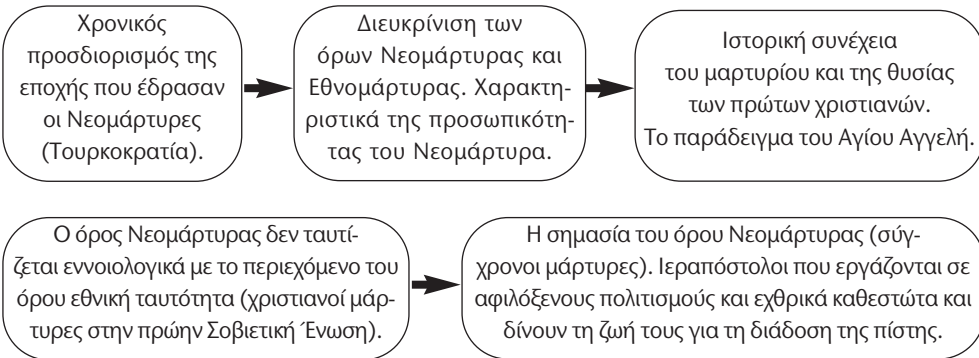
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές τη ζωή και τη θυσία ορισμένων νεομαρτύρων.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο αγώνας και η θυσία για τη χριστιανική πίστη και ζωή συνεχίστηκαν και τα μεταγενέστερα χρόνια.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι η πίστη τους, τους μεταδόθηκε μέσα από θυσίες και με τη μορφή της παράδοσης.
- Να αισθανθούν το δικό τους χρέος για την υπεράσπιση της πίστης τους.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Μεθοδολογικά, ο εκπαιδευτικός θα κινηθεί όπως και στις προηγούμενες ενότητες, καθώς η έννοια που τις διέπει είναι αυτή του μαρτυρίου. Επομένως μπορεί να συνδυάσει την ενότητα με τις προηγούμενες, ως προς το σημείο αυτό, ενώ μπορεί να κινηθεί επαγωγικά στην κατάδειξη του ότι το μαρτύριο έχει διαχρονική ισχύ και ότι κάθε χριστιανός αποτελεί τμήμα αυτής της παράδοσης.

Καλό θα είναι να τονιστεί στα παιδιά ότι Νεομάρτυρας θεωρείται αυτός ο οποίος υπερασπίζεται τη χριστιανική πίστη ανεξαρτήτως εθνικής ταυτότητας. Έτσι, είναι απαραίτητο εδώ να τονιστεί η διαφορά των Νεομαρτύρων από τους «Εθνομάρτυρες», προλαβαίνοντας, ίσως, και σχετική απορία των παιδιών που θα προβάλλουν παραδείγματα αγωνιστών της ελευθερίας. Ο Αθανάσιος Διάκος, ο Παπαφλέσσας και άλλοι, δίκαια χαρακτηρίζονται εθνομάρτυρες, επειδή θυσιάστηκαν στον αγώνα για την ελευθερία, δεν μπορούν όμως να χαρακτηριστούν Νεομάρτυρες, επειδή η βασική αφορμή της θυσίας τους δεν ήταν η πίστη και η χριστιανική τους ιδιότητα, αλλά η αγάπη τους για την πατρίδα και την ελευθερία, σε χώρο και χρόνο όμως, όπου οι αξίες της πίστης και της πατρίδας ουσιαστικά ταυτίζονταν, αν ληφθεί υπόψη και ο εθνικοθηρσκευτικός χαρακτήρας της Οθωμανικής κυριαρχίας.

Στην ενότητα αυτή καλό θα είναι να αναλυθεί (υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποι-

2.7 Νεομάρτυρες

ησης αλλά και της μεταβολής της κοινωνικής σύνθεσης, λόγω της αύξησης των οικονομικών μεταναστών), το γεγονός ότι οι εθνικές ταυτότητες δεν πρέπει να καθορίζουν το είδος και τον τρόπο της πίστης του κάθε ανθρώπου. Όλοι έχουν δικαίωμα άσκησης των θρησκευτικών τους καθηκόντων, ανεξαρτήτως εθνικής ταυτότητας ή πολιτικής ιδεολογίας (Νεομάρτυρες στη Σ. Ένωση). Το κοινωνικό σύστημα πρέπει να στηρίζεται στην αμοιβαιότητα των σχέσεων και στην κατανόηση της διαφορετικότητας του άλλου. Η αλληλεπίδραση των μελών του κοινωνικού συνόλου στηρίζεται στην ενσυνείδητη αποδοχή μας από τον άλλο (ιεραποστολή, όχι προσηλυτισμός), στην περίπτωση, δε, παρεμπόδισής μας από ανώτερη αρχή ομολογούμε την πίστη μας (Νεομάρτυρες-Ιεραπόστολοι).

Διαθεματικά η ενότητα συνδέεται με την **Κοινωνική** και **Πολιτική Αγωγή**, όπου τονίζονται τα δικαιώματα του ανθρώπου, καθώς επίσης και με την **Καθημερινή Ζωή**, όπου αξιολογούνται οι σχέσεις των μαθητών με συμμαθητές τους άλλων δογμάτων και θρησκειών.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Χωριζόμαστε σε ομάδες και μαζεύουμε όσα περισσότερα στοιχεία μπορούμε από εγκυκλοπαίδειες, βιβλία και δικτυακούς τόπους, για τους Νεομάρτυρες στην Ελλάδα. Διαλέγουμε ένα Νεομάρτυρα και παρουσιάζουμε στην τάξη μια εργασία με τα στοιχεία που συλλέξαμε από τη ζωή, το έργο και το μαρτύριό του. Πληροφορίες και στοιχεία για το Project μπορούν τα παιδιά να βρουν στα τοπικά βιβλιοπωλεία (και ιδίως σε όσα ειδικεύονται στη Χριστιανική λογοτεχνία), στην Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος (πλ. Κλαυθμώνος), καθώς επίσης πλούσιο υλικό υπάρχει και στο site της Εκκλησίας της Ελλάδος (<http://www.ecclesia.gr> και <http://www.myriobiblos.gr>).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. ΑΓΓΕΛΗ, ΝΕΟΜΑΡΤΥΡΑ, ΠΙΣΤΗ, ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΑΛΛΑΞΟΠΙΣΤΗΣΟΥΝ, ΜΑΡΤΥΡΙΟΥ, ΘΕΡΑΠΕΙΑ, ΠΑΡΗΓΟΡΙΑ, ΠΙΣΤΗ, ΔΙΩΚΕΤΑΙ, ΑΝΑΔΕΙΚΝΥΟΝΤΑΙ, ΘΥΣΙΑΖΟΝΤΑΙ, ΕΝΙΣΧΥΣΟΥΝ, ΜΕΤΑΦΕΡΟΥΝ.

Αξιολόγηση

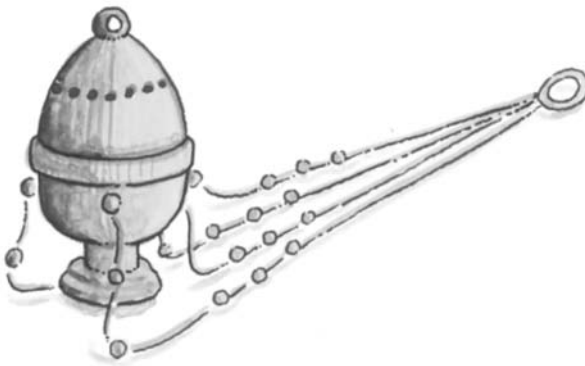
Ο εκπαιδευτικός, εκτός από την υπογράμμιση της σημασίας των Νεομαρτύρων για την παράδοση της πίστης μας, οφείλει να τονίσει επίσης και το σεβασμό του δικαιώματος κάθε ανθρώπου να θρησκεύει ελεύθερα. Ο μαθητής κατανοεί τις αιτίες, βάσει των οποίων θα αποδεχθεί τη σχέση του με μη ορθόδοξους, ιδιαίτερα σε μια εποχή όπου ο φόβος της ετερότητας διαταράσσει τον κοινωνικό ιστό.

Βιβλιογραφία

- Νικοδήμου του Αγιορείτου, *Νέον Μαρτυρολόγιον*, Εκδ. οίκος «Αστήρ» Παπαδημητρίου, Αθήνα 1961.
 Ιωάννου Αλεξίου, (Αρχιμ.), *Οι νέοι στο μαρτύριο*, Αδελφότητα Θεολόγων η «Ζωή», Αθήνα 1997.

2.7 Νεομάρτυρες

- Ιωάννου Αναστασίου, *Σχεδιάσμα περί των Νεομαρτύρων*, Θεσσαλονίκη 1971.
- Γαλάτειας Γρηγοριάδου-Σουρέλη, *Ο νεομάρτυρας Παύλος, Η δόξα της Τροπολιτσάς*, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2000.
- Σώτου Χονδρόπουλου, *Κων/νος ο Νεομάρτυς ο Υδραίος*, Εκδ. Καινούρια Γη.
- Των αγίων Μακαρίου Κορίνθου, Νικοδήμου του Αγιορείτου, Νικηφόρου Χίου και Διδασκάλου Αθανασίου Παρίου «*Συναξαριστής Νεομαρτύρων*», Εκδ. β' Ορθοδόξου Κυψέλης, Θεσσαλονίκη 1989, όπου και αλφαβητικός κατάλογος νεομαρτύρων.
- Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου εις τιμήν και μνήμην των νεομαρτύρων (17-19.11.1986)*, Θεσσαλονίκη 1988.
- Αρχιμ. Ν. Αντωνόπουλου, *Ρώσοι Νεομάρτυρες και ομολογητές*, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2000.
- Τατιάνας Γκορίτσεβα, *Επικίνδυνο να μιλάς για το Θεό*, Εκδ. Τήνος 1987.
- Της ίδιας, *Η τρέλα να είσαι χριστιανός*, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 1988.

3.1 Ένας άνθρωπος αλλάζει ριζικά

Διδακτικοί στόχοι

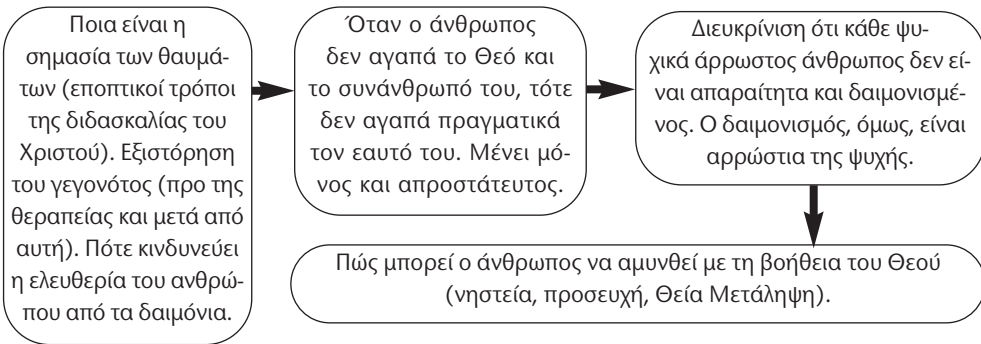
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές το θαύμα της θεραπείας του δαιμονισμένου.

Επιμέρους

- Να επισημάνουν οι μαθητές τα στοιχεία που συνιστούν το γεγονός της ριζικής μεταστροφής και αλλαγής της συμπεριφοράς του δαιμονισμένου.
- Να αντιληφθούν ότι, όταν ο άνθρωπος βρίσκεται κοντά στο Χριστό και ζει τη ζωή της Εκκλησίας, προστατεύεται από κάθε κίνδυνο.
- Να πληροφορηθούν ότι κάθε περίεργη και αντικοινωνική συμπεριφορά, με παρόμοιες εκδηλώσεις, δεν σημαίνει απαραίτητα δαιμονισμό.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός αναλύει το θαύμα της θεραπείας του δαιμονισμένου, με βάση τις προϋποθέσεις που παρατίθενται παρακάτω και ακολούθως συνθέτει τις όψεις εκείνες του θαύματος που προσεγγίζουν βιωματικά την καθημερινότητα των μαθητών (αλλάζουμε τον εαυτό μας, ξεκινάμε καινούργια ζωή).

Η περιγραφή της ιστορίας της θεραπείας του δαιμονισμένου στα Γέργεσα από το Χριστό, αποτελεί από μόνη της μια πολυδιάστατη πρόκληση, κυρίως για τον ενήλικο (παιδαγωγό γονέα), εφόσον πολλές φορές αντίκειται στην κοσμοθεωρία του. Αποτελεί πρόκληση για τους κανόνες της λογικής, στα πλαίσια της ορθολογικής σκέψης της κοινωνίας μας. Αποτελεί όμως και πρόκληση παιδαγωγικής, όταν το παιδαγωγούμενο υποκείμενο είναι το παιδί και μάλιστα του δημοτικού. Στην περίπτωση αυτή, μάλιστα, χρειάζεται προσοχή, ώστε να μη δημιουργηθεί φόβος, δεδομένου ότι σήμερα, σε επίπεδο εικόνας, το παιδί υφίσταται δυναστευση από δαιμονικές έννοιες.

Σε αυτά τα πλαίσια και δεδομένου ότι το γεγονός της πίστης είναι βιωματική κατάσταση, η συγκεκριμένη ενότητα θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με ευαισθησία από το διδάσκοντα ασχέτως των προσωπικών του πεποιθήσεων. Άλλωστε, η κεντρική ιδέα της ενότητας έχει να κάνει περισσότερο με τη διάθεση του ανθρώπου για κατεργασία του εσωτερικού

3.1 Ένας άνθρωπος αλλάζει ριζικά

του κόσμου και λιγότερο με το πρόβλημα της «απειλής» από δαιμόνια. Έτσι, το παιδί πρέπει να καταλάβει ότι δεν μας ενδιαφέρει ποιος μας απειλεί, αλλά εάν εμείς είμαστε εντάξει στις σχέσεις μας με τον αδελφό μας, το Θεό και τον εαυτό μας. Ο δαιμονισμένος άνθρωπος καταδεικνύει ότι ο ανυπότακτος στο Θεό άνθρωπος κυριαρχείται, ηθελημένα ή αθέλητα, από αντίθετες (δαιμονικές) δυνάμεις που του προκαλούν ποικίλες αρρώστιες: διανοητικές διαταραχές, ηθική διαστροφή, ψυχική κατάπτωση και απόγνωση κ.λπ. Αντί, λοιπόν, να υποτάσσεται στο Θεό, υποτάσσεται σε δυνάμεις αντίθετες προς το πνευματικό του όφελος. Εξάλλου, η θεραπεία του δαιμονισμένου από το Χριστό φανερώνει την αποκατάσταση της ανθρώπινης φύσης και τη νέα πορεία προς την ανακαίνισή της. Ο Χριστός ζητά, από τον μεταμορφωμένο πλέον άνθρωπο, να γίνει δάσκαλος των βιωματικών του εμπειριών στους άλλους ανθρώπους. Από φορέας αντίθετων ενεργειών, να γίνει «σκεύος» της αλήθειας του Θεού.

Το μήνυμα της περικοπής έγκειται στην ιδέα ότι ο άνθρωπος δεν αποτελεί κτήμα του διαβόλου, ούτε όμως υποδουλώνεται σε έναν αναγκαστικό τρόπο πνευματικής ζωής, παρά τη θέλησή του. Όπως ο θεραπευμένος δαιμονισμένος, αν ήθελε θα κήρυττε το όνομα και τα θαύματα του Χριστού, έτσι και ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να επιλέξει τον τρόπο ζωής του. Αυτό σημαίνει ότι οι πειρασμοί θα τον πολιορκούν ως δοκιμασία της ελευθερίας του, ωστόσο, εάν ο άνθρωπος ακολουθεί με συνέπεια ένα πρόγραμμα πνευματικής ζωής, τότε οι δαιμονικές δυνάμεις είναι ανίσχυρες.

Το πρώτο παράθεμα της ενότητας στο *Βιβλίο του Μαθητή* προέρχεται από τα ασκητικά συγγράμματα της Εκκλησίας μας και αναπροσαρμόστηκε για τις ανάγκες των παιδιών. Δείχνει ότι η προσευχή, η νηστεία και η μετοχή στα μυστήρια της Εκκλησίας καθιστούν τον άνθρωπο απρόσβλητο από τις δαιμονικές δυνάμεις. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να μεταφέρει το θέμα σε σύγχρονες προσλαμβάνουσες παραστάσεις (φόντοι, κλοπές, άλλες επιλήψιμες πράξεις), για να δείξει ότι, όταν ο άνθρωπος δεν αγαπά το συνάνθρωπό του, προσπαθεί να τον βλάψει. Η κακία, η οποία εγκρύπτει το δαιμονικό στοιχείο, δημιουργεί φαινόμενα κακίας (αρνητική επίδραση) και ο άνθρωπος απομονώνεται από το κοινωνικό σύνολο (μη επικοινωνία). Οφείλουμε να εργαζόμαστε για το κοινό καλό (θετική αλληλεπίδραση), αγαπώντας το συνάνθρωπό μας (αγάπη = κατεξοχήν επικοινωνία), βοηθώντας να μεταβληθεί η κοινωνία, από χώρος αρνητικών πράξεων, σε χώρο παρουσίας του Θεού.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με επισήμανση των ομοιοτήτων των ψυχοπαθολογικών φαινομένων και του δαιμονισμού. Καλό θα ήταν να διευκρινιστεί στα παιδιά ότι υπάρχουν και ψυχικές ασθένειες που μοιάζουν με το δαιμονισμό, χωρίς να είναι απαραίτητα τέτοιες, ώστε να καταλάβουν ότι η Εκκλησία, σεβόμενη την ιατρική επιστήμη και χωρίς να θεωρεί κάθε ψυχική διαταραχή ως «δαιμονισμό», διαχωρίζει αυτές τις προβληματικές καταστάσεις παθογενών ψυχικών ανωμαλιών και επεμβαίνει μόνο όταν είναι σίγουρη για το ποιόν της κατάστασης. Η επέμβαση αυτή της Εκκλησίας συνίσταται στην ανάγνωση ειδικών ευχών και στη συμβουλευτική προς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας για πιο έντονη πνευματική ζωή. Μπορεί να γίνει επίσης νύξη περί της ποιότητας κάποιων παιδικών προγραμμάτων της τηλεόρασης (cartoons με σαφή δαιμονικά υπονοούμενα), σε σχέση με τις φοβίες των παιδιών, τους εφιάλτες τους και το γεγονός ότι αυτά τα προγράμματα τα απομονώνουν από υγιείς παραστάσεις και αντιλήψεις (ο ρεαλισμός της ομορφιάς της ζωής αλλά και των προβλημάτων της).

Σε ότι αφορά στην **Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή**, δαιμονισμός δεν είναι μόνο οτιδήποτε υπερφυσικό προκαλεί φόβο. Ένα είδος δαιμονισμού είναι π.χ. και η αφαίρεση της ζωής των συνανθρώπων μας. Οφείλουμε να συμβάλλουμε στην επικράτηση της αγάπης στην κοινωνία, σεβόμενοι τα δικαιώματα του συνανθρώπου μας και βοηθώ-

3.1 Ένας άνθρωπος αλλάζει ριζικά

ντας τον όταν έχει ανάγκη. Τέλος, και η προσωπική **Καθημερινή Ζωή** συνίσταται από στιγμιότυπα αντιδράσεών μας. Οικογένεια, σχολείο, φίλοι, αποτελούν τους δέκτες τους. Κάθε φορά που συμπεριφερόμαστε με αγάπη, ο Θεός είναι συνεχώς μαζί μας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Ο εκπαιδευτικός συζητά με την απαιτούμενη ευαισθησία για τους ψυχικά ασθενείς ανθρώπους, που η Εκκλησία με τις ευχές, τις προσευχές και τα μυστήριά της, σε συνεργασία με την Ιατρική (Ψυχιατρικές κλινικές) αλλά και τις άλλες κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες (Ψυχολογία, Κοινωνιολογία, Συμβουλευτική), μπορεί να βοηθήσει. Ιδιαίτερα πρόσφορη για Διαθεματική διερεύνηση, η εργασία αυτή θα προσφέρει στους μαθητές την ευκαιρία να ενημερωθούν για το αντικείμενο, τα πορίσματα και τις έρευνες των επιστημών του ανθρώπου στον τομέα της ψυχικής υγείας, αποσαφηνίζοντας, συγχρόνως, την παρεξήγηση και τη σύγχυση που πολλές φορές δημιουργείται στη θέα ψυχικά ασθενών ανθρώπων. Εδώ, θα πρέπει να τονιστεί η δύναμη της ποιμαντικής φροντίδας της Εκκλησίας να απαλύνει τον ανθρώπινο πόνο (ψυχικό ή σωματικό), με τις ευχές και τα μυστήριά της, αλλά και ότι απαιτείται σε πολλές περιπτώσεις η αγαστή συνεργασία μεταξύ των φορέων υγείας μαζί της, ώστε ο πάσχων άνθρωπος να βρίσκει κατά το δυνατόν μια πλήρη και ολιστικά προσφερόμενη περίθαλψη και νοσηλεία. Είναι εξάλλου κοινή συνείδηση στην επιστημονική κοινότητα ότι κατά τη λήψη του ιστορικού ενός ψυχικά ασθενούς, λαμβάνονται υπόψη και οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του, οι στάσεις και εν γένει η σχέση του με το Θεό και την Εκκλησία.

Παράθεμα

«Από αυτές τας αγγελικὰς δυνάμεις αρχηγὸς τῆς περιγείου τάξεως καὶ τῆς γῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἡ φύλαξις τῆς, ὁ ὅποιος, ἀν καὶ δὲν ἐδημιουργήθη πονηρὸς ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἦταν ἀγαθὸς καὶ ἐδημιουργήθη διὰ τὸ ἀγαθόν, καὶ δὲν εἶχε μέσα του οὔτε ἶχνος κακίας ἀπὸ τὸν Δημιουργόν, ἐπειδὴ δὲν ἐδέχθη τὸν φωτισμόν καὶ τὴν τιμὴν, πού του ἐχάρισεν ὡς δῶρον ὁ Δημιουργός, κατόπιν ἐλευθέρας ἐκλογῆς μετεβλήθη ἀπὸ τὴν φυσικὴν του κατάστασιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν, καὶ ὑπερῆφανεύθη ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ πού τὸν ἐδημιούργησε, με τὸ νὰ θέλησιν νὰ ἐπαναστατήσῃ ἐναντίον του καὶ ἀφοῦ πρῶτος αὐτὸς ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ ἀγαθόν, κατέληξεν εἰς τὸ κακόν διότι τὸ κακόν δὲν εἶναι κάτι ἄλλο παρὰ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ. Ὅπως ἀκριβῶς καὶ τὸ σκότος εἶναι στέρησις τοῦ φωτός. Διότι τὸ ἀγαθόν εἶναι πνευματικόν φῶς, παρομοίως καὶ τὸ κακόν εἶναι πνευματικόν σκότος. Μολοντί λοιπὸν ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸν Δημιουργόν ὡς φῶς καὶ ἐγένεν ἀγαθός καὶ διότι «Εἶδεν ὁ Θεός πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν», ἐν τούτοις ἐγένε σκότος με ἐλευθέραν θέλησιν. Καὶ ἀπειρον πλήθος τῶν ἀγγέλων πού ἦταν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, ἀπεχωρίσθη μαζί του ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ τὸν ἠκολούθησε καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν πῦσιν. Μολοντί, βεβαίως, ἔχουν τὴν ἰδίαν ρύσιν με τοὺς ἀγγέλους, ἐντούτοις ἔχουν γίνε κακοί, ἐπειδὴ ἐστρεψαν θεληματικῶς τὴν προτίμησίν των ἀπὸ τὸ ἀγαθόν πρὸς τὸ κακόν. Δὲν ἔχουν, βεβαίως, οὔτε δικαίωμα, οὔτε δύναμιν ἐναντίον κάποιου, παρὰ μόνον ὅταν τοὺς ἐπιτρέψει ὁ Θεός κατὰ τὸ σχέδιον τῆς οἰκονομίας του, ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰώβ, καὶ καθὼς ἔχει γραφῆ εἰς τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν χοίρων. Ὅταν ὁμως ἐπιτρέψει ὁ Θεός καὶ δύναμιν ἔχουν νὰ μεταβάλλωνται καὶ μεταμορφώνωνται φανταστικῶς εἰς ὁποῖαν μορφήν θέλουν. Καὶ τὰ μέλλοντα, βεβαίως, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, οὔτε οἱ δαίμονες γνωρίζουν, ἐν τούτοις τὰ προλέγουν οἱ μὲν ἄγγελοι, ἐπειδὴ τὰ ἀποκαλύπτει εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός καὶ προστάζει νὰ τὰ προλέγουν δι' αὐτὸ ὅσα λέγουν, πραγματοποιοῦνται. Προλέγουν ὁμως καὶ οἱ δαίμονες, ἄλλοτε ἐπειδὴ βλέπουν αὐτὰ πού συμβαίνουν εἰς μακρινὴν ἀπόστασιν καὶ ἄλλοτε ἐπειδὴ προσπαθοῦν νὰ τὰ συμπεράνουν δι' αὐ-

3.1 Ένας άνθρωπος αλλάζει ριζικά

τό και ψεύδονται τας περισσότεράς φορές. Εις αυτούς, δεν πρέπει να εμπιστεύεται κανείς, και αν ακόμη συχνά λέγουν την αλήθειαν, με τον τρόπον που έχομεν ειπέι. Γνωρίζουν ακόμη και τας Γραφάς. Κάθε κακία λοιπόν είναι εφεύρημά των, συνεπώς και τα ακάθαρτα πάθη. Και τους επιετράπη, βεβαίως, να πειράζον τον άνθρωπον, αλλά δεν έχουν την δύναμιν να εκβιάζον κάποιον, διότι από εμάς εξαρτάται να δεχθώμεν την επίθεσιν ή να μη την δεχθώμεν» (Ιω. Δαμασκηνού, Β' (4) 18. Δια τον διάβολον και τους δαίμονας, Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου πίστεως, Πατερικαί Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς, Θεσσαλονίκη 1976, σ.150 κ.εξ.).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Α. Ο Ιησούς δίδασκε με παραβολές τους ανθρώπους.
 Β. Ο Ιησούς διασχίζει τη λίμνη Γεννησαρέτ.
 Γ. Οι συμπολίτες του έδεναν το δαιμονισμένο με αλυσίδες.
 Δ. Ο δαιμονισμένος πλησίασε το Χριστό.
 Ε. Ο Χριστός διώχνει μακριά τα δαιμόνια.
 ΣΤ. Ο δαιμονισμένος αλλάζει ριζικά.
 Ζ. Ο Χριστός του ζητά να διηγείται το θαύμα που του συνέβη.
 Η. Ο ριζικά αλλαγμένος άνθρωπος διηγείται στους ανθρώπους το θαύμα.
2. Στην απάντηση αυτής της ερώτησης, θα επιχειρηθεί να τονιστεί και η προσωπική επιθυμία και συμβολή του ανθρώπου για τη λύτρωσή του, γεγονός που αντανακλά και την επιθυμία του Δημιουργού του για τη σωτηρία του. Ο άνθρωπος παραμένει ελεύθερος να επιλέξει την οδό της πνευματικής του ολοκλήρωσης, ακόμη κι όταν έχει καταληφθεί από δαιμόνια. Έτσι, καταδεικνύεται το ανίσχυρο των δυνάμεων του σκότους.
3. ΓΕΝΝΗΣΑΡΕΤ, ΕΠΙΘΕΤΙΚΟΣ, ΟΥΡΛΙΑΖΕ, ΑΛΛΑΓΜΕΝΟΣ, ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΣ, ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΣ, ΘΕΛΗΜΑ.

Αξιολόγηση

Λόγω της ευαισθησίας του θέματος, καλό είναι ο εκπαιδευτικός να δώσει περισσότερο βάρος στο τι μας φέρνει πιο κοντά στο Θεό και λιγότερο στην έννοια του δαιμονισμού. Έτσι, θα αξιολογήσει τον μαθητή, ως προς το κατά πόσο θα συλλάβει τα στοιχεία τα οποία συνιστούν τον κατά Θεόν άνθρωπο και τον θωρακίζουν έναντι των δαιμονικών δυνάμεων.

Βιβλιογραφία

- Αρχιεπισκόπου Αθηνών Χριστοδούλου, *Πόλεμος κατά του Σατανά*, Εκδ. Χρυσοπηγή.
 Ματσούκα Π., *ο Σατανάς*, Εκδ. Πουρνάρα.
 Ιω. Κορναράκη, *Βία. Η οδός του Θεού*, Εκδ. Κυριακίδη.
 Ιω. Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου πίστεως*, Β'18, Πατερικαί Εκδόσεις «Γρηγόριος ο Παλαμάς», Θεσσαλονίκη 1976, σελ. 150 κ.εξ.
 π. Φιλόθεος Φάρος, *«Βάδιζε υγιαίνων», Το νόημα της υγείας και της νόσου*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1996.
 π. Φιλόθεος Φάρος, *«Η ίαση ως υγείας ολοκληρία», Η ολιστική ιατρική ως εκκλησιαστική παράδοση και επιστημονική πρωτοπορία*, Εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
Θεολογία και Ψυχιατρική σε διάλογο, Πρακτικά Ημερίδας, Ι.Μ. Θηβών και Λεβαδείας, Λιβαδειά 8.10.1994.
 Ίρβιν Γιάλομ, *Θρησκεία και ψυχιατρική*, δοκίμιο, Εκδ. Άγρας.

3.2 Ο ληστής που έγινε άγιος

Διδακτικοί στόχοι

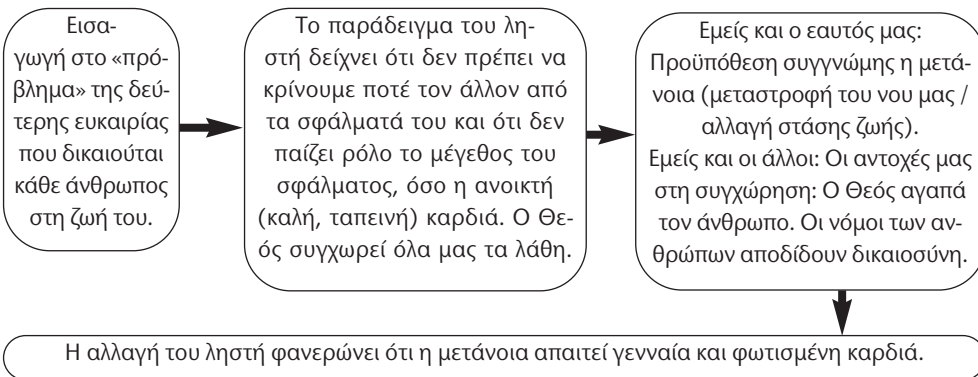
Κύριος

Να είναι σε θέση οι μαθητές να κατανοήσουν ότι, ακόμη και ο πλέον κακός άνθρωπος, όταν διατηρεί ανοικτή την καρδιά του, έχει τα εχέγγυα να αλλάξει και σ' αυτό συντελεί ο θείος φωτισμός.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι όλοι οι άνθρωποι δικαιούνται συγγνώμης, από τα καθημερινά πταίσματα στις διαπροσωπικές τους σχέσεις έως και τα σημαντικά εγκλήματα.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι κανείς άνθρωπος δεν πρέπει να κρίνεται μόνο με βάση τις πράξεις του.
- Να αντιληφθούν ότι η μετάνοια έχει ως ακολουθία της τη συμφιλίωση του ανθρώπου με το Θεό, τον εαυτό του και το συνάνθρωπό του.

Σχηματική παρουσίαση των περιεχομένων της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η ενότητα αυτή, όπως και η επομένη, ασχολείται με το ζήτημα της συγγνώμης και της μετάνοιας. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να καταφύγει στην οργάνωση της ενότητας με βάση τη διατύπωση ιδεών από τους μαθητές και να τις συνθέσει, οδηγώντας τους επαγωγικά στη βιωματική κατανόηση της συγγνώμης στις διαπροσωπικές τους σχέσεις αλλά και έναντι του Θεού.

Η μετάνοια είναι η αλλαγή του νου, δηλαδή η αλλαγή του κακού τρόπου ζωής και η στροφή σε πράξεις που είναι σύμφωνες με το λόγο του Θεού. Η μετάνοια είναι, εν δυνάμει, τρόπος ζωής για όλους τους ανθρώπους. Η Εκκλησία μας, επειδή θεωρεί τη μετάνοια σημαντική πράξη στη ζωή του ανθρώπου, έχει θεσπίσει, με βάση τα λόγια του Κυρίου: «Εάν γαρ αφήτε τοις ανθρώποις τα παραπτώματα αυτών...» (Ματθαίου 6,14-15), το μυστήριο της Εξομολόγησης, με το οποίο ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να αποκαταστήσει τη σχέση του με το Θεό.

3.2 Ο ληστής που έγινε άγιος

Ο άνθρωπος που ευαισθητοποιείται στην κοινωνική πραγματικότητα και έχει αληθινή αυτοεκτίμηση, έχει τη δυνατότητα να κατανοεί και να αναθεωρεί συνεχώς τα σημεία εκείνα που αλλοιώνουν τη σχέση του με το κοινωνικό σύνολο και τον φέρνουν σε σύγκρουση με ανθρωπιστικές ή κοινωνικές αξίες. Η συνειδητοποίηση αυτών των καταστάσεων οδηγεί τον άνθρωπο σε σύγκρουση, εσωτερική αλλαγή και ανανέωση των σχέσεών του με τον εαυτό του, το συνάνθρωπό του και το Θεό, γεγονός που επιδρά αμφίδρομα στη δυναμική του κοινωνικού συνόλου. Η Εκκλησία έχει εξαρχής επισημάνει ότι η θετική αλλαγή στον πνευματικό κόσμο του έχει άμεση σχέση με τη δύναμη της αγάπης (αλληλεπίδραση).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται από την άποψη της **Αγωγής** του **Πολίτη** (ο εκπαιδευτικός μπορεί να συζητήσει με τα παιδιά το γεγονός ότι οι Νόμοι της Πολιτείας και όλο το νομικό σύστημα, παρά το ότι προφυλάσσουν το κοινωνικό σύνολο και διακρίνονται από φιλανθρωπία, δεν έχουν τη δυνατότητα να θεραπεύσουν την ψυχή του παραβάτη). Από την οπτική των **ΜΜΕ** (προβολή παραδειγματικών περιπτώσεων μετανοημένων ανθρώπων), εντοπίζεται ο αρνητικός τους ρόλος, όταν υποκαθιστούν τη δικαιοσύνη, προλαμβάνοντας την ενοχή του παραβάτη ή προκαλώντας την εναντίον του εχθρική στάση του κοινού και από την **Καθημερινή Ζωή** μπορεί να επισημανθεί η μετάνοια ως προϊόν αυτοκριτικής αναβαθμίζει την ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων, διότι φανερώνει κριτική διάθεση έναντι του εαυτού μας και ευαισθησία πνεύματος.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Υπάρχουν δραματοποιημένες ιστορίες σε Video (Εκδ. Απόστολος Βαρνάβας, τηλ.: 210 3640013), όπως αυτή της παραβολής του Ασώτου.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να καλέσει κάποιον από τους υπευθύνους του συλλόγου φυλακισμένων «ο Ονήσιμος», για να αφηγηθεί με ευαισθησία περιστατικά από κρατούμενους που εξέφρασαν τη μετάνοιά τους και τα έμπρακτα αποτελέσματά της (λειτουργεί και ως σύνδεση και αφόρμηση για την επόμενη ενότητα).
- Ο δάσκαλος, σε συνέχεια της ερώτησης της ενότητας, μπορεί να διοργανώσει μικρή θεατρική παράσταση με θέμα τον «Εγωιστή Γίγαντα» του Oscar Wilde, κατά την οποία οι μαθητές θα έχουν τη δυνατότητα να ερμηνεύσουν δραματοποιημένα τα συναισθήματα του γίγαντα, σε συνάρτηση με δικές τους συναισθηματικές εμπειρίες (αλληλεπίδραση) ή διαβάζουμε το έργο και βρίσκουμε ομοιότητες και διαφορές με την ιστορία του ληστή. Ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί το μοτίβο: εγωιστής γίγαντας - κακές πράξεις - αντικοινωνικός - αποδοχή του μικρού «παιδιού» - αλλαγή τρόπου ζωής - λαμβάνει την υποσχέση ότι «σήμερα θα' ρθεις μαζί μου στο δικό μου κήπο, στον Παράδεισο».
- Καλό είναι να επακολουθήσει συζήτηση επάνω στο τρίπτυχο «αντικοινωνική στάση - μετάνοια - κοινωνική θυσία».

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Τονίζεται η έννοια της ανοικτής και δεκτικής καρδιάς η οποία έλκει το θείο φωτισμό.
2. α. ΜΕΤΑΝΙΩΝΩ β. ΑΠΕΛΠΙΣΙΑ γ. ΣΤΑΥΡΟΣ δ. ΑΛΛΑΖΩ ε. ΣΥΓΓΝΩΜΗ
στ. ΠΑΡΑΔΕΙΣΟ ζ. ΚΑΡΔΙΑ η. ΑΛΗΘΙΝΗ.
4. Πέτρος Δ - Παπούς Γ, Ε - Ληστής Β - Χριστός Α.

Αξιολόγηση

Για την αξιολόγηση της ενότητας υπάρχουν δύο τρόποι προσέγγισης. Ο ανώδυνος, νοσηριαρχικός, συναισθηματικός και ο επώδυνος της εισόδου στην ψυχολογία του ενόχου. Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει τη διάθεση του μαθητή να μετάσχει ουσιαστικά στη διερεύνηση του θέματος της μετάνοιας, μέσα από τις κατάλληλες, για τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις του, διαθεματικές προσεγγίσεις και την ικανότητά του να περιγράψει τη μετάνοια ως βασική παράμετρο της ανθρώπινης ζωής.

Βιβλιογραφία

- P. Deseille, Φιλοκαλία. *Η Νηπτική παράδοση της Ορθοδοξίας και η ακτινοβολία της στον κόσμο* (μτφρ. Αν. Κωστάκου - Μαρίνη), Εκδ. Ακρίτα, Αθήνα 1999.
- Αν. Κεσελόπουλου, *Πάθη και αρετές στη διδασκαλία του Αγίου Γρηγορίου Παλαμά*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986².
- Ιερά Μητρόπολις Δράμας, *Το ιερόν μυστήριο της μετάνοιας* (Εισηγήσεις - πορίσματα ιερατικού συνεδρίου), Δράμα 2002.
- Ιω. Κορναράκη, *Η Νεύρωσις ως «αδαμικόν πλέγμα»*. Συμβολή εις την ποιμαντικήν Θεολογίαν, Θεσσαλονίκη 1966.
- Του ιδίου, *Πατερικά βιώματα της ενδεκάτης ώρας*. Από την ψυχολογίαν της κατανύξεως, Θεσσαλονίκη 1972.
- Του ιδίου, *Φιλοκαλικά θέματα ερημικής εσωτερικότητας*, Εκδ. Ορθ. Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1975.
- Του ιδίου, *Βιβλικά ψυχογραφήματα*, Θεσσαλονίκη 1975.
- Κων. Κορναράκη, *Η διαλεκτική του φιλοκαλικού ήθους*. Παθογόνος και νηπτική αυτοσυνειδησία, δύο πόλοι μετάνοιας κατά τον Αββά Δωρόθεο, Εκδ. Αρμός, Αθήνα 2002.
- Oscar Wilde, *Ιστορίες για παιδιά*, Εκδ. Παπαδόπουλος, Αθήνα 1996.

Δικτυακοί τόποι

Σύλλογος φροντίδας, κοινωνικής αποκατάστασης και προστασίας των κρατουμένων:
www.onisimos.gr
www.ecclesia.gr

3.3 Τα λάθη μας διορθώνονται

Διδακτικοί στόχοι

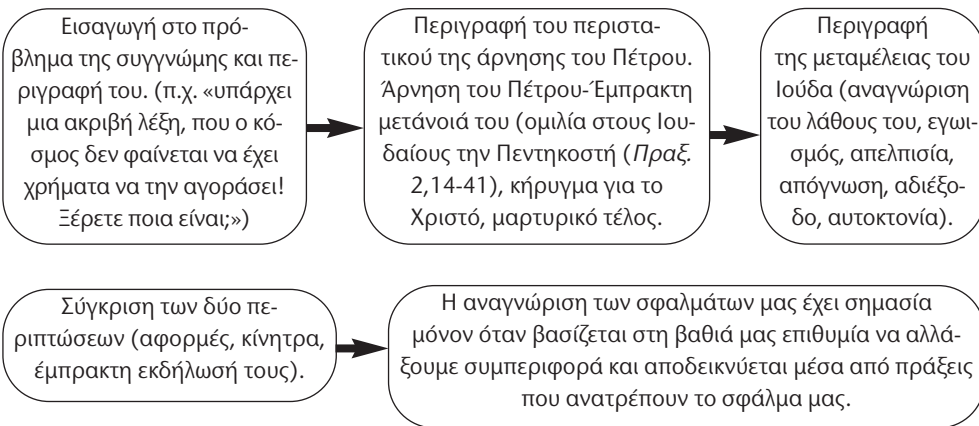
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές τους όρους και τις προϋποθέσεις της μετάνοιας κάθε ανθρώπου.

Επιμέρους

- Να αντιληφθούν οι μαθητές ότι κάθε άνθρωπος, όσο κι αν προσπαθεί να είναι σωστός, είναι αδύνατον να μη σφάλει στη σχέση του με τον εαυτό του, τους συνανθρώπους του και τον Θεό.
- Να κατανοήσουν ότι τα παραδείγματα που προβάλλει η Εκκλησία, μέσα από την Αγία Γραφή και την Παράδοση, έχουν σκοπό να λειτουργήσουν προτρεπτικά και να βοηθήσουν τον άνθρωπο να αντιληφθεί τη σημασία της μετάνοιας.
- Να αντιληφθούν ότι η συγγνώμη έπεται της μετάνοιας και, επομένως, κριτήριο αλλαγής του ανθρώπου είναι η ειλικρινής μετάνοια. Η ειλικρινής και έμπρακτη απόφαση του ανθρώπου να αλλάξει τρόπο ζωής είναι οι ικανές και αναγκαίες συνθήκες για την ολοκληρωτική και χωρίς όρους μετάνοια.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Για τη μεθοδολογική προσέγγιση της ενότητας βλ. και στην ενότητα 3.2. Επαγωγικά, ο εκπαιδευτικός πρέπει να οδηγήσει τους μαθητές στο νόημα της μετάνοιας (αναγκαιότητα, αλλαγή τρόπου ζωής). Η ενότητα συγκροτείται γύρω από τις έννοιες: **λάθη** (τα μικρά ή μεγάλα σφάλματα στη ζωή μας για τα οποία ευθυνόμαστε μόνο εμείς και τα οποία δηλητηριάζουν τη σχέση μας με τους άλλους ανθρώπους), **διόρθωση** (η αλλαγή της εσφαλμένης μας συμπεριφοράς και η στροφή της στην αλήθεια και τη δικαιοσύνη), **ταπείνωση** (πράξη σεμνότητας και αποτέλεσμα της μείωσης της υπερηφάνειας μας), **συγχώρηση** (η απαλλαγή κάποιου από το βάρος ενός αμαρτήματος ή σφάλματος, η προσφορά της συγγνώμης μας), **συμφιλίωση** (με το Θεό, τον εαυτό μας και το συνάνθρωπό μας).

3.3 Τα λάθη μας διορθώνονται

Πρέπει να επισημανθεί στα παιδιά ότι η μετάνοια και η συγγνώμη δεν έχουν μόνο θρησκευτική σημασία αλλά συνιστούν και ισχυρούς κοινωνικούς δεσμούς (συλλογικότητα), ενώ επίσης αποτελούν και θεμελιώδες σημείο αναφοράς του εαυτού τους (άτομο-εσωτερική λειτουργία-σύγκρουση με τον εαυτό του, μεταβολή). Ιστορικά παραδείγματα φανερώνουν τις συνέπειες της γνήσιας, ή μη, μεταστροφής ή εμμονής σε λανθασμένες αποφάσεις (χώρος-χρόνος σε σχέση με εξέλιξη-ανάπτυξη) και το παιδί καλείται μέσα από την καθημερινή πραγματικότητα (ΜΜΕ, μικρόκοσμός του), να συνειδητοποιήσει ότι το κοινωνικό σύνολο αποτελεί οργανισμό αλληλεπιδράσεων και επικοινωνίας και οφείλει να αποδέχεται τα λάθη του, ώστε ο επαναπροσδιορισμός της προσωπικής του πορείας να σημαίνει ισχυροποίηση των διαπροσωπικών του σχέσεων. Ο ατομιστής και περιχαρακωμένος στον εαυτό του άνθρωπος διακρίνεται από προβληματική αντίληψη περί κοινωνικότητας (διαφορά).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορά στην **Αγωγή του Πολίτη**, καθώς αποτελεί κοινό τόπο το ότι η δυνατότητα του ανθρώπου να επαναπροσδιορίζει την πορεία του μέσα από την αναγνώριση των λαθών του συνιστά μια από τις σημαντικότερες παραμέτρους κοινωνικής ισορροπίας. Ιδιαίτερως η δυνατότητα αυτή αξιοποιείται στα δημοκρατικά καθεστώτα. Εξάλλου, η σημασία της αναγνώρισης των λαθών ανέδειξε ηγέτες ή κατέδειξε μεγάλες καταστροφές. Ο Θεοδόσιος ο Μέγας π.χ. αναγκάστηκε να ζητήσει, με ταπεινωτικό τρόπο, δημοσίως συγγνώμη για τη σφαγή άμαχου πληθυσμού στον ιππόδρομο της Θεσσαλονίκης. Τα γεγονότα και η Μικρασιατική καταστροφή του 1922 αποδίδονται στην ισχυρογνωμοσύνη των πολιτικών ηγετών της εποχής εκείνης. Στη **Λογοτεχνία** συναντούμε την προσπάθεια των δημιουργών να ερμηνεύσουν την ψυχή και τη δυνατότητα του ανθρώπου να επαναπροσδιορίζει την υπαρξιακή του πορεία. Ο Φ. Ντοστογιέβσκι, στην επιθανάτια κλίνη του, συνέστησε στα παιδιά του «να έχουν απόλυτη εμπιστοσύνη στο Θεό και να μην απελπίζονται ποτέ για τη συγγνώμη του». Στο έργο, δε, του Αλ. Παπαδιαμάντη, συναντούμε διάχυτη αυτή την έννοια της μετάνοιας. Στην **καθημερινή ζωή** τα παιδιά διδάσκονται τη σημασία της αναγνώρισης των λαθών τους για τις σχέσεις τους με την οικογένεια, τους φίλους και το στενότερο κύκλο με τον οποίο και συναναστρέφονται.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

54

- Ζητούμε από τον ιερέα της ενορίας μας να μας μιλήσει σχετικά με τη μετάνοια και τη δύναμή της, μέσα από την εμπειρία του από το μυστήριο της Εξομολόγησης.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

- 1Α. Η έμπρακτη μετάνοια του Πέτρου και η, μετά την άρνηση του Χριστού, ζωή του από τη μία και η αμετανοησία του Ιούδα και οι συνέπειές της από την άλλη, μπορούν να λειτουργήσουν συγκριτικά και αντιθετικά στη συζήτηση.
- 1Β. Το μυστήριο της Εξομολόγησης μπορεί να θεωρηθεί ως απάντηση στις απόψεις που μπορεί να εκφραστούν, ότι π.χ. μπορούμε να ομολογήσουμε τα σφάλματά μας μπροστά σε μια εικόνα του Χριστού, αντιλήψεις που κυριαρχούν σε πολλούς σήμερα και είναι αντίθετες με την εκκλησιαστική μας παράδοση. Οι αναστολές που παρουσιάζονται, καλό θα είναι να μην παρουσιαστούν ως δαιμονική ενέργεια, αλλά ως φυσική και ανθρώπινη αντίδραση, όταν συναισθάνεται ο άνθρωπος τα σφάλματά του.

3.3 Τα λάθη μας διορθώνονται

2. κακός, συμπεριφορά, ορκιστεί, Ιησού, θυμήθηκε, Μυστικό Δείπνο, έκλαψε, πικρά, ναό, προδώσει, γυρίσει, συγγνώμη, προτίμησε, ξεχνώντας, Μετάνιωσε, υπερηφάνεια, Εκκλησία, διδάσκει, παραδεχόμαστε, γενναιότητα.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τη δυνατότητα του μαθητή να αντιληφθεί την ανάγκη του ανθρώπου να βρίσκεται σε διαρκή διάλογο με τον εαυτό του, τους συνανθρώπους του και το Θεό, με την προοπτική της ενδεχόμενης αναθεώρησης και αλλαγής της πορείας της ζωής του, ώστε να είναι σύμφωνη με το θέλημα του Θεού και τους όρους συμβίωσης με τους συνανθρώπους του.

Βιβλιογραφία

- Ιωάννου του Χρυσοστόμου, *Οι εννέα λόγοι περί μετανοίας*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας 1998.
- Σωφρονίου Σαχάρωφ (Αρχ.), *Περί Πνεύματος και Ζωής*, Εκδ. Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου, Έσσεξ Αγγλίας 1995.
- Του ιδίου, *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστί*, Εκδ. Ι. Μ. Τιμίου Προδρόμου Έσσεξ Αγγλίας 1993.
- Νεκτ. Αντωνόπουλου (Αρχ.), *Επιστροφή*, Εκδ. Ακρίτας 1994.
- Χριστοφ. Σταυρόπουλου (Αρχ.), *Η θύρα της χάριτος*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας 1996.
- Γ. Π. Σωτηρίου, *Αμαρτία και Λύτρωση*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας 1996.
- Ευθυμίου Κ. Στύλιου (Επισκόπου Αχελώου), *Μικρό Χριστιανικό Λεξικό*.
- Χαρ. Σωτηρόπουλου, *Οι Νηπτικοί πατέρες περί της κατά Χριστόν τελειώσεως του ανθρώπου*, Αθήναι 1996.
- Στ. Ράμφου, *Πελεκάνοι ερημικοί. Ξενάγησι στο Γεροντικόν*, Εκδ. Αρμός, Αθήναι 1994, σσ. 404-418.
- Ιω. Κορναράκη, *Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος*, Εκδ. Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1981.
- Χερουβεΐμ (αρχιμ.), *Σάββας ο Πνευματικός, [Σύγχρονες Αγιορείτικες μορφές - 6]*, Εκδ. Αδελφότητος «ο Παράκλητος», Ωρωπός 1972.
- Του ιδίου, *Ιγνάτιος ο Πνευματικός, [Σύγχρονες Αγιορείτικες μορφές - 7]*, Εκδ. Αδελφότητος «ο Παράκλητος», Ωρωπός 1988 (Ε' έκδοση).
- Αλεξ. Κακαβούλη, *Η συγγνώμη στις διαπροσωπικές σχέσεις, Ψυχοπαιδαγωγική θεώρηση*, Εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
- Στ. Πορτελάνου, *Η πνευματική τελείωση του ανθρώπου, Στάδια πνευματικών μεθελικιώσεων κατά τον Συμεών τον Νέο Θεολόγο*, Εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 54-63.

Δικτυακοί τόποι

Κείμενα για τη μετάνοια: http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/ecclesia_kosmos/7.2/7.2.4/page.htm

Κείμενα για την εξομολόγηση: http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/ecclesia_kosmos/7.2/7.2.8/page.htm

3.4 Ο Πατριάρχης Ιωάννης ο Ελεήμων

Διδακτικοί στόχοι

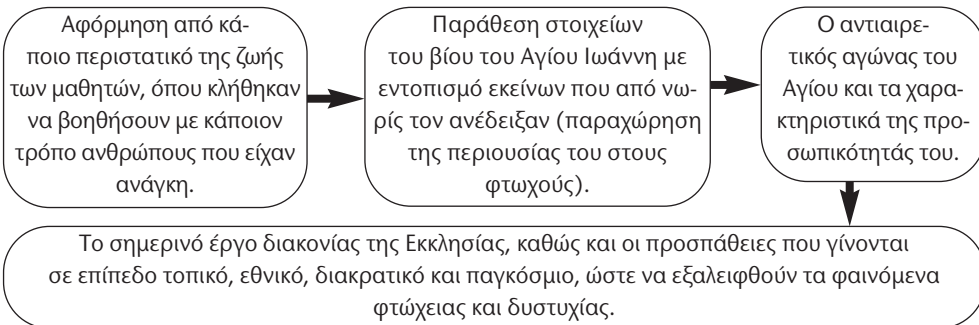
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές πως ένα από τα μεγαλύτερα χαρίσματα είναι αυτό της ελεημοσύνης από το υστέρημά μας, όπως και αυτό της, χωρίς όρους, διακονίας του πάσχοντα συνανθρώπου μας. Αυτά πηγάζουν αυθόρμητα, από τον εσωτερικά αναγεννημένο άνθρωπο της Εκκλησίας και των μυστηρίων.

Επιμέρους

- Να αναγνωρίσουν οι μαθητές την προσωπικότητα και τα χαρίσματα του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονα, ως προτύπου προσφοράς και διακονίας.
- Να αντιληφθούν πως μια τέτοια ζωή προσφοράς και θυσίας, όπως του Αγίου Ιωάννη, δεν πραγματοποιείται παρά μόνο από έναν εσωτερικά αναγεννημένο άνθρωπο, όπου στο πρόσωπο του συνανθρώπου του βλέπει μια ακόμη ευκαιρία να δοξαστεί το όνομα του Θεού και όχι το δικό του.
- Να καλλιεργήσουν τα χαρίσματα της διακονίας και της ελεημοσύνης, μέσα από απλά καθημερινά παραδείγματα και πράξεις.
- Να ενημερωθούν για το πολύπλευρο έργο διακονίας της Εκκλησίας, καθώς και άλλων φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, που προσφέρουν αντίστοιχες υπηρεσίες.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

56

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρουσιάσει στοιχεία του βίου του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονα, αφήνοντας να κατανοήσουν οι μαθητές τη σημασία της ελεημοσύνης (ανακαλυπτική μέθοδος). Τα παιδιά θα συνδέσουν, έτσι, την ανιδιοτέλεια της πνευματικής ζωής και την ελεημοσύνη. Ο Θεός έχει προσφέρει τα αγαθά του πλούσια στους ανθρώπους. Οι ιδιαίτερα, όμως, ευνοημένοι από τη Θεία Χάρη άνθρωποι επωμίζονται όχι μόνο τη χρηστή διαχείριση των «ταλάντων» αυτών, αλλά και την αξιοποίησή τους προς όφελος της υπόλοιπης κοινότητας στην οποία ζουν, διακονώντας με τις υπηρεσίες τους όσους πάσχουν. Η βασικότερη παράμετρος, ώστε να μετατραπεί ο προσωπικός πλούτος (υλικός και πνευματικός) και οι ικανότητες σε πηγή λύτρωσης, βοήθειας και ανα-

3.4 Ο Πατριάρχης Ιωάννης ο Ελεήμων

κούφισης των πασχόντων είναι η ηθική και κοινωνική ευαισθησία.

Αυτή η προσωπικότητα δομείται για το χριστιανό, αξιόπιστα και σταθερά, μέσα από τη συμμετοχή του στα μυστήρια και στην έμπρακτη εφαρμογή της διδασκαλίας της Εκκλησίας, που τον αναγεννούν και αναπροσανατολίζουν τις προοπτικές διαχείρισης των αγαθών που ο Θεός του εμπιστεύτηκε. Εδώ, θα υπάρξει σύγκρουση με τη φιλαργυρία, τον εγωισμό, την εσωστρέφεια, τον ατομισμό, παραμέτρους που θα πρέπει ο πιστός να πολεμήσει με τον προσωπικό του αγώνα, αλλά και τη βοήθεια των μυστηρίων της Εκκλησίας. Έτσι θα επέλθει και η επιθυμητή μεταβολή μέσα του, αλλάζοντας την οπτική με την οποία αντιδρά στις αιτήσεις προσφοράς και βοήθειας του «πλησίον».

Η συνειδητοποίηση της ισότητάς μας έναντι του Θεού, της αδυναμίας της φύσης μας, μα και της δύναμης της αγάπης που αναπληρώνει τα κενά της ματαιοδοξίας και της υπερηφάνειας, είναι βασικοί άξονες για την κατανόηση του μεγέθους της προσφοράς του Αγίου Ιωάννη.

Όσο για τις έννοιες της αλληλεπίδρασης και της επικοινωνίας, αυτές βρίσκουν την πλήρη εφαρμογή τους στο πρόσωπο του Ελεήμονα, ο οποίος, θεολογικά, κοινωνικά, ανθρωπιστικά και εκκλησιαστικά, ανάλωσε τη ζωή του στη διακονία του πάσχοντος συνανθρώπου, κατορθώνοντας, μέσα από την πορεία του, να προβάλλει προς μίμηση το πρότυπο της διακονίας, τον Ι. Χριστό.

Διαθεματικά, η ενότητα μπορεί να συνδεθεί κατ' αρχήν με την **Οικονομία** (πώς πραγματοποιείται η διαχείριση των εισοδημάτων και η ορθή κατανομή τους σε όλες τις τρέχουσες και έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν καθημερινά, σε συνδυασμό με την προσφορά μέρους αυτών σε κοινωφελείς σκοπούς). Στην **Κοινωνική** και **Πολιτική Αγωγή** μπορεί να γίνει αναφορά και εντοπισμός των αναγκών των οικονομικά και κοινωνικά ασθενών ομάδων πληθυσμού, που χρήζουν φροντίδας, οι τρόποι αντιμετώπισης των φαινομένων λιμού, οικονομικής ένδειας, αναλφαβητισμού, ασθενειών, διώξεων και οι φορείς που είναι αρμόδιοι για την υλοποίηση των προγραμμάτων περίθαλψης, φροντίδας και αναβάθμισης της ζωής των ομάδων αυτών. Σε συνάρτηση με την **Ιστορία**, μπορεί να επισημανθεί η σχέση πολιτικής και εκκλησιαστικής εξουσίας στα χρόνια του Βυζαντίου αλλά και στα μετέπειτα χρόνια της Τουρκοκρατίας, σε θέματα οικονομικής συνεργασίας, διαχείρισης κι εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής κάθε φορέα από τη μεριά του, αλλά κυρίως η σημαντική συμβολή κάποιων εξεχόντων μελών της εκκλησιαστικής κοινότητας, τα οποία συνεπικουρούσαν ή ακόμη και εξολοκλήρου αναλάμβαναν το έργο της διακονίας των πασχόντων, όταν το κράτος αδυνατούσε.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας Δήμου Αθηναίων: 210-5242520, 210-5245159.
 Αρχιεπισκοπή Αθηνών, Γραφείο Χριστιανικής Αλληλεγγύης: 210-3352300/311.
 Ερυθρός Σταυρός-Δ/ση Κοιν. Πρόνοιας: 210-36 04 678, 210-36 37 554.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Διοργανώνουμε έναν μικρό «έρανο της Αγάπης» στην τάξη. Επισκεπτόμαστε ένα ορφανοτροφείο, γηροκομείο, νοσοκομείο ή κάποια φτωχή οικογένεια και προσφέρουμε τη βοήθειά μας. Συζητούμε στην τάξη τα αισθήματα που μας δημιουργήθηκαν.
- Μέσα από τα sites που παρατίθενται στην ενότητα «Διαδικτυακοί τόποι», κα-

3.4 Ο Πατριάρχης Ιωάννης ο Ελεήμων

θώς και από φιλανθρωπικά σωματεία και συλλόγους που φέρουν το όνομά του, οι μαθητές συλλέγουν πληροφοριακό υλικό, αφενός μεν για τη ζωή και το έργο του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονα, αφετέρου δε για τις προσπάθειες που γίνονται με βάση το παράδειγμά του. Αξιοσημείωτο έργο λ.χ. επιτελεί ο σύλλογος «Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων» (Λ. Εθνικής Αντιστάσεως 64-71306, Ηράκλειο Κρήτης), που προσφέρει τις υπηρεσίες του αφιλοκερδώς σε όλη την Ελλάδα. Πληροφορίες για τις δραστηριότητες του συλλόγου δίνονται στο 2810-230098.

- Επισκεπτόμαστε τα μέλη του Φιλόπτωχου Ταμείου της ενορίας μας και συζητούμε για τις δραστηριότητές του, τον αριθμό των ενοριτών που βοηθά, το είδος της βοήθειας που τους προσφέρει, προτείνοντας κι εμείς (μετά από συζήτηση που έχει προηγηθεί στην τάξη) τρόπους και σχέδια δράσης, ώστε το έργο του Ταμείου να γίνει πιο αποδοτικό και να αγκαλιάσει ακόμη περισσότερους ανθρώπους. Επίσης μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για τη δράση και άλλων φορέων όπως του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, του Υπουργείου Υγείας, του Δήμου της περιοχής μας αλλά και του Γραφείου Χριστιανικής Αλληλεγγύης της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, που έχει και την αρμοδιότητα για όλα τα Φιλόπτωχα Ταμεία των ενοριών.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

- 1Α.** Παραβολές του Κυρίου: του καλού Σαμαρείτη (*Λουκά 10,25*), του άφρονα πλούσιου (*Λουκά 12,16*), των ταλάντων (*Ματθ. 25,14*), του πλούσιου και του φτωχού Λάζαρου (*Λουκά 16,19*), του δилεπτού της χήρας (*Μάρκου 12, 41*), των μυρίων ταλάντων (*Ματθ. 18,18*), του πλούσιου νέου (*Μάρκου 10, 17*), του οικονόμου της αδικίας (*Λουκά 16,1*).
- 1Β.** Μέσα από τα δεκάδες ιδρύματα που διατηρεί κατά Μητρόπολη (ορφανοτροφεία, γηροκομεία, στέγες απόρων) ή με άλλες δραστηριότητες και πρωτοβουλίες (επισκέψεις σε φυλακές, ιδρύματα ή εράνους), η Εκκλησία προσπαθεί να πραγματώσει το ρηθέν του Κυρίου: «Εφ' όσον εποιήσατε ενί τούτων των αδελφών μου των ελαχίστων, εμοί εποιήσατε» (*Ματθ. 25,40*).
- 2.** έξυπνος, μορφωμένος, ταπεινός, ολιγαρκής, στο Θεό, βαθιά, περιουσία, αναγνωρίζοντας, καλοσύνη, ευγένεια, αγάπη, Ηράκλειο, Πατριάρχη, Ελεήμονας, υπηρέτησε, έργα αγάπης, αγαπάμε, εαυτό, αισθανόμαστε, μοιραστούμε, αγαθά.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός θα εμπνεύσει στους μαθητές την επιθυμία αλλαγής της στάσης τους απέναντι στον πλησίον γενικά (και στον συμμαθητή τους ειδικότερα), με βάση το παράδειγμα του Αγίου Ιωάννη και τις πρωτοβουλίες διακονίας που, τυχόν, τους ενέπνευσε η διήγηση του βίου και του έργου του. Η παράθεση προτάσεων από μέρους τους για την έμπρακτη έκφραση των συναισθημάτων αλληλεγγύης σε όσους έχουν ανάγκη, όπως αυτή προκύπτει και μέσα από τις δραστηριότητες της ενότητας, προσφέρουν στον εκπαιδευτικό μια εικόνα προς αξιολόγηση.

3.4 Ο Πατριάρχης Ιωάννης ο Ελεήμων

Βιβλιογραφία

Η μαρτυρία της αγάπης. Το φιλανθρωπικό και κοινωνικό έργο της Εκκλησίας της Ελλάδος, Κλάδος εκδόσεων Επικοινωνιακής και Μορφωτικής Υπηρεσίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 2001.

Ο Μέγας Συναξαριστής της Ορθόδοξου Εκκλησίας, Τόμος ΙΑ' - Νοέμβριος.

Τευχίδια των εκδόσεων «Ζωή» και «Σωτήρ» με το βίο του Αγίου Ιωάννη του Ελεήμονα.

Π. Β. Πάσχου, *Έρωσ Ορθοδοξίας*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήναι 1978 (Γ' έκδοση) σσ. 389-397.

Δικτυακοί τόποι

Ορθόδοξες ιστορίες και θαύματα αγίων της Εκκλησίας μας
<http://www.geocities.com/lelefty/storries.htm>

Ημερολόγιο με στοιχεία του βίου του Αγίου Ιωάννη
<http://users.tellas.gr/~amnoc/november.htm>

Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος (κείμενα για τη φιλαργυρία)
http://www.apostoliki-diakonia.gr/gr_main/catehism/theologia_zoi/ecclesia_kosmos/7.2/7.2.3/page.htm

http://www.redcross.gr/greek/home_gr.htm

4.1 «Όλοι μπορούμε να κάνουμε όμορφα πράγματα»

Διδακτικοί στόχοι

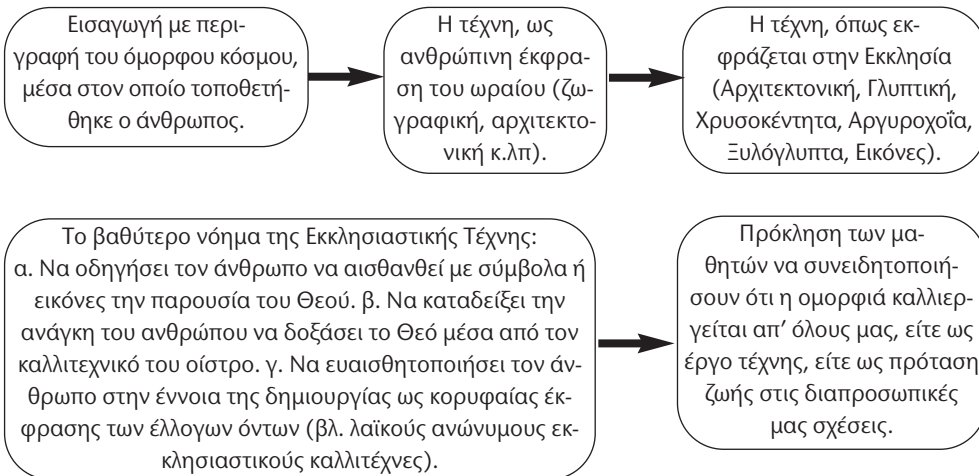
Κύριος

Να πληροφορηθούν οι μαθητές την έννοια και το εύρος της Εκκλησιαστικής τέχνης αλλά και να μνηθούν, κατά το δυνατόν, στον αναγωγικό της ρόλο.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι κάθε άνθρωπος έχει δημιουργικές ικανότητες και να προβληματιστούν επάνω στις δικές τους.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι το δώρο της καλλιτεχνίας δεν είναι μόνο ζήτημα έμφυτου ταλέντου, αλλά αποτελεί και τη συμβολή του καθενός μας στην ομορφιά, με την οποία ο Θεός «ζωγράφισε» τον κόσμο.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

60

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός, εάν υπάρχει δυνατότητα χρήσης πολυμέσων, μπορεί να ξεκινήσει το μάθημα, παρουσιάζοντας γενικές όψεις της Εκκλησιαστικής τέχνης, καθοδηγώντας τα παιδιά να εκφράσουν τη γνώμη τους και να ανακαλύψουν την ευρύτητα της τέχνης αυτής.

Επαγωγικά, θα στρέψει την προσοχή τους στην αντιστοιχία του όμορφου πνευματικά κόσμου του Θεού και της ομορφιάς της τέχνης αυτής. Η έννοια του ωραίου, δηλαδή η αισθητική εκείνη κατηγορία, η οποία φανερώνεται στην έμφυτη ικανότητα του ανθρώπου να επιζητεί να εκφραστεί υπαρκτικά μέσα από την καλλιέργεια των χαρακτηρισμάτων του, διακρίνει την παρουσία της Εκκλησίας από τα πρώτα βήματά της. Από τα πρώτα δείγματα πρωτοχριστιανικής τέχνης, διαβλέπουμε την επιθυμία του χριστιανού να περιγράψει εικαστικά (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, γλυπτική), με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, την παρουσία του Θεού στη ζωή του. Η μετέπειτα εξέλιξη της απλώς επιβεβαίωσε ότι, όσο περισσότερο ωρίμαζε πνευματικά ο άνθρωπος, τόσο πε-

4.1 «Όλοι μπορούμε να κάνουμε όμορφα πράγματα»

ρισσότερο αισθανόταν την ανάγκη του να «μετουσιώσει» αυτή την πνευματική του ωριμότητα σε υψηλότερες αισθητικές κατηγορίες τέχνης, αντανακλώντας, κατά το δυνατόν, την ομορφιά του δημιουργικού έργου του Θεού.

Σύμφωνα με αυτά, η έννοια της δημιουργίας, ως συμμετοχής του ανθρώπου στο δημιουργικό έργο του Θεού, στο μέτρο έκφρασης του ωραίου, καταξιώνει τον ίδιο τον άνθρωπο, διότι κατά βάση καλλιεργεί ανθρωπιστικές και κοινωνικές αξίες μέσα από την ανάδειξη του εσωτερικού του πλούτου, έκφραση του οποίου αποτελεί το ωραίο. Η τέχνη δεν αποτελεί μόνο έκφραση χαρίσματος αλλά, μεταφέροντας το μήνυμα του καλλιτέχνη, αποτελεί συγχρόνως μορφή επικοινωνίας, η οποία έχει αναπλαστική δύναμη, δηλαδή διδάσκει, νουθετεί, εξευγενίζει το πνεύμα και κατ' αυτό τον τρόπο διαμορφώνει την ποιότητα του κοινωνικού συνόλου (αλληλεπίδραση), προωθώντας την αίσθηση της συλλογικής πολιτιστικής ταυτότητας (συλλογικότητα).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορές στην **Ιστορία** (η ενότητα περί τέχνης έχει πάντοτε περίοπτη θέση σε κάθε εγχειρίδιο Ιστορίας, ακριβώς, διότι, μέσα από την έκθεση των πολιτιστικών δρώμενων, ο αναγνώστης κατανοεί την ποιότητα της κουλτούρας ενός έθνους ή λαού. Η ιστορία, άλλωστε, δεν γράφεται μόνο με βάση τα πολιτικά, κοινωνικά ή πολεμικά γεγονότα αλλά με την εν γένει πολιτισμική παρουσία ενός λαού). Υπό το πρίσμα της **Αγωγής του Πολίτη**, ο εκπαιδευτικός μπορεί να συζητήσει με τα παιδιά το γεγονός ότι η πολιτεία με τους νόμους επιχειρεί να διαπαιδαγωγήσει τον άνθρωπο, έτσι, ώστε να σέβεται το πολιτιστικό ιδεώδες. Εξάλλου, μπορεί να συζητηθεί ο χρήσιμος ή αρνητικός ρόλος των **MME** στην προβολή των πολιτιστικών ιδεωδών. Στην ενότητα των **Καλών Τεχνών**, μπορεί να γίνει αναφορά και σύγκριση της Εκκλησιαστικής με την κοσμική τέχνη. Η Εκκλησιαστική Τέχνη δεν είναι απομονωμένη μορφή τέχνης, αλλά εντάσσεται στην πολιτιστική κουλτούρα ενός έθνους. Τέλος, μπορεί να γίνει και αναφορά στην **Καθημερινή Ζωή**, καθώς η Εκκλησιαστική Τέχνη διαπαιδαγωγεί τον άνθρωπο στο να ανακαλύπτει την ομορφιά των πραγμάτων στην καθημερινή του ζωή, επειδή διδάσκεται ότι κάθε συμβολισμός της λειτουργικής ζωής -θυμίαμα, φώτα, όμορφα καλλιτεχνήματα, εικόνες- του φανερώνει ότι προορισμός της ζωής του είναι να καλλιτεχνεί την εικόνα του Θεού μέσα του.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Στο Βυζαντινό Μουσείο, στο Μουσείο Μπενάκη καθώς και στην Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, υπάρχει σχετικό οπτικοακουστικό υλικό με αναφορά σε θέματα Εκκλησιαστικής τέχνης. Ειδικότερα, από την «Αλληλεγγύη», τον Μ.Κ.Ο. της Εκκλησίας της Ελλάδος και χορηγό το Υπ. Πολιτισμού, κυκλοφόρησε το 2004 σε σκηνοθεσία του Γ. Σμαραγδή, το DVD Christian Monuments of Greece (Χριστιανικά Μνημεία της Ελλάδος), το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί, ως εποπτική μέθοδος εισαγωγής στην Εκκλησιαστική Τέχνη (πληροφορίες: www.solidarity.gr).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να διοργανώσει επίσκεψη σε κάποιο από τα βυζαντινά μουσεία που (ενδεχομένως) υπάρχουν στην περιοχή όπου βρίσκεται το σχολείο του, ώστε οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να θαυμάσουν από κοντά τα έργα εκκλησιαστικής τέχνης.

4.1 «Όλοι μπορούμε να κάνουμε όμορφα πράγματα»

- Εξάλλου, εάν είναι δυνατόν, ο εκπαιδευτικός μπορεί να καλέσει κάποιον τεχνίτη που ειδικεύεται στην κεντητική ή την ξυλογλυπτική ή να διοργανώσει επίσκεψη στο εργαστήριό του, ώστε τα παιδιά να αντιληφθούν ότι υπάρχουν εξειδικευμένες τέχνες, των οποίων τα έργα γίνονται μέσο αναγωγής στη δόξα του Θεού.
- Να δουν και να διερευνήσουν οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού μια ξυλόγλυπτη παράσταση που εικονίζεται σε ένα βιβλίο εκκλησιαστικής τέχνης ή ακόμη καλύτερα στο φυσικό της χώρο. Κατόπιν να προμηθευτούν (με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού) ανάλογο υλικό και να ενθαρρυνθούν να κατασκευάσουν το δικό τους «έργο τέχνης».

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. κατασκευάζουμε, αντικείμενα, λατρεύουμε, εσωτερικό, εξωτερικό, ναού, τέμπλο, σκαλιστό μάρμαρο, ξύλο, έργο τέχνης, άμφια, καλύμματα, χρυσοκέντητα, ναό, εκκλησιαστικής τέχνης.
2. Όλα τα είδη εκτός από το παγκάρι και τα χριστιανικά βιβλία.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της ενότητας θα πρέπει να βασιστεί στο ενδιαφέρον των μαθητών να συμμετάσχουν στην κατανόηση της εσωτερική συνάφειας μεταξύ της ιδιαιτερότητας της Εκκλησιαστικής Τέχνης, της αρμονίας του κόσμου και της αποδοχής του δικού τους ρόλου μέσα στην αρμονία αυτή.

Βιβλιογραφία

- Οι θησαυροί της Ορθοδοξίας. 2000 χρόνια, ιστορία-μνημεία-τέχνη (Εκδ. Γ. Χριστόπουλος), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2000.
- Γ. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, τόμ. Α' (Αθήνα 1997), Β' (Αθήνα 1998), Γ' (Αθήνα 2000-1).
- Μ. Ανδρόνικος, *Ο Πλάτων και η Τέχνη*, Εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1986.
- Χ. Νικηταρά, *Παιδαγωγικές δομές της νεοπλατωνικής και χριστιανικής αισθητικής. Ο Πλωτίνος και ο Γρηγόριος Νύσσης*, Εκδ. «Έλλην», Αθήνα 2001.
- С. Mango, *Βυζάντιο, η αυτοκρατορία της Νέας Ρώμης*, Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1988.
- Α. Σκιαδά, *Ο Ναός του Αγίου Νικολάου στο Γαλαξείδι (Ο Τόπος. Ο Ναός. Το τέμπλο)*, Αθήνα 1992.

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr

4.2 Πώς είναι κτισμένη και διακοσμημένη μια Εκκλησία

Διδακτικοί στόχοι

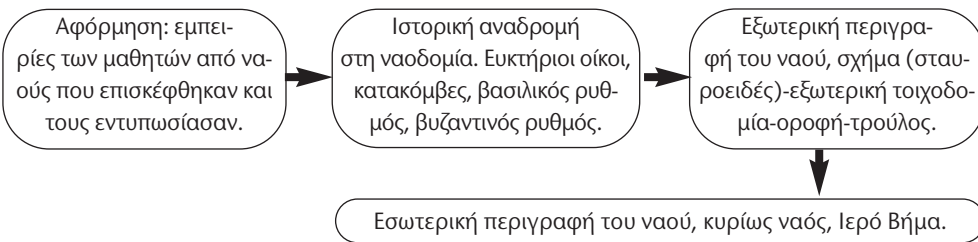
Κύριος

Να εξοικειωθούν οι μαθητές με το ναό, ως χώρο της χριστιανικής λατρείας, να γνωρίσουν τα μέρη από τα οποία αποτελείται και να κατανοήσουν τους συμβολισμούς τους.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο ναός, ως χώρος λατρείας του Θεού, είναι ο προσεγμένος και οικείος χώρος, στον οποίο τελούνται τα μυστήρια και οι αγιαστικές πράξεις της Εκκλησίας.
- Να κατανοήσουν ότι η κατασκευή και η διακόσμηση του ναού ακολουθεί κανόνες που στηρίζονται στη ζωή και στην παράδοση της Εκκλησίας.
- Να πληροφορηθούν σχετικά με την εξέλιξη της ναοδομίας και τη διαμόρφωση των ρυθμών με έμφαση στο βυζαντινό ρυθμό.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η παρούσα και η επόμενη ενότητα αναφέρονται σε θέματα ναοδομίας. Ένα αρχιτεκτονικό θέμα μπορεί να διδαχθεί βιωματικά, μέσα από τη συνεργατική μάθηση (μικρές ομάδες εργασίας, όπου οι μαθητές βιώνουν την αλληλεξάρτηση και αλληλεπίδραση), καθώς η θεολογία του ναού έχει θεμελιώδη δυναμική. Ο εκπαιδευτικός συνθέτει τις γνώσεις προς την κατεύθυνση της επαγωγικής διαπίστωσης ότι ο συμβολισμός του ναού είναι μικρογραφία της πνευματικής μας ζωής.

Η ενότητα αναφέρεται στην κατασκευή και διακόσμηση του ναού. Σε ότι αφορά στην κατασκευή του, αναφέρονται τα εξωτερικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν το ρυθμό που ακολουθείται, την τοιχοδομία και την κατασκευή της οροφής με τους συμβολισμούς: δάπεδο – γη, τρούλος – ουρανός. Σε ότι αφορά στη διακόσμησή του, γίνεται αναφορά στις εικόνες, στο τέμπλο, στο ιερό βήμα και σε συμβολισμούς όπως π.χ. της Παναγίας Πλατυτέρας στο ημιθόλιο της κόγχης του ιερού, που ενώνει το δάπεδο με την οροφή του ναού, όπως η Παναγία ένωσε τον ουρανό με τη γη.

Αναφερόμαστε επίσης στην ιστορία της ναοδομίας, κάνουμε μνεία των «ευκτήριων οίκων» και των κατακομβών, ως πρώτες μορφές ναών, που χρησιμοποιήθηκαν για τις λατρευτικές ανάγκες των πρώτων χριστιανών. Στη συνέχεια αναφερόμαστε στο ναό

4.2 Πώς είναι κτισμένη και διακοσμημένη μια εκκλησία

ρυθμού «Βασιλικής», ως πρώτη μορφή ναού, που ακολούθησε το ρυθμό των ειδωλολατρικών ναών. Από τους ναούς αυτούς, όχι μόνο χρησιμοποιήθηκαν υλικά εξαιτίας της καταστροφής τους, αλλά και ορισμένοι χρησιμοποιήθηκαν ως ήταν, εξαιτίας της εγκατάλειψής τους, η οποία ακολούθησε την αύξηση του αριθμού των πιστών χριστιανών και την παράλληλη μείωση του αριθμού των πιστών που λάτρευαν τις θεότητες των προγόνων τους.

Ο βυζαντινός ρυθμός προήλθε από την εξέλιξη της σταυροειδούς βασιλικής με τρούλο και αποτελεί βασικό ρυθμό ναοδομίας, που εξελισσόμενος διατηρείται μέχρι σήμερα. Το σταυροειδές σχήμα του ανάγει στη νίκη του Χριστού κατά του θανάτου δια του Σταυρού και ο τρούλος συμβολίζει τον ουρανό, το δε δάπεδο τη γη. Εσωτερικά, το τέμπλο (εικονοστάσι) διαχωρίζει τον κυρίως ναό από το ιερό βήμα, όπου βρίσκεται η αγία Τράπεζα, βασικός τόπος τέλεσης της Θείας Ευχαριστίας. Η Παναγία Πλατυτέρα, στη κόγχη του ιερού ενώνει τον ουρανό με τη γη, όπως η ημισφαιρική κόγχη ενώνει την οροφή με το δάπεδο του ναού. Ο Παντοκράτορας είναι τοποθετημένος στον τρούλο σε στάση ευλογίας και είναι η φυσική κατάληξη του βλέμματος όσων μπαίνουν στο ναό. Στον κυρίως ναό, βρίσκεται ο χώρος όπου στέκονται οι ψάλτες του ναού, ο άμβωνας απ' όπου διαβάζεται το ευαγγέλιο και ο θρόνος του επισκόπου, ως ορατής κεφαλής της τοπικής Εκκλησίας «εις τόπον και τύπον Χριστού».

Ο διάκοσμος των αντικειμένων του ναού έχει έντονους συμβολισμούς, από την Παλαιά και Καινή Διαθήκη και την ιστορία της Εκκλησίας. Έτσι, ο ναός είναι το σύμβολο του νέου κόσμου που ο Χριστός προτείνει ως τρόπο ζωής στους ανθρώπους.

Διαθεματικά, η ενότητα διασυνδέεται με την **Ιστορία** (ιστορική εξέλιξη της ναοδομίας). Διασυνδέεται ακόμη με την **Τεχνολογία** (μπορούμε να μιλήσουμε για τον τρόπο κατασκευής των ναών, με τη χρησιμοποίηση δομικών υλικών από κατεστραμμένους ναούς και σε επίσκεψή μας σε βυζαντινό ναό να παρατηρήσουμε τις διαφορές στην τοιχοδομία, χαρακτηριστικό κάθε ιστορικής περιόδου). Δεδομένου ότι τα δομικά υλικά κατασκευής ενός ναού, αποτελούν προϊόντα του περιβάλλοντος, η **Περιβαλλοντική Αγωγή** μάς βοηθά να ανακαλύψουμε τη συμβολή της φύσης στη ναοδομία, όπως και την αρμονική σύνθεση ναού και οικιστικών χώρων. Τέλος, μπορεί να υπάρξουν αναφορές και στην **Κοινωνική Ζωή**, εφόσον ο ναός είναι το κέντρο της κοινωνικής ζωής της περιοχής, αφού όλη η ζωή του ανθρώπου από τη γέννησή του μέχρι το θάνατό του, είναι συνδεδεμένη με το ναό της ενορίας, καθώς τα κοινωνικά γεγονότα είναι ουσιαστικά εκκλησιαστικά μυστήρια και λατρευτικές – αγιαστικές πράξεις. Εκτός αυτών, είναι γνωστό ότι στις προεκτάσεις των ναών, πολλές φορές φιλοξενούνται κέντρα νεότητας, συμβουλευτικοί σταθμοί, βιβλιοθήκες, συσσίτια απόρων και ηλικιωμένων κ.λπ. που αναδεικνύουν το κοινωνικό και φιλανθρωπικό έργο της Εκκλησίας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να οργανώσει, κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους, επίσκεψη στα ιστορικά και βυζαντινά μνημεία της ευρύτερης περιοχής, όπου ανήκει το σχολείο και να χρησιμοποιήσει το εκπαιδευτικό υλικό που διατίθεται σε αυτά από το Υπουργείο Πολιτισμού.
- Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα σχέδιο δράσης (project), που θα περιλαμβάνει τη μελέτη των ρυθμών των ναών και την εσωτερική τους διακόσμηση, με σκοπό την παρουσίαση του υλικού που θα προκύψει συνθετικά στην τάξη.

4.2 Πώς είναι κτισμένη και διακοσμημένη μια εκκλησία

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Η σωστή σειρά των εικόνων από τα αριστερά είναι: **Αρχάγγελος Μιχαήλ, Άγιοι Κωνσταντίνος και Ελένη, Παναγία, Βημόθηρο, Χριστός, Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, Αρχάγγελος Γαβριήλ.**

Αξιολόγηση

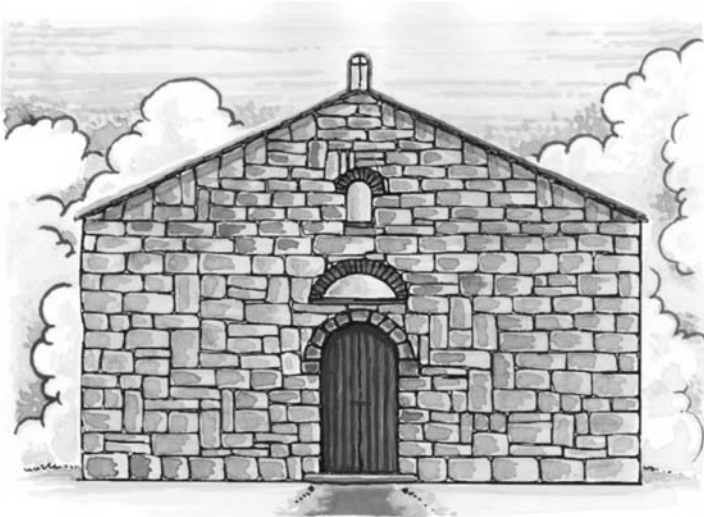
Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει την ικανότητα των μαθητών να συνθέσουν την «εικόνα» του ναού στη ζωή του χριστιανού (αρχιτεκτονική, πνευματικό κέντρο, κέντρο επικοινωνίας των μελών της ενορίας κ.λπ.).

Βιβλιογραφία

- Στα ίχνη της Βυζαντινής Αθήνας, Δύο περίπατοι στην πόλη, Εκδ. Υπ. Πολιτισμού, Δ/ση Βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, Αθήνα 2001.
 Κ. Καλλινίκου, *Ο Χριστιανικός ναός*, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969.
 Γ. Κουγιουμτζόγλου, *Λατρευτικό Εγχειρίδιο*, Εκδ. Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1999.
 Γ. Μεντιδάκη, *Τύπος και συμβολισμός στην ορθόδοξη λατρεία*, Ηράκλειο Κρήτης 1997.
 Γ. Αντουράκη, *Θέματα Αρχαιολογίας και Τέχνης*, τόμ. Α' (Αθήνα 1997), Β' (Αθήνα 1998), Γ' (Αθήνα 2000-1).

Δικτυακοί τόποι

Υπουργείο Πολιτισμού: www.yppro.gr
www.ecclesia.gr

4.3 Αγία Σοφία: Ένα θαύμα τέχνης

Διδακτικοί στόχοι

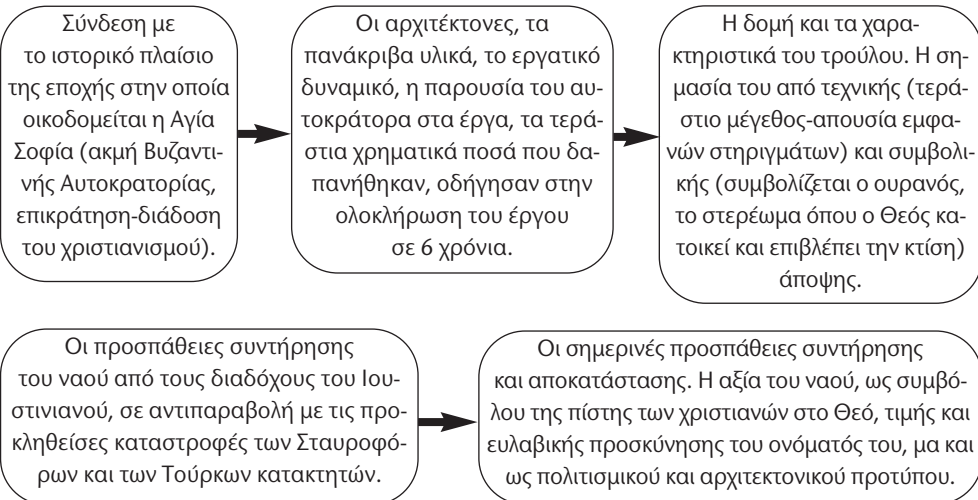
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές τη θρησκευτική, πολιτισμική, αρχιτεκτονική, ιστορική και καλλιτεχνική αξία που έχει ο ναός της Αγίας Σοφίας, τόσο για τους Έλληνες, όσο και για όλο τον Ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές το ιστορικό της ανέγερσης του ναού και να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος του εγχειρήματος, με βάση τα τεχνικά μέσα και τις δυνατότητες της εποχής.
- Να διεισδύσουν, όσο είναι εφικτό, στις βασικές αρχιτεκτονικές ιδιαιτερότητες της κατασκευής, με ιδιαίτερη αναφορά στις λεπτομέρειες που έκαναν την Αγία Σοφία, για οκτώ αιώνες, τον μεγαλύτερο περικλειστο χώρο σε όλο τον κόσμο.
- Να συνδυάσουν την ανοικοδόμηση της Αγίας Σοφίας με τη μορφή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού και των αρχιτεκτόνων, Ανθέμιου και Ισίδωρου.
- Να συνειδητοποιήσουν τη μέγιστη θρησκευτική, αρχιτεκτονική, πολιτισμική, συναισθηματική και ιστορική αξία που έχει ο ναός και η ιστορία του, για κάθε ορθόδοξο χριστιανό σήμερα.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η ενότητα του ναού της Αγίας Σοφίας, αν και θεολογικά δε διαφέρει από όσα ελέχθησαν στην προηγούμενη, επιτρέπει στον εκπαιδευτικό, μέσα από το συμβολισμό του ναού, να δώσει έμφαση στο βιωματικό στοιχείο. Σκοπός είναι η επαγωγική πορεία σκέψης του μαθητή προς την πολυδιάστατη αξία και σημασία της Αγίας Σοφίας για ολόκληρο τον Ορθόδοξο χριστιανικό κόσμο.

4.3 Αγία Σοφία: Ένα θαύμα τέχνης

Στην ενότητα και μέσα από το πρίσμα της οικοδόμησης του ναού, μπορούν να τύχουν επεξεργασίας οι έννοιες της τέχνης και του πολιτισμού, ιδίως του λεγόμενου «θρησκευτικού», με αναφορά στα στοιχεία της Αγίας Σοφίας που τον συνθέτουν (αγιογραφίες, ρυθμός, ψηφιδωτά, εικόνες). Η Αγία Σοφία απεικόνιζε τη δύναμη του νέου θρησκευτικού κέντρου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, γι' αυτό, άμεσα συνδεδεμένος με την ενότητα, είναι και ο ρόλος της ελληνορθόδοξης παράδοσής μας, της οποίας αναπόσπαστο κομμάτι αποτελεί ο ναός. Η χωροχρονική συγκυρία που ο ναός χτίστηκε, μαζί με το συλλογικό πνεύμα που επικράτησε κατά τη διαδικασία ανοικοδόμησης, έχουν αναφορά στη σημασία της πολιτισμικής εξέλιξης και ανάπτυξης της αυτοκρατορίας, σε χρόνο κατάλληλο (αποκαθίσταται η ισχύς της) και με αποτελέσματα που σφράγισαν σε βάθος χρόνου το θρησκευτικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι ολόκληρης της περιοχής της Μεσογείου.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορές στην **Ιστορία** (το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο συνέβη η οικοδόμηση του ναού της Αγίας Σοφίας, οι συνθήκες -πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές, θρησκευτικές- που ευνόησαν την υλοποίηση ενός τόσο μεγάλου σχεδίου). Συνδέεται επίσης με την **Αρχιτεκτονική** και **ναοδομία** (οι τύποι των Βυζαντινών ναών, καθώς και οι ναοί άλλων θρησκειών -μουσουλμανικά τεμένη, βουδιστικοί ναοί- τα χαρακτηριστικά τους και οι διαφορές τους με τους ορθόδοξους ναούς). Αναφορές έχουμε ακόμη και στα **Καλλιτεχνικά** μαθήματα (πληθώρα δραστηριοτήτων σε σχέση με το σχεδιασμό και χρωματισμό σε χαρτί χαρακτηριστικών τμημάτων ενός ναού (ιερό, άμβωνας, τρούλος), καθώς και με την υλοποίηση ψηφιδωτών, ή τμημάτων του ναού με χαρτοκοπική ή με απλά υλικά - ξύλο, πλαστελίνη, πηλό). Επίσης, πεδίο διαθεματικότητας αποτελεί και η **Μουσειακή Αγωγή** (εικόνες και video από το εσωτερικό του ναού της Αγίας Σοφίας, αναφορά στην αγιογράφιση, στη θεματολογία της και στη θέση κάθε εικόνας στο χώρο του ναού), καθώς και η **Παράδοση** και **Λαογραφία** (τα μισοτηγανισμένα ψάρια, το σχέδιο της Αγίας Σοφίας), οι θρύλοι και οι μύθοι, που συνδέονται με τη μεγαλοπρέπεια του ναού (ονόματά όπως Μέγα μοναστήρι, τα 400 σήμαντρα κ.λπ.).

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Από το ισχύον μέχρι το 2005 ανθολόγιο της Δ' Δημοτικού διαβάζουμε την ενότητα «Το σχέδιο της Αγίας Σοφίας», σελ. 90.
- Η ιστορία του ναού και μια ξενάγηση στους θησαυρούς του παρουσιάζεται στο συνοδευτικό cd της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία» της 20-3-2005, με τίτλο «Αγία Σοφία, το διαμάντι της Ορθοδοξίας».

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Οργανώνεται μια επίσκεψη στο Βυζαντινό Μουσείο (Βασιλίσσης Σοφίας 22, τηλ. 210 7211027, 210 7232178), όπου μέσα από τα δεκάδες εκθέματα, οι μαθητές αποκτούν μια σφαιρική άποψη για τον τρόπο ζωής και δράσης της κοινωνίας των Βυζαντινών, τον πολιτισμό τους, τα μέσα και τους τρόπους έκφρασής του.
- Επίσης, μετά από επικοινωνία με το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού (Πουλοπούλου 38, Αθήνα, τηλ. 21254-03800, <http://www.ime.gr/fhw/gr/home/>, mail: webmaster@fhw.gr), το οποίο διαθέτει ιδιαίτερα εξελιγμένα ψηφιακά οπτικοακουστικά μέσα, μπορεί να προγραμματιστεί επίσκεψη, ώστε να παρακολουθήσουν οι μαθητές προβολές με περιεχόμενο σχετικό με την ενότητα (αφιέρωμα στον Βυζαντινό πολιτισμό, εικονογραφία, ναοδομία κ.λπ.).
- Οι μαθητές ερευνούν τους τύπους των ναών (βασιλική, βασιλική με τρούλο,

4.3 Αγία Σοφία: Ένα θαύμα τέχνης

- σταυροειδής κ.λπ.) και φέρνουν φωτογραφίες ή σχέδια με τις κατόψεις τους για σύγκριση και μελέτη.
- Οι μαθητές φέρνουν φωτογραφίες από ναούς άλλων θρησκειών και λαών (Ίνκας, Αιγύπτιων, Κινέζων, Μουσουλμάνων) και συγκρίνουν την τεχνοτροπία, τα υλικά κατασκευής και τις διαστάσεις τους.
  - Με το υλικό που θα έχουν συλλέξει οι μαθητές, μπορούν να δημιουργήσουν μια έκθεση με θέμα: «Η Αγία Σοφία, το μέγα μοναστήρι», όπου θα παρουσιάζονται σε ταμπέλες, στοιχεία, διαστάσεις, κατασκευαστικές πληροφορίες για το ναό, θα εκτίθενται κατασκευές, προπλάσματα, φωτογραφίες και σχέδια.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να διακρίνει, τόσο λόγω της φύσης του μαθήματος, όσο και της ιδιαίτερα έντονης διαθεματικής του προσέγγισης, αν οι μαθητές κατανόησαν την πολιτισμική αξία αλλά και τη βαρύνουσα σημασία και θέση που κατέχει ο ναός της Αγίας Σοφίας, για τους ορθόδοξους χριστιανούς όλου του κόσμου και ιδιαιτέρως τους Έλληνες.

Βιβλιογραφία

- Γ. Αντουράκη, *Χριστιανική Αρχαιολογία και Επιγραφική*, Τόμοι Α', Β', Γ', Αθήνα 1993, (Γ' Έκδοση).
- Γ. Αντουράκη, *Επιλογή λαϊκών όρων γύρω από το χριστιανικό ναό και τις γιορτές*, Αθήνα 1986.
- R. Krautheimer, *Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή Αρχιτεκτονική*, (μτφρ. Φ. Μαλλούχου-Τουφάνου), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1991.
- Γ. Σωτηρίου, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία*, Εν Αθήναις 1978 (Φωτοτυπ. Επανεκδοση Η. Χριστινάκη).
- Κ. Καλοκύρη, *Η Ναοδομία και η σύγχρονη τέχνη*, Θεσσαλονίκη, 1978.
- Νικόλαου Γκιολέ, *Βυζαντινή Ναοδομία (600-1204)*, 2η Έκδοση: Στ', 1992.
- Νικόλαου Γκιολέ, *Ο βυζαντινός τρούλος και το εικονογραφικό του πρόγραμμα*, Αθήνα 1990.
- Άγγελου Παπαϊωάννου, *Η Αγία Σοφία μεταξύ Ρωμαϊκής και Γοθτικής αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 2001.
- Το Χρονικό του Γ. Κωδινού, *Για το κτίσιμο της Αγ. Σοφίας* (μεταγλώττιση-σχόλια Γ. Πρίντζιπας, σχέδια Ε. Σολομωνίδου-Μπαλάνου), Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 1987.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Τόμος Ζ', Βυζαντινός Ελληνισμός- Πρωτοβυζαντινοί Χρόνοι, Εκδ. Εκδοτικής Αθηνών 1978, σελ.168 κ.εξ., 381 κ.εξ.

Δικτυακοί τόποι

Βυζαντινό μουσείο: <http://www.culture.gr/2/21/214/21404m/g21404m1.html>
 (Mail: protocol@bma.culture.gr)
<http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/Koukoules.html> (Πασχαλινά Βυζαντινά Έθιμα)
<http://www.megarevma.net/>
http://en.wikipedia.org/wiki/Eastern_Roman_Empire

4.4 Η ομορφιά και τα μυστικά μιας εικόνας

Διδακτικοί στόχοι

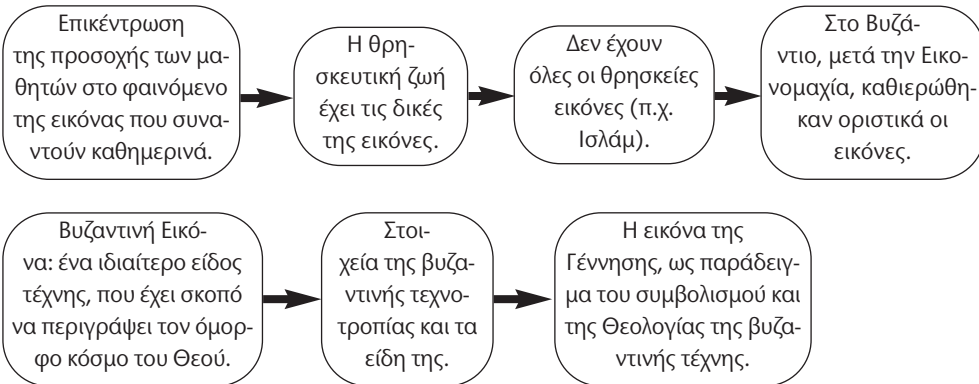
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές τη βυζαντινή τέχνη και να επισημάνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν ότι η βυζαντινή τέχνη είναι μια άλλη μορφή τέχνης, η οποία περιγράφει τον όμορφο κόσμο του Θεού.
- Να αξιολογήσουν την πνευματικότητα των εικόνων μέσα από το παράδειγμα της εικόνας της Γέννησης.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Οι ενότητες 4.4, 4.5 και 4.6 αναφέρονται στην εικονογραφία. Είναι σαφές ότι θα στηριχθούν στην αναγωγική δυνατότητα του συμβόλου. Ο εκπαιδευτικός, είτε άμεσα, είτε έμμεσα (ανακαλυπτική μέθοδος), κατευθύνει τους μαθητές στη δυναμική της αναγωγής αυτής, κινούμενος επαγωγικά από το ορώμενο στο μη ορώμενο.

Είναι σαφές ότι η έννοια της εικόνας αποτελεί τη δεσπόζουσα έννοια της ενότητας. Είτε ως γλώσσα της σύγχρονης εποχής, είτε ως έκφραση του θρησκευτικού φαινομένου, η εικόνα αποτελεί πάντοτε αξιοποιήσιμο στοιχείο πολιτισμικής και διαπολιτισμικής προσέγγισης. Ζούμε σε μια εποχή που θεωρείται η εποχή της εικόνας. Το παιδί είναι δέκτης χιλιάδων εικόνων από την τηλεόραση, τον κινηματογράφο και τα υπόλοιπα Μ.Μ.Ε. Εάν διαπαιδαγωγηθεί στην αξιολόγησή τους θα έχει τη δυνατότητα να επιλέγει από αυτές τις πλέον χρήσιμες. Αντιθέτως, η ανεξέλεγκτη υποδοχή εικόνων, το φέρνει σε σύγκρουση με ανθρωπιστικές ή κοινωνικές αξίες (βία, εκδικητικότητα). Σε κάθε περίπτωση, το παράδειγμα λειτουργεί θετικά ή αρνητικά (αλληλεπίδραση).

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται με αναφορές στην **Ιστορία** (η εικονομαχία αποτελεί μια καλή αφορμή να συζητηθεί ο ρόλος και η επίδραση του θρησκευτικού φαινομένου στην Ιστορία σε σχέση με την πορεία και τη συνοχή των λαών). Επίσης με αναφορές στην **Τέχνη** (η εικόνα της Γέννησης μπορεί να συζητηθεί σε σχέση με ανάλο-

4.4 Η ομορφιά και τα μυστικά μιας εικόνας

γες εικόνες της αναγεννησιακής τέχνης, να υποδειχθούν οι διαφορές ανατολικής και δυτικής τέχνης και να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα για τις τεχνотροπίες αλλά και τα μηνύματα των εικόνων, όπως βεβαίως και για τον πολυδύναμο χαρακτήρα του θρησκευτικού φαινομένου). Ενδιαφέρον, επίσης, αποτελούν οι ανεικονικές θρησκείες (Ιουδαϊσμός, Ισλάμ). Αναφορά μπορεί επίσης να γίνει στα **ΜΜΕ** (η επίδραση της εικόνας σε πολύωρη και καθημερινή βάση-τηλεόραση) σε συνδυασμό με την **Καθημερινή Ζωή** (η εικόνα σε σχέση με τη συνοχή της κοινωνίας, δηλαδή η επίδρασή της στις ανθρώπινες σχέσεις με βάση την έκφραση θετικών ή αρνητικών συναισθημάτων, αλλά και των μηνυμάτων που αυτή εκπέμπει και καθορίζουν την κοινωνική στάση).

Συμπληρωματικές πληροφορίες:

Διαθεματικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναφερθεί, επίσης, στην τεχνική των Φαγιούμ, εφόσον, κατά την επικρατούσα σήμερα άποψη, οι καταβολές της εικόνας αναζητούνται στις νεκρικές προσωπογραφίες της Αιγύπτου, τα γνωστά πορτραίτα του Φαγιούμ (το όνομα της άσσης, όπου βρέθηκε το 1887 το πρώτο μεγάλο εύρημα). Μάλιστα, κοινά στοιχεία ανάμεσα στις προσωπογραφίες του Φαγιούμ και τις εικόνες θεωρούνται, α) η τεχνική που ζωγραφίζονταν και η εντυπωσιακή εκφραστικότητα των ματιών, β) η τέμπερα (που χρησιμοποιείται στην βυζαντινή εικονογραφία) και έχει τις ρίζες της στα νεκρικά πορτρέτα του Φαγιούμ, γ) καθώς και η χρήση του κεριού που χαρακτηρίζει την εγκαυστική τεχνική (αρχαιοελληνική ζωγραφική - χριστιανική τεχνική, όπως η εικόνα του Χριστού στην Ι. Μ. Αγ. Αικατερίνης Σινά). Εξάλλου, ε) άλλο στοιχείο είναι η ζωγραφική παλέτα με τα τέσσερα χρώματα (λευκό, κίτρινη ώχρα, κόκκινο, μαύρο) για τα σαρκώματα, στ) η τεχνική τους να δουλεύουν ξεκινώντας από τις σκοτεινές επιφάνειες και να καταλήγουν στις φωτεινές, ζ) το χρυσό φόντο, η ζωγραφική επιφάνεια (ξύλο ή λινό ύφασμα), κ.λπ.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να απευθυνθεί στον Τομέα Οπτικοακουστικών Μέσων και προβολής της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος και να προμηθευτεί υλικό, για να το προβάλλει στην τάξη. Κατόπιν, μπορεί να γίνει συζήτηση και αξιοποίηση του υλικού.
- Δεδομένου ότι, σχεδόν, σε κάθε Μητρόπολη υπάρχει Σχολή Αγιογραφίας (Βέροια, Βόλος, Έδεσσα, Ηλεία, Κέρκυρα, Περιστερί, Σέρρες κ.ο.κ), ο εκπαιδευτικός μπορεί να διοργανώσει επίσκεψη ή να καλέσει κάποιον υπεύθυνο, ο οποίος θα δείξει στα παιδιά στοιχεία της βυζαντινής τεχνотροπίας. Ευκατρία η συνεργασία, ώστε, εάν υπάρχει η δυνατότητα, να οργανωθεί κάποιο πρόγραμμα που θα καταλήξει σε πρακτική εφαρμογή των γνώσεων (χρήση χρωμάτων, σε προσχεδιασμένες παραστάσεις).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός, ξεκινώντας με την προβολή ποικίλου φωτογραφικού υλικού, μπορεί μετέπειτα να διοργανώσει μια επίσκεψη σε ένα Μουσείο ή Πινακοθήκη που βρίσκεται κοντά στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο που βρίσκεται το σχολείο (ίσως και ως εκπαιδευτική εκδρομή), και αναλόγως προς τις προσφερόμενες δυνατότητες να ζητήσει από τα παιδιά να εκφράσουν τη γνώμη τους, σχετικά με τις διαφορές της κοσμικής από τη βυζαντινή τέχνη, αξιολογώντας

4.4 Η ομορφιά και τα μυστικά μιας εικόνας

τη δυνατότητά τους να αντιληφθούν κάποιες από αυτές (π.χ. νατουραλισμός/αφαίρεση).

- Μπορεί να προβληθεί το Video «Βυζαντινή Μακεδονία» (βλ. σημείωση στη σελ. 21 για το αρχείο της Ε.Ρ.Τ.), το οποίο μπορεί να καλύψει εποπτικά τόσο την παρούσα, όσο και τις ενότητες 4.5, 4.6, 4.7.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της ενότητας θα πρέπει να έχει διπλό στόχο. Αφενός, μεν, να αντιληφθούν οι μαθητές ότι η εικόνα αποτελεί τη γλώσσα της εποχής μας και, επομένως, να μπορούν να διαχωρίζουν και να αξιολογούν ανάλογα με το περιεχόμενό τους τις εικόνες των Μ.Μ.Ε., από αυτές της Εκκλησίας, αφετέρου, δε, ότι η βυζαντινή εικόνα παρουσιάζει όχι τη νατουραλιστική πραγματικότητα, αλλά τις διάφορες όψεις του Καινούριου Κόσμου του Θεού, δίνοντας στον πιστό αφορμή για προσευχή, παρηγοριά και ελπίδα.

Βιβλιογραφία

- Κων. Κορναράκη, *Η Θεολογία των Ιερών Εικόνων κατά τον Όσιο Θεόδωρο το Στουδίτη*, Εκδ. Επέκταση, Κατερίνη 1998.
- Λ. Ουσπένσκυ, *Η θεολογία της Εικόνας στην Ορθόδοξη Εκκλησία* (μτφρ. Σπ. Μαρίνης), Εκδ. Αρμός, Αθήνα 1993.
- Του ιδίου, *Η Εικόνα, λίγα λόγια για τη δογματική έννοιά της* (μτφρ Φ. Κόντογλου), Εκδ. «Αστήρ», Αθήναι 1952.
- Αρχιμ. Βασιλείου (Γοντικάκη), *Θεολογικό σχόλιο στις τοιχογραφίες της Ιεράς Μονής Σταυρονικήτα*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987.
- Χ. Γκότση, *Ο μυστικός κόσμος των βυζαντινών εικόνων*, τόμ. Α', Εκδ. Αποστ. Διακονία, Αθήναι 1971.
- Ε. Ουμπέρτο, *Τέχνη και κάλλος στην αισθητική του Μεσαίωνα*, Εκδ. Γνώση, Αθήνα 1992.
- Β. Καραγιάννη (αρχιμ.), *Η έννοια της εικόνας στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1987.
- Φ. Κόντογλου, *Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας*, τόμ. Α', Αθήναι 1960.
- Michel Quenot, *Η Εικόνα, Θέα της Βασιλείας* (μτφρ Στ. Γιαγκάζογλου), Εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1993.
- Θεοδ. Νικολάου, *Η σημασία της Εικόνας στο μυστήριο της Οικονομίας* (μτφρ Κ. Νικολακόπουλου), Εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992.
- Μ. Σιώτου, *Ιστορία και Θεολογία των Ιερών Εικόνων*, Εκδ. Αποστ. Διακονίας, Αθήναι 1990.
- Αδελφότητα Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα, *Εσύ τι ξέρεις για τις εικόνες; Αισθητική-ιστορική-θεολογική προσέγγιση (ερωταποκρίσεις)*, Εκδ. Ετοιμασία, Καρέας 2000. σ.84.
- Όραση – Εικόνα, Τηλεόραση – Εικονοδουλεία, αφιέρωμα στο περιοδικό *Ευθύνη* (τ.400, Απρίλιος 2005).

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr (e-mail:optik@apostoliki-diakonia.gr)

4.5 «Διαβάζοντας» κι άλλες βυζαντινές εικόνες

Διδακτικοί στόχοι

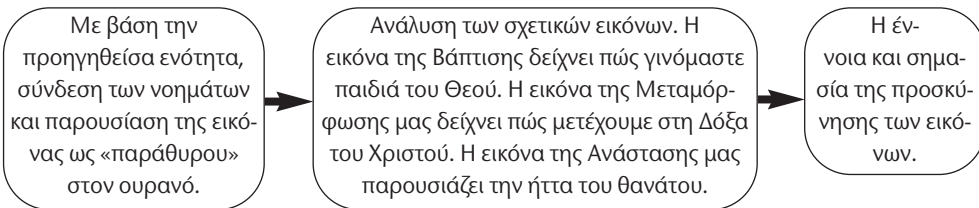
Κύριος

Να εμβαθύνουν οι μαθητές στην έννοια της εικόνας, ως βιβλίου προς ανάγνωση.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές, με βάση τα αναφερόμενα παραδείγματα των συγκεκριμένων εικόνων, ότι οι εικόνες διδάσκουν, νουθετούν και κατευθύνουν τον άνθρωπο στο θέλημα του Θεού.
- Να συνειδητοποιήσουν ότι οι εικόνες συνιστούν τρόπο κοινωνίας μεταξύ Θεού και ανθρώπου.
- Να τους επισημανθεί ότι ο άνθρωπος μετέχει σ' αυτό τον τρόπο κοινωνίας, προσκυνώντας τες με ευλάβεια.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Όπως παρατηρήσαμε και στην προηγούμενη ενότητα, ο μαθητής πρέπει να εξοικειωθεί με την αναγωγική και πνευματική σημασία της εικόνας. Τα παραδείγματα αυτά των εικόνων που αναφέρονται, μπορούν να τύχουν επεξεργασίας στην τάξη με τη μέθοδο της ανακάλυψης, οδηγώντας τους μαθητές να γνωρίσουν βήμα βήμα τη θεματολογία των εικόνων και τη θεολογική τους σημασία.

Η εικόνα ως βιβλίο των γραμμάτων: Το σχετικό παράθεμα του Ιωάννη Δαμασκηνού αποτελεί σημαντική πηγή κατανόησης του ρόλου των εικόνων στην πνευματική και εν γένει καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Η εικόνα προβάλλει το μεταμορφωμένο άνθρωπο, τον απαλλαγμένο από τη φθορά. Για τις διαθεματικές έννοιες που θα συμπληρώσουν τη διδασκαλία της ενότητας, βλ. τις βασικές διαθεματικές έννοιες που αναπτύσσονται στην ενότητα 4.4.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός, ως συνέχεια των δυνατοτήτων που περιγράφονται στην προηγούμενη ενότητα, μπορεί, με τη συνδρομή ενός αγιογράφου, να δείξει στα παιδιά την πορεία της αγιογραφίας από το απλό ξύλο και τον προπλασμό έως και την τελική μορφή της εικόνας. Κατ' αυτό τον τρόπο, μπορεί να συνδέσει καλύτερα την τεχνική της εικόνας (σειρά τοποθέτησης χρωμάτων), με το μήνυμα που εκπέμπει η εικόνα. Π.χ. τα «φώτα», δηλαδή τα ανοικτά χρώ-

4.5 «Διαβάζοντας» κι άλλες βυζαντινές εικόνες

ματα που συνοδεύουν τα κύρια χρώματα των μορφών και υπογραμμίζουν το υπερκόσμιο φως των προσώπων (βλ. Φ. Κόντογλου, *Έκφρασις*).

- Ο εκπαιδευτικός, με βάση την ανάλυση του εγχειριδίου και την εικονογράφηση του, μπορεί να ζητήσει από τα παιδιά να περιγράψουν τα συναισθήματά τους από την επαφή τους με τις εικόνες της Βάπτισης, της Μεταμόρφωσης και της Ανάστασης. Κατόπιν, αναθέτει σε μαθητές να συγκρίνουν τα συναισθήματα αυτά με παρεμφερείς εμπειρίες που τους συγκίνησαν (π.χ. το φτωινό πρόσωπο ενός καλοσυνάτου ανθρώπου).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Δεν εικονίζονται: η Παναγία, ο Μ. Βασίλειος, ο Κάιν, οι Απόστολοι.
2. Να τονιστεί το λευκό χρώμα και η λάμψη των ενδυμάτων του Χριστού, που φανερώνουν τόσο τη θεότητά του, όσο και τη λάμψη που μπορεί να αποκτήσει η ψυχή κάθε ανθρώπου που ζει κοντά του.
4. **ΒΑΠΤΙΣΗ:** Χριστός, Άγ. Πνεύμα, Ιορδάνης, Ιωάννης ο Πρόδρομος, άγγελοι.
ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΗ: Χριστός, Πέτρος, Ιάκωβος, Ιωάννης, Ηλίας, Μωυσής.
ΑΝΑΣΤΑΣΗ: Χριστός, Άδης, Αδάμ, Εύα, Άβελ, Δαβίδ, Κάιν.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση της ενότητας εστιάζεται, αρχικά, στην ικανότητα του εκπαιδευτικού να αντιληφθεί τον ιδιαίτερο ρόλο των εικόνων μέσα στο χώρο της Εκκλησίας και, έπειτα, στην ευαισθητοποίηση των μαθητών σε μια πρώτη ανάγνωσή τους. Έτσι, ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει τη διάθεση των μαθητών να μετάσχουν ουσιαστικά στην προσέγγιση της σημασίας των εικόνων και της ανάγνωσης των βασικών τους στοιχείων.

Βιβλιογραφία

- Γ. Αντουράκη, *Το Δωδεκάορτο και ο Ακάθιστος Ύμνος στην Ορθόδοξη τέχνη και Παράδοση*, Αθήνα 2001.
Φ. Κόντογλου, *Έκφρασις της Ορθοδόξου Εικονογραφίας*, τόμ. Α', Αθήνα 1960.
Michel Quoist, *Η Εικόνα, Θέα της Βασιλείας* (μτφρ. Στ. Γιαγκάζογλου), Εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1993.
Κων. Κορναράκη, *Η Θεολογία των Ιερών Εικόνων κατά τον Όσιο Θεόδωρο το Στουδίτη*, Εκδ. Επέκταση, Κατερίνη 1998.

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr

4.6 Τοιχογραφίες που διηγούνται πολλά

Διδακτικοί στόχοι

Κύριος

Να «ξεναγηθούν» οι μαθητές μέσα από τις εικονογραφικές ζώνες και τα θέματα των τοιχογραφιών του ναού, έτσι, ώστε να μάθουν να ξεχωρίζουν και να εντοπίζουν πρόσωπα και γεγονότα, όπως αυτά παρουσιάζονται με τις εκάστοτε παραλλαγές τους στις εικονογραφικές παραστάσεις των ναών.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές ότι καμία εικόνα δεν είναι τοποθετημένη σε τυχαία θέση μέσα στον ναό, αλλά όλες ακολουθούν τους κανόνες των ζωνών και των θεματικών κύκλων.
- Να μάθουν από πού αντλούν τη θεματολογία τους οι παραστάσεις.
- Να παρακολουθήσουν τα γεγονότα που γνωρίζουν από τη ζωή του Χριστού και των αγίων, εικονογραφημένα περιμετρικά στο ναό.
- Να συνειδητοποιήσουν το συμβολικό χαρακτήρα κάθε παράστασης σε σχέση με τη θέση όπου βρίσκεται.

Παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

- Οι εικονογραφικές ζώνες, ως αυτοτελείς ομάδες παραστάσεων, επιβεβαιώνουν το γεγονός ότι μέσα στο χώρο της Εκκλησίας τίποτα δεν τοποθετείται τυχαία, αλλά έχει συγκεκριμένη θέση και σκοπό.

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Για τη μεθοδολογία της ενότητας ισχύουν όσα έχουν ήδη εκτεθεί στις αμέσως προηγούμενες, ενώ απαραίτητη κι εδώ θεωρείται η εποπτική μορφή διδασκαλίας. Στην παρούσα ενότητα, όπως και στην 4.4, η έννοια που δεσπόζει είναι αυτή της εικόνας. Η θεματογραφική διάταξη των τοιχογραφιών συνιστά γεγονός πνευματικής πρόκλησης, διότι καλεί τον πιστό να υπερβεί τα χωροχρονικά πλαίσια του παρόντος και να αναχθεί στο βαθύτερο νόημα των παραστάσεων. Η αγιογράφηση του εσωτερικού του ναού βοηθά, επίσης, στην κατανόηση της κοινωνίας της στρατευομένης με τη θριαμβεύουσα Εκκλησία, δηλαδή των ζώντων πιστών και των κεκοιμημένων αγίων. Πέρα από την καθαρά λειτουργική διάσταση, η αναγωγή αυτή τον ταξιδεύει στην παράδοση της Εκκλησίας και τον καθιστά φορέα πολιτισμικών αξιών και προτύπων. Επίσης, χαρακτηριστικό παράδειγμα λειτουργικής ενότητας αποτελούν και οι τοιχογραφίες στις «τράπεζες» των μοναστηριών, όπου, υπό την ευλογία και την αίσθηση της παρουσίας των αγίων, γευματίζουν οι μοναχοί.

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με την **Ιστορία της τέχνης** (η σημασία της εμφάνισης των τοιχογραφιών και η θέση τους στο πλαίσιο ανάλογων έργων θρησκευτικής ή κοσμικής τέχνης). Επίσης, συνδέεται με την **Αισθητική Αγωγή** (η ποικιλία και η ζωντάνια των χρωματικών συνδυασμών, ως μέσων έκφρασης υπαρξιακών καταστάσεων-συναισθημάτων) και τη **Λαογραφία** (σε πολλές από τις τοιχογραφίες, όπως και

4.6 Τοιχογραφίες που διηγούνται πολλά

σε φορητές εικόνες, χρησιμοποιούνται θέματα από την λαογραφική μας παράδοση). Αναφορές, επίσης, μπορούν να γίνουν και στη **Μουσειακή Αγωγή** (ο κυριότερος τόπος έκθεσης της τοιχογραφίας παραμένει ο ίδιος ο ναός, εφόσον η αγιογραφία αποτελεί λειτουργική τέχνη και δεν νοείται εκτός αυτού).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Κάθε μαθητής αναλαμβάνει να εντοπίσει μια παράσταση που τον ενδιαφέρει στις τοιχογραφίες του ναού. Ο εντοπισμός των γεγονότων της ζωής του Χριστού, των θαυμάτων του, της ζωής της Θεοτόκου ή των μαρτύρων, των αγίων και των προφητών, μπορεί να γίνει αφορμή για την εξιστόρησή τους.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Τρούλος – Παντοκράτορας
Τέμπλο – Εικονοστάσι - Δωδεκάορτο
Ιερό Βήμα – Αγία Τράπεζα
Άμβωνας – Ευαγγέλιο
Ημικύκλιο – Παναγία
2. Ο Ευαγγελισμός, η Γέννηση, η Υπαπαντή, η Βάπτιση, η Μεταμόρφωση, η Ανάσταση του Λαζάρου, η Βαΐοφόρος, ο Μυστικός Δείπνος, η Σταύρωση, η Ανάσταση, η Ανάληψη, η Πεντηκοστή.

Αξιολόγηση

Να είναι ικανοί οι μαθητές να αναγνωρίζουν τη θέση των βασικών εικονογραφικών θεμάτων μέσα στο ναό (π.χ. η Πλατυτέρα στην Κόγχη, ο Παντοκράτωρ στον τρούλο). Είναι δυνατό στα πλαίσια αυτά, να προγραμματιστεί και πάλι μια επίσκεψη σε άλλο ναό, όπου οι μαθητές θα ψάξουν να βρουν τα εικονογραφικά θέματα και τις παραστάσεις, γνωρίζοντας πλέον πού θα τα αναζητήσουν.

Βιβλιογραφία

Πρωτοπρ. Κων/νου Καλλινίκου, *Ο χριστιανικός ναός και τα τελούμενα εν αυτώ*. Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969, σελ 271 κ.εξ.
Αδελφότητα Ι.Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέα, *Εσύ τι ξέρεις για τις εικόνες; Αισθητική-ιστορική-θεολογική προσέγγιση (ερωταποκρίσεις)*. Εκδ. Ετοιμασία, Καρέας 2000, σελ. 84.

Δικτυακοί τόποι

Στον δικτυακό τόπο <http://www.myriobiblos.gr/museum.htm> υπάρχουν μόνιμες online εκθέσεις με αγιογραφίες, όπου οι μαθητές μπορούν να αντιλήσουν υλικό και να δουν δείγματα από τις παραστάσεις που κοσμούν τους ναούς της χώρας μας.

4.7 Ψηφιδωτά καλλιτεχνήματα

Διδακτικοί στόχοι

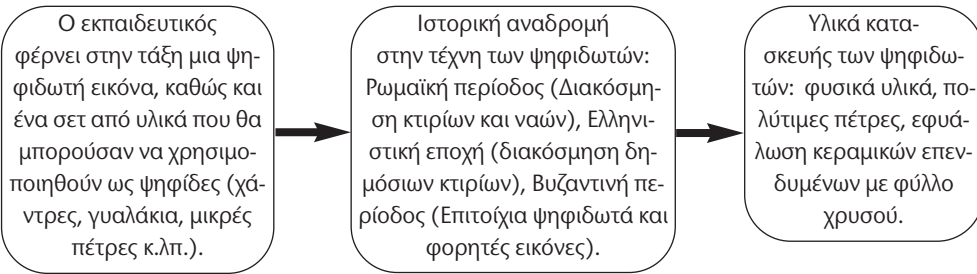
Κύριος

Οι μαθητές να έλθουν σε επαφή με την ιστορία και την τεχνική κατασκευής των ψηφιδωτών και να είναι σε θέση να κατανοήσουν τις ιδιαιτερότητές τους αλλά και τη θέση τους στη ζωή της Εκκλησίας.

Επιμέρους

- Να γνωρίσουν οι μαθητές ότι τα ψηφιδωτά, ως τεχνική, δημιουργήθηκαν στην αρχαιοελληνική και ρωμαϊκή περίοδο και διαδόθηκαν κατά την περίοδο της Βυζαντινής αυτοκρατορίας.
- Να κατανοήσουν ότι τα ψηφιδωτά ακολουθούν ιδιαίτερους κανόνες για να επιτευχθεί ένα αισθητικά άρτιο αποτέλεσμα.
- Να αντιληφθούν ότι τα ψηφιδωτά είναι συνδεδεμένα με το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο μιας εποχής και ενός τόπου.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

76

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να χρησιμοποιήσει εποπτικό υλικό, δεδομένης της φύσης της ενότητας. Οι μαθητές θα βοηθηθούν, να καταλάβουν ότι η ιδιαίτερη τεχνική των ψηφιδωτών υπηρετεί κυρίως τον όμορφο κόσμο του Θεού και όχι αποκλειστικά την τέχνη.

Η ιστορία των ψηφιδωτών ξεκινάει στους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, με τη διακόσμηση των δαπέδων των δημόσιων κτιρίων και των ναών με φυσικά υλικά, πέτρες και κεραμίδια, που τοποθετούνται, έτσι, ώστε να δημιουργούν ένα σχέδιο. Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η τέχνη του ψηφιδωτού εξελίσσεται σε τέχνη διακόσμησης τοίχων και κατασκευής φορητών εικόνων, ενώ εξελίσσεται και η χρήση των υλικών ψηφοθέτησης. Οι ψηφίδες, στην αρχή είναι ακατέργαστα φυσικά υλικά που τοποθετούνται κατά χρωματικές ενότητες, ώστε να επιτυγχάνεται η διαμόρφωση κάποιου σχεδίου. Στη συνέχεια, γίνεται κατεργασία και κοπή των υλικών, ώστε κατά τη σύνθεση να δημιουργείται λεπτομερέστερο σχέδιο. Κατά την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, οι ψηφίδες ήταν προϊόν κατεργασίας ακόμη και πολύτιμων λίθων και εφυαλωμένων φύλλων χρυσού και ασημιού.

Στα πλαίσια της παρουσίασης της διδακτικής ενότητας αναφερόμαστε στην ιστορία

4.7 Ψηφιδωτά καλλιτεχνήματα

των ψηφιδωτών με αναφορά στην ελληνιστική και ρωμαϊκή περίοδο. Τότε αρχίζει η επίσρωση ψηφιδωτών δαπέδων σε δημόσια κτίρια και ναούς. Κατά τη βυζαντινή περίοδο, η οικονομική ανάπτυξη οδήγησε στη χρήση, κυρίως, πολύτιμων υλικών κατεργασμένων με λεπτά εργαλεία. Η επίσρωση των δαπέδων, που μέχρι εκείνη την εποχή ήταν, κατά κανόνα, τρόπος διακόσμησης στα δημόσια κτίρια και τους ναούς, δίνει τη θέση της στη δημιουργία εικονογραφικών συνθέσεων και φορητών εικόνων που τοποθετούνται σε νωπό σοβά στους τοίχους των ναών. Με την τεχνική της εφυάλωσης (της έκχυσης δηλαδή ζεστού και υγρού γυαλιού πάνω σε φύλλο χρυσού και ασημιού, που είναι κολλημένο σε κομμάτια κεραμιδιού και πέτρας), επιτυγχάνεται μεγαλύτερη σκληρότητα και αντοχή και καλύτερο αισθητικό αποτέλεσμα, αφού γίνεται χρήση των ιδιοτήτων του φωτός, το οποίο ανακλάται στις λείες επιφάνειες, προσδίδοντας έτσι μεγαλόπρεπο αισθητικό αποτέλεσμα. Η τέχνη του ψηφιδωτού απαιτεί ικανότητα στην επιλογή των υλικών, επιδεξιότητα στην επεξεργασία και ταχύτητα στην εφαρμογή, αφού η βάση (σοβάς-τοίχος) θα πρέπει να παραμείνει νωπή σε όλη τη διάρκεια της εφαρμογής των ψηφιδών. Τα ψηφιδωτά αποδεικνύουν το κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο μιας περιοχής, αφού ψηφιδωτές συνθέσεις βρίσκουμε σε οικονομικά εύρωστες και κοινωνικά αναπτυσσόμενες περιοχές της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, όπως η Κωνσταντινούπολη, η Αθήνα, η Βενετία κ.ά.

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με την **Ιστορία** (ιστορικά, κοινωνικά και οικονομικά γεγονότα που επέδρασαν στη διαμόρφωση της τεχνοτροπίας των ψηφιδωτών). Επίσης συνδέεται με την **Τεχνολογία** (μπορούμε να μιλήσουμε για τον τρόπο κατασκευής των ψηφιδωτών) και την **Περιβαλλοντική Αγωγή**, η οποία μας βοηθά να ανακαλύψουμε, πώς τα υλικά που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή των ψηφιδωτών είναι φυσικά και παρμένα από το περιβάλλον χωρίς τη σπατάλη φυσικών πόρων. Αναφορές μπορούν να γίνουν, επίσης, και στην **Κοινωνική Ζωή** (μπορούμε να αναφερθούμε στο πώς μπορεί να επιδράσει η κοινωνική και οικονομική κατάσταση μιας περιοχής, σε ορισμένη χρονική περίοδο, στη διαμόρφωση της τέχνης και της τεχνολογίας. Μπορούμε, τέλος, να αναφερθούμε συγκριτικά σε ιστορικές περιόδους όπου παρουσιάζεται οικονομική ανάπτυξη ή κάμψη και να δούμε πώς επηρεάζεται η τέχνη από τις κοινωνικοοικονομικές αυτές μεταβολές).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει επίσκεψη σε εργαστήρια κατασκευής ψηφιδωτών ή στα εργαστήρια συντήρησης που υπάρχουν στα Μουσεία, κυρίως στα Βυζαντινά και Χριστιανικά.
- Ο δάσκαλος μπορεί να προτείνει στους μαθητές ένα σχέδιο δράσης (project), με θέμα την κατασκευή μιας ψηφιδωτής σύνθεσης που θα διακοσμήσει ένα μέρος της τάξης. Μια ομάδα μαθητών θα συγκεντρώσει τα υλικά (χρωματιστές πέτρες, πλαστικές ψηφίδες, κόλλα, χαρτόνι), άλλη ομάδα θα σχεδιάσει με αδρές γραμμές τη μορφή ή το τοπίο που θα σκεπαστεί με τις ψηφίδες και μια τρίτη ομάδα θα αναλάβει την επικόλληση των ψηφιδών στο σχέδιο.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Α. Λάθος, Β. Λάθος, Γ. Σωστό, Δ. Σωστό, Ε. Σωστό, Στ. Λάθος, Ζ. Σωστό, Η. Λάθος.

4.7 Ψηφιδωτά καλλιτεχνήματα

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει το βαθμό κατανόησης από τους μαθητές, της πολύπλοκης τεχνικής των ψηφιδωτών και πώς συνδέεται η επίπονη αυτή δραστηριότητα με την αφοσίωση στο Θεό. Αν και το περιεχόμενο της ενότητας είναι κυρίως τεχνικής φύσης, εντούτοις πρέπει να αξιολογηθεί και η σύνδεσή της με την πνευματική ζωή.

Βιβλιογραφία

- Τα μυστικά ενός μνημείου, Εκπαιδευτικό έντυπο για τη μονή Δαφνίου, Εκδ. Υπ. Πολιτισμού, Δ/ση Βυζαντινών και μεταβυζαντινών μνημείων, Αθήνα 1999.
Κ. Καλλινίκου, Ο Χριστιανικός ναός, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969.
Γ. Κουγιουμτζόγλου, Λατρευτικό Εγχειρίδιο, Εκδ. Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1999.
Γ. Μεντιδάκη, Τύπος και συμβολισμός στην ορθόδοξη λατρεία, Ηράκλειο Κρήτης 1997.
Ψηφίδες του Βυζαντίου, Ζωγραφική-Αρχιτεκτονική, Εικόνες πίστης-εικόνες εξουσίας-εικόνες δημιουργίας, Έντυπο από το «Πρόγραμμα Μελίνα, Εκπαίδευση και πολιτισμός» (πληροφορίες στο Υπ. Πο).

Δικτυακοί τόποι

www.yppo.gr
www.ecclesia.gr

4.8 Μικροτεχνήματα

Διδακτικοί στόχοι

Κύριος

Οι μαθητές να έλθουν σε επαφή με τα ιερά σκεύη και τα μικροτεχνήματα που χρησιμοποιούνται στην Εκκλησία και να ανακαλύψουν ότι οι παραδοσιακοί καλλιτέχνες τα επεξεργάζονταν με όλη τους την τέχνη, από αγάπη στο Θεό και σεβασμό στην παράδοση.

Επιμέρους

- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με τα ιερά σκεύη που χρησιμοποιούνται στα μυστήρια και στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και να πληροφορηθούν για τη λειτουργικότητα και χρησιμότητά τους.
- Να έλθουν σε επαφή με τα αριστουργήματα μικροτεχνίας και να ενημερωθούν σχετικά για τις επιμέρους τέχνες που τη συνιστούν.

Παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Βασική προϋπόθεση για τη δημιουργία των μικροτεχνημάτων είναι η αγάπη στην τέχνη και το Θεό και ο σεβασμός στην παράδοση της Εκκλησίας.

Μικροτεχνία: Οι συνιστώσες τη μικροτεχνία επιμέρους τέχνες, (χρυσοχοΐα, αργυροχοΐα, χρυσοκεντητική, ξυλογλυπτική, ορειχαλκουργία).

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Μεθοδολογικά, η ενότητα αυτή δεν διαφοροποιείται από την αντίστοιχη 4.7. Σκοπός της, μέσω των εποπτικών μέσων, είναι η αναγωγή του μαθητή, από τον απλό θαυμασμό της εκλεπτυσμένης τέχνης, στη λειτουργική της σημασία. Η μέθοδος της συνεργατικής μάθησης θα μπορούσε να προσφέρει βιωματικό χαρακτήρα στην πορεία προς την επίτευξη του στόχου.

Στα πλαίσια της διδασκαλίας της ενότητας, γίνεται αναφορά στη λατρευτική ζωή της Εκκλησίας και στα απαραίτητα αντικείμενα που βοηθούν τους ιερείς στην τέλεση των μυστηρίων και των αγιαστικών πράξεων. Η αγάπη των ανθρώπων στην Εκκλησία, την οποία θέλουν να βλέπουν νοικοκυρεμένη και όμορφη και η διάθεσή τους να προσφέρουν το καλύτερο στη λατρεία του Θεού, οδήγησε στη δημιουργία και την ανάπτυξη τεχνών που έδωσαν χρηστικά λειτουργικά αντικείμενα, έργα τέχνης, αφού για τη δημιουργία τους χρειάστηκε επιμονή και υπομονή από τεχνίτες που αφιέρωσαν την τεχνική τους στην αγάπη του Θεού και στην υπηρεσία της Εκκλησίας. Οι τεχνίτες αυτοί, με σεβασμό στην παράδοση και παράλληλα γνώση των λειτουργικών συμβολισμών, δημιούργησαν αριστουργήματα. Η αργυροχοΐα και χρυσοχοΐα, η χρυσοκεντητική και η ξυλογλυπτική είναι οι τεχνικές που δημιουργούν αντικείμενα μικροτεχνίας, ενώ η ορειχαλκουργία εφαρμόζεται σε μεγάλα και συνήθως βαριά αντικείμενα. Οι τέχνες αυτές προέρχονται από τους αρχαίους πολιτισμούς, οι οποίοι αναπτύχθηκαν στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου και βελτιώθηκαν και εξελίχθηκαν κατά τη βυζαντινή περίοδο. Έτσι, η Εκκλησία προσλαμβάνει την τέχνη και τη χρησιμοποιεί στη λατρευτική της ζωή. Στο τελευταίο τμήμα της ενότητας 4.8, στο βιβλίο του μαθητή, επισημαίνεται ότι η Εκκλησία θαυμάζει τα όμορφα έργα του ανθρώπου (εδώ οι συγκεκριμένες τέχνες), τους προσδίδει όμως μια «άλλου τύπου» ομορφιά, η οποία έχει την αναφορά της στον πνευματικό κόσμο, τον κόσμο του Θεού.

4.8 Μικροτεχνήματα

Διαθεματικά, η ενότητα συνδέεται με την **Ιστορία** (παραδείγματα και γεγονότα που οδήγησαν στην τόνωση και ανάπτυξη του θρησκευτικού συναισθήματος και τη διάθεση των ανθρώπων να προσφέρουν στο Θεό ως προσευχή ή τάμα μικροτεχνήματα και χρηστικά εκκλησιαστικά αντικείμενα), την **Τέχνη** (κυρίως ως προς την ιστορική εξέλιξη των επιμέρους τεχνών της ενότητας “Ορειχαλουργία, Χρυσοχοΐα κ.λπ.) αλλά και την **Περιβαλλοντική Αγωγή**, την οποία μελετάμε στη διαχείριση των φυσικών πόρων και μεταλλευμάτων που χρησιμοποιούνται στη μικροτεχνία.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει κατά τη διάρκεια του σχολικού έτους επίσκεψη σε μουσείο, όπου εκτίθενται έργα μικροτεχνίας και σε εργαστήρια, στα οποία, με σύγχρονες μεθόδους, παράγονται αντικείμενα εκκλησιαστικής τέχνης. Επίσης, η επαφή με παραδοσιακούς τεχνίτες, δίνει τη δυνατότητα της επικοινωνίας και της επίλυσης αποριών των μαθητών σχετικά με την τεχνική και τη θεματολογία των μικροτεχνημάτων.
- Ο δάσκαλος μπορεί να οργανώσει ένα σχέδιο δράσης (project), με θέμα την ανεύρεση έργων μικροτεχνίας που βρίσκονται σε συλλογές και μουσεία. Θα ακολουθήσει ανάλυση της θεματολογίας που ακολουθείται στη διακόσμηση των μικροτεχνημάτων, στις μορφές και στη λειτουργική τους χρήση. Έτσι, εκτός από τη γνώση της λειτουργικής ζωής της Εκκλησίας μας, θα επιτευχθεί και η γνώση της τεχνικής αλλά και η κατανόηση του ιδιαίτερου και εξαιρετού αισθητικού κριτηρίου των δημιουργών των μικροτεχνημάτων.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Αργυροχοΐα: Σταυρός ευλογίας – Θυμιατό
Χρυσοχοΐα: Άγιο Ποτήριο
Ορειχαλουργία: Πολυέλαιος - Καμπάνα – Μανουάλια
Χρυσοκεντητική: Άμφια
Ξυλογλυπτική: Στασίδια

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιολογήσει την ικανότητα των μαθητών να ανακαλύψουν τις μορφές τέχνης που συνιστούν τη *Μικροτεχνία* και να τις συνδέσουν με τη λειτουργική ζωή της Εκκλησίας.

Βιβλιογραφία

Κωνσταντίνου Καλλινίκου, *Ο Χριστιανικός Ναός*, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1969.
Γεωργίου Κουγιουμτζόγλου, *Λατρευτικό εγχειρίδιο*, Εκδ. Συναξάρι, Θεσσαλονίκη 1999.
Σινά, *Οι θησαυροί της μονής*, Εκδ. Εκδοτικής Αθηνών, Αθήνα 1990.

Δικτυακοί τόποι

www.yppo.gr
www.ecclesia.gr

4.9 Κατανυκτικοί ύμνοι και ψαλμοί

Διδακτικοί στόχοι

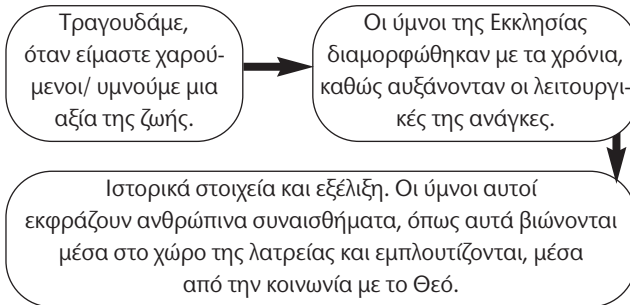
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές, τι εκφράζουμε με τους ύμνους και ποια είναι η θέση τους στη χριστιανική λατρεία.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές στοιχεία της ιστορικής εξέλιξης των ύμνων και των προσώπων που τους δημιούργησαν.
- Να αποκτήσουν μια πρώτη επαφή με τις νότες της βυζαντινής μουσικής.
- Να γνωρίσουν βασικά είδη της υμνολογίας στη λατρεία της Εκκλησίας.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Οι ενότητες 4.9, 4.10 και 4.11 αφορούν σε μια άλλη πτυχή του όμορφου κόσμου του Θεού, αυτή της μουσικής. Λόγω των έντονων βιωματικών στοιχείων που γεννώνται από τη μουσική, ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα, μέσα από ακουστικό υλικό, να εισαγάγει τους μαθητές στην αξία της βυζαντινής μουσικής, κινούμενος επαγωγικά από την περιγραφή της σημασίας της μουσικής (κοσμικής-θρησκευτικής), στο μοναδικό γεγονός της λατρείας του Θεού. Οι βυζαντινοί ύμνοι της Εκκλησίας μας αποτελούν θαυμάσια δείγματα πολιτιστικής προσφοράς, τα οποία συνιστούν και συνέχουν τον πολιτισμό μας αλλά και αποτελούν διαχρονικό πολιτισμικό ζητούμενο, δεδομένου ότι υπάρχει μια σημαντική στροφή στην παραδοσιακή μουσική των σύγχρονων δυτικών κοινωνιών (βλ. ethnic). Υπό την έννοια αυτή, η βυζαντινή μουσική, εκφράζοντας πρωτογενή ψυχολογικά συναισθήματα του προσώπου, έχει την ισχύ να επιδράσει στη δυναμική του κοινωνικού συνόλου.

Διαθεματικά, η ενότητα μπορεί να προσεγγιστεί με αναφορές στην **Αισθητική αγωγή** (ο εκπαιδευτικός μπορεί να πληροφορήσει τα παιδιά για τα στοιχεία εκείνα που φανερώνουν ότι η μουσική της Εκκλησίας είναι συνέχεια της αρχαίας ελληνικής μουσικής, οργανικά συνδεδεμένη με την παράδοση του Δημοτικού τραγουδιού). Διαθεματική σύνδεση υπάρχει ακόμη με τα **Αρχαία Ελληνικά** (οι ύμνοι της Εκκλησίας μας διασώζουν στον καθημερινό λόγο την ανεκτίμητη κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής γλώσσας. Μπορεί να θιγεί το ζήτημα της σύγχρονης καθομιλούμενης **Γλώσσας**-υπό την έννοια

4.9 Κατανυκτικοί ύμνοι και ψαλμοί

του ότι κάθε γλώσσα αποτελεί ζωντανό οργανισμό- και της σύνδεσής της με την κληρονομιά της αρχαίας ελληνικής γλώσσας) και κατά συνέπεια με τη **Λογοτεχνία** (η υμνογραφία της Εκκλησίας αποτελεί ανυπέρβλητο λογοτεχνικό μνημείο στο είδος της). Επίσης υπάρχει υλικό για σύνδεση της ενότητας με την **Ιστορία** (το δεύτερο παράθεμα μας πληροφορεί για το γεγονός της απόκρουσης των Αβάρων το 620μ.Χ., όπως και για τη δημιουργία του Ακάθιστου Ύμνου και, ασφαλώς, για την ιστορική σημασία της συνοχής ενός λαού με ιστό της το χώρο της λατρείας).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αντλήσει πληροφορίες για κάθε είδος παραδοσιακής μουσικής από το δικτυακό τόπο: <http://www.mmb.org.gr/page/default.asp> και να ζητήσει υλικό για να παρουσιάσει με τη βοήθεια των μαθητών τη σύνδεση μεταξύ αρχαίας ελληνικής, βυζαντινής και δημώδους παράδοσης.
- Με βάση τις πληροφορίες που θα αντληθούν από το site http://www.ecclesia.gr/Multimedia/Audio_Index/byzmusicfound.html, μπορεί να προγραμματίσει μια επίσκεψη των μαθητών σε κάποιο συναυλιακό χώρο, όπου πραγματοποιούνται δοκιμές για τις παραστάσεις που συχνά ανακοινώνονται στο site. Εκεί μπορεί να αφιερωθεί από τους υπεύθυνους ορισμένος χρόνος για ενημέρωση των μαθητών επάνω στη βυζαντινή μουσική.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

3. ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ: β
 ΔΟΞΟΛΟΓΙΑ: α, ε, θ, ια
 ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: γ, δ, στ, ζ, η, ι.

Αξιολόγηση

Εκτός του προφανούς (συσχέτιση ύμνου και πνευματικής ζωής), ο εκπαιδευτικός οφείλει να οδηγήσει τους μαθητές σε μία πρώτη γνωριμία με τη βυζαντινή μουσική, ώστε να κατανοήσουν την επίδραση που άσκησε αυτή στη διαμόρφωση της δημώδους ελληνικής παράδοσης. Υπό την έννοια αυτή, ο μαθητής θα αξιολογηθεί στο κατά πόσο κατανόησε τη διαχρονική λειτουργικότητα και αξία της βυζαντινής μουσικής.

Βιβλιογραφία:

- Γ. Στάθη, *Η δεκαπεντασύλλαβος υμνογραφία εν τη βυζαντινή μελοποιία*, [Μελέται 1], Ίδρυμα βυζαντινής μουσικολογίας, Αθήναι 1977.
 Ιω. Κωνσταντινίδη, *Υμνολογία*, Εκδ. Ορθοδόξου τύπου, Αθήναι 1981 (Γ' Έκδοση).
 Θεοτέκνης μοναχής, *Υμνογραφικά Α' και Β', Παρακλητικοί κανόνες-χαιρετισμοί*, Μετέωρα 1997.
 Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή ελληνικής ορθοδόξου υμνογραφίας*, Αθήναι 1949.

Δικτυακοί τόποι

www.ecclesia.gr (e-mail: optik@apostoliki-diakonia.gr)
www.byzantinemusic.gr

4.10 Ρωμανός ο Μελωδός, μεγάλος υμνογράφος

Διδακτικοί στόχοι

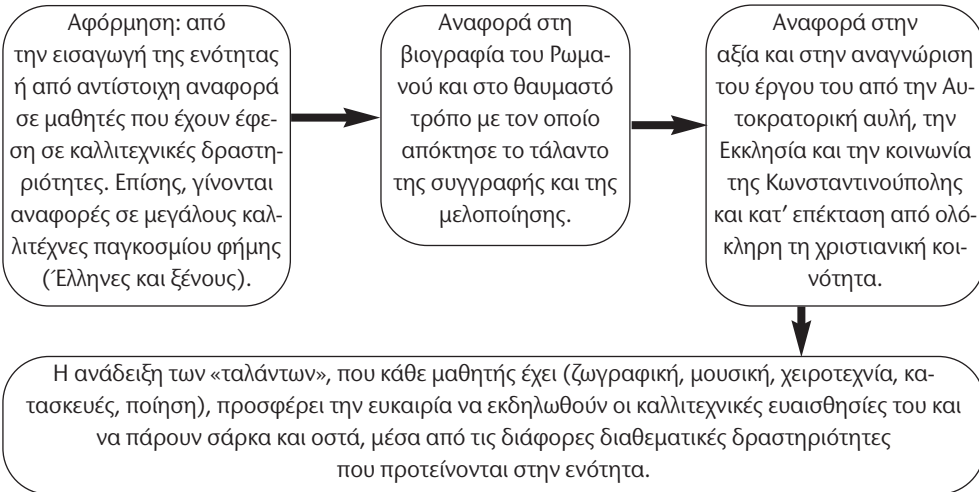
Κύριος

Μέσα από την παρουσίαση του έργου του Ρωμανού, να γίνει κατανοητή από τους μαθητές η αξία του, ως του μεγαλύτερου εκκλησιαστικού ποιητή και μελωδού, ο οποίος, με το χαρισματικό του έργο, έδωσε νέα πνοή στην εκκλησιαστική μας μουσική και υμνογραφία.

Επιμέρους

- Να γνωρίσουν οι μαθητές τα στοιχεία του βίου και της διαδρομής του Ρωμανού μέχρι το Βυζάντιο.
- Να πληροφορηθούν την αποδοχή, της οποίας έτυχαν οι ύμνοι του και της τιμής που ο ίδιος απόλαυσε στην Αυτοκρατορική αυλή και στο Πατριαρχείο.
- Να ενημερωθούν για τις πηγές, απ' όπου ο Ρωμανός αντλούσε τη θεματολογία του και να κατανοήσουν τα χαρακτηριστικά και τη δομή των ύμνων του Ρωμανού.
- Μέσα από τη συνολική διαπραγμάτευση της ενότητας να αντιληφθούν την αξία που έχει το έργο του μεγάλου αυτού εκκλησιαστικού ποιητή για όλους τους χριστιανούς.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Στην παρούσα ενότητα, οι μαθητές πληροφορούνται για την προσωπικότητα ενός σπουδαίου υμνογράφου της Εκκλησίας. Η μεθοδολογική προσέγγιση θα έχει, αναμφίβολα, ιστορικό χαρακτήρα. Ο εκπαιδευτικός, όμως, μπορεί να διδάξει την ενότητα και μέσω της συνεργασίας μικρών ομάδων, στις οποίες θα έχουν δοθεί κείμενα σε μετάφραση (βλ. βιβλιογραφία), για να διαπιστωθεί από τα παιδιά η θεματολογία και οι πηγές, απ' όπου ο Ρωμανός αντλούσε το υλικό του. Η βυζαντινή μουσική αποτελεί

4.10 Ρωμανός ο Μελωδός, μεγάλος υμνογράφος

πυλώνα της ορθόδοξης παράδοσης, διότι είναι η βάση απ' όπου στη συνέχεια εξελίχτηκε και το δημοτικό τραγούδι. Άρα, η έννοια του πολιτισμού και της παράδοσης είναι σ' αυτή την περίπτωση αλληλένδετες. Επίσης, ως επικοινωνιακό μέσο, η βυζαντινή ποίηση και μουσική, πέρα από τρόπο ευχαριστιακής, δοξολογικής και παρακλητικής προσέγγισης του Θεού και των αγίων, υποβάλλει με την ατμόσφαιρα που δημιουργεί, ελκύει την ορθόδοξη χριστιανική κοινότητα και τονίζει το θρησκευτικό συναίσθημα, πλουτίζοντας εκφραστικά την πίστη στο Θεό, μέσα από την οικειότητα και τη ζεστασιά που εκπέμπουν τα τροπάρια, οι ύμνοι και οι ψαλμοί της.

Διαθεματικά, η ενότητα προσεγγίζεται, αρχικά, με **ιστορικές** αναφορές (η ιστορική πορεία εξέλιξης της Βυζαντινής μουσικής, τα σπάνια χειρόγραφα και άλλοι μεγάλοι υμνογράφοι, όπως οι Ιωάννης Δαμασκηνός, Θεόδωρος Στουδίτης, οι επιρροές και η άντληση στοιχείων της Βυζαντινής, από τη Δημοτική μας μουσική παράδοση). Εδώ, να υποδειχθεί η σχέση της Βυζαντινής μουσικής με τη μουσική ανατολικών λαών και η διαφοροποίησή της από τη μουσική της Δύσης. Ακολούθως πλούσιο υλικό μπορεί να αντληθεί από τη **Μουσική Αγωγή** (η μουσική στους αρχαίους Έλληνες [όπου, αν και δεν έχουν σωθεί δείγματα, μέσα από έρευνες και με βάση τα μουσικά όργανα, υπολείμματα των οποίων έχουν βρεθεί, έχει γίνει δυνατή η εν μέρει απόδοση του μουσικού κλίματος της εποχής], η μουσική στη μεταβυζαντινή εποχή ως την επανάσταση του 1821 με το δημοτικό τραγούδι, καθώς και η κοινή πολλές φορές θεματολογία θρησκευτικών ύμνων και δημοτικών τραγουδιών). Και τα **Καλλιτεχνικά** μαθήματα, επίσης, προσφέρουν πεδίο διαθεματικής προσέγγισης, όπου η φωνή και τα μουσικά όργανα, αναφέρονται ως μέσα έκφρασης κάθε είδους συναισθημάτων (ποίηση, τραγούδι, σύνθεση, μελοποίηση και εκτέλεση μουσικών κομματιών), ενώ τονίζεται η ποικιλία των μουσικών ειδών (βυζαντινή, ευρωπαϊκή, κλασική, μοντέρνα). Εξάλλου, μπορεί να τονιστεί η απεικόνιση των μουσικών σηματοδρόμων (νότες) σε κάθε είδος μουσικής. Επίσης, οι μαθητές πληροφορούνται για τους μεγάλους συνθέτες, μουσουργούς, ερμηνευτές, ποιητές, το έργο τους και την αξία του, ως τεκμηρίου της πολιτισμικής ανάπτυξης του ανθρώπου.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

- Προτείνεται η έρευνα στο διαδίκτυο, σε μουσικές εγκυκλοπαίδειες, αλλά και σε βιβλία με ανάλογο περιεχόμενο, για τη θρησκευτική μουσική σε διάφορους λαούς και πολιτισμούς (από την αρχαία Ελλάδα ως τις μέρες μας).

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Οργανώνεται μια επίσκεψη των μαθητών σε έναν συναυλιακό χώρο, όπου γίνονται πρόβες για κάποια εκδήλωση εκκλησιαστικής ή άλλης μουσικής, ή επισκέπτονται ένα studio μουσικής και παρακολουθούν τη διαδικασία εγγραφής, επεξεργασίας και παραγωγής ενός μουσικού έργου. Επίσης, στο περιοδικό «Hitech» και στο τεύχος 10/1998, προσφέρεται ένα συνοδευτικό cd-rom, με ιδιαίτερα χρήσιμο και κατατοπιστικό πολυμεσικό περιεχόμενο με θέματα: «Τα μουσικά όργανα», και «Οδηγός νέων για την ορχήστρα».
- Οι μαθητές, με τη βοήθεια του υπολογιστή και των αντίστοιχων προγραμμάτων, ηχογραφούν μέσω μικροφώνου τη φωνή τους, ένα τραγούδι και όπου είναι δυνατό (όπου δηλαδή ο εκπαιδευτικός έχει τη γνώση), επεμβαίνουν σε

4.10 Ρωμανός ο Μελωδός, μεγάλος υμνογράφος

ένα μουσικό κομμάτι, αλλοιώνοντας διάφορες παραμέτρους του (ένταση, χροιά κ.λπ). Για μικρής έκτασης ηχογραφήσεις, υπάρχει το ενσωματωμένο σε όλες τις εκδόσεις των Windows πρόγραμμα «Ηχογράφηση» που βρίσκεται στη διαδρομή: Έναρξη-Προγράμματα-Βοηθήματα-Διασκέδαση-Ηχογράφηση.

- Διοργανώνεται στην τάξη ένας διαγωνισμός θρησκευτικής ποίησης, με θεματολογία επίκαιρη, από τις πολυάριθμες γιορτές του εορταστικού κύκλου της Εκκλησίας (Χριστούγεννα, Πάσχα, Δεκαπενταύγουστος, Ευαγγελισμός κ.λπ). Οι μαθητές διαβάζουν τα δημιουργήματά τους και το καλύτερο βραβεύεται.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

4. Άλλοι τρόποι έκφρασης της αγάπης μας στο Θεό είναι η προσευχή, η ανάγνωση της Αγ. Γραφής, οι καλές πράξεις, η συμμετοχή μας στα μυστήρια της Εκκλησίας, η εν γένει τήρηση των εντολών του Θεού, η αγάπη στον πλησίον και η έμπρακτη εφαρμογή όσων ο Χριστός δίδαξε και εφάρμοσε ενώ βρισκόταν στη γη.

Αξιολόγηση

Η κατανόηση της αξίας του έργου του Ρωμανού για την Εκκλησία, με βάση το περιεχόμενο αλλά και τη μελωδική του γραμμή (στοιχεία που σε κάθε μεγάλη γιορτή της Εκκλησίας θα συναντούν οι μαθητές), πιστοποιείται και από την αναγνώριση των ύμνων που παρουσιάζονται στα παραθέματα.

Βιβλιογραφία

- Κ. Μητσάκης, *Βυζαντινή Υμνογραφία*, Τόμ. Α', Θεσσαλονίκη 1971.
Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμ.10, Αθήνα 1967, σ.914 κ.εξ.
Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Αθήνα 1996, Τόμ. 52, σελ. 345-6.
 Νικόλαου Τωμαδάκη, *Η Βυζαντινή Υμνογραφία και ποίηση*, Τόμ. Β,' Εκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1993, σ.σ.95-96, 116-125, 153-159.
 Ρωμανού Μελωδού, *Ύμνοι*, Απόδοση στα Νέα Ελληνικά Αρχ. Ανανίας Κουτσένης. Εκδ. Αρμός, Αθήνα.
 Παπαδοπούλου Γεωργίου Ι., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι, εν Αθήναις*. Εκδ. Κουλτούρα, Αθήνα 2002.
 Παπαδοπούλου Γεωργίου Ι., *Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ.)*. Εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη.

Δικτυακοί τόποι

Ποίημα του Ρωμανού: http://www.mathisis.com/web.cfm?tt=article&a_id=983&page=1

Δικτυακός τόπος για ακρόαση βυζαντινής μουσικής: www.cmkon.org

Προγράμματα μουσικής επεξεργασίας:

Sound forge: <http://www.sonicfoundry.com/>

CoolEdit: <http://www.mpex.net/en/software/details/cooledit.html>

4.11 Κασσιανή, η μοναδική βυζαντινή υμνογράφος

Διδακτικοί στόχοι

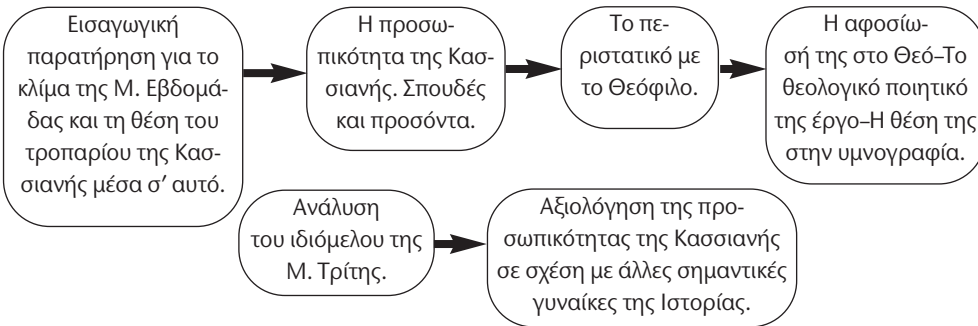
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές τη ζωή και το έργο της Κασσιανής και να επισημάνουν τους λόγους για τους οποίους τιμάται ιδιαίτερα.

Επιμέρους

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι το θεολογικό ποιητικό έργο της Κασσιανής είναι γνήσιο, γιατί έχει την πηγή και την αιτία του στην αφιέρωσή της στο Θεό.
- Να εμβαθύνουν στο περίφημο ιδιόμελο της Μεγάλης Τρίτης, αναλύοντας το νόημα και τα μηνύματά του.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η ενότητα αποτελεί θεματική συνέχεια της προηγούμενης. Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να επιμένει στο βιωματικό στοιχείο, αναλύοντας τα στοιχεία του βίου της Κασσιανής. Συνδυαστικά, η ενότητα μπορεί να λειτουργήσει με τη βοήθεια των δύο προηγούμενων. Σταθερές αξίες στη ζωή, εμμονή στα ιδανικά, υπέρβαση προκλήσεων: Αυτές είναι βασικές έννοιες, οι οποίες υποκρύπτονται κάτω από την ιστορία της Αγίας Κασσιανής και είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν από τον εκπαιδευτικό στα πλαίσια της διδασκαλίας της ενότητας.

Στην ενότητα δίνεται επίσης η δυνατότητα της προβολής θεμελιωδών εννοιών για την καταξίωση του νοήματος του ανθρώπινου προσώπου, όπως η επίτευξη διαρκών υπερβάσεων που έχουν να κάνουν με την υπέρσπιση των ιδανικών του. Όταν ο άνθρωπος παραμένει σταθερός στις αρχές του, τότε αποτελεί το κύτταρο συνοχής της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Οι εκπτώσεις στις αρχές αποτελούν αποσταθεροποιητικό παράγοντα για τη ζωή του, ενώ τελικά υπάρχει και ο κίνδυνος να συμπαρασύρει και το σύνολο στο οποίο είναι ενταγμένος.

Διαθεματικά, η ενότητα διασυνδέεται με γνωστικά αντικείμενα, όπως αυτό της **Ιστορίας** (ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να συνδέσει την έντονη προσωπικότητα της Αγίας Κασσιανής με σπουδαίες γυναικείες μορφές της Ιστορίας, όπως η Αγία Ελένη, η Αγία Αικατερίνη, η Υπατία, η Θεοδώρα, η Ειρήνη η Αθηναία, η Άννα Κομνηνή), όπου μπορεί να συζητη-

4.11 Κασσιανή, η μοναδική βυζαντινή υμνογράφος

σει με τα παιδιά το γεγονός ότι η παρουσία τέτοιων γυναικών σφράγισε θετικά και με γόνιμο τρόπο την Ιστορία (π.χ. η «αντίζηλος» της Κασσιανής, Θεοδώρα, έκαμψε τα εικονομαχικά φρονήματα του συζύγου της και μετά το θάνατό του επανέφερε την Ορθοδοξία το 843). Πλούσιο διαθεματικό υλικό μπορεί να αντληθεί και από τη **Λογοτεχνία** (το ιδιόμελο της Μ. Τρίτης αποτελεί ένα από τα αριστουργήματα της παγκόσμιας λογοτεχνίας, τόσο για τους στίχους όσο και για την εσωτερική του δύναμη). Μπορεί να γίνει συζήτηση επάνω στη διαχρονική λογοτεχνική αξία των ποιητικών αυτών έργων και σύνδεση των πανανθρώπινων συναισθημάτων που προκαλούν, με δείγματα από κοσμική ποίηση αλλά και θρησκευτική (π.χ. βλ. την ποίηση του Τζελαλαντίν Ρουμί). Εξάλλου, στη θεματική των **Αρχαίων Ελληνικών**, ο εκπαιδευτικός μπορεί να επιμένει περισσότερο στην ενότητα αυτή, στο θέμα της παράδοσης της αρχαίας ελληνικής γλώσσας μέσω των ύμνων που ψάλλουμε τακτικά στην Εκκλησία. Τέλος, θα μπορούσε να γίνει αναφορά και στα **Μ.Μ.Ε.**, κυρίως υπό την έννοια των προτύπων. Δηλαδή, στο ότι σήμερα κάποιοι θυσιάζουν αξίες και ιδανικά για να αποκτήσουν εφήμερη δόξα, ενώ η Κασσιανή θυσίασε τη δόξα αυτή για τις αξίες και τα ιδανικά που πρέσβευε.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

(Βλ. την αντίστοιχη συμπληρωματική μέθοδο της ενότητας 4.9).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Η Παναγία είναι το πρόσωπο, μέσα από το οποίο, η γυναίκα πήρε τη θέση που της άξιζε πραγματικά στην ιστορία και στη ζωή. Η Εύα, με την παρακοή της στο θέλημα του Θεού, διευκόλυνε την είσοδο του κακού στον κόσμο, ενώ η Παναγία, την οποία η Εκκλησία μας χαρακτηρίζει ως τη δεύτερη Εύα, δηλαδή μητέρα της αληθινής Ζωής, του Χριστού, με την υπακοή της στο θέλημα του Θεού, συνέβαλε αποφασιστικά στη νίκη του κακού και στη σωτηρία του κόσμου.
3. Τρίτη, η εν πολλοαίς αμαρτίαις περιπεσούσα γυνή, Εικασία ή Κασσία, θεολογία, φιλοσοφία και φιλολογία, διαλέξει μια απ' αυτές για σύζυγο, έδινε ένα χρυσό μήλο, η Θεοδώρα και η Κασσιανή, όλα τα κακά προέρχονται από τη γυναίκα, από τη γυναίκα επίσης πηγάζουν και όλα τα καλά, Δοξαστικό Χριστουγέννων, Ιδιόμελο Μεγάλης Τετάρτης, τροπάρια, Κανόνα, Μεγάλου Σαββάτου.

Βιβλιογραφία

- Ηλ. Μαστρογιαννόπουλου, *Βυζάντιον, Ένας κόσμος αγάπης και Πνεύματος*, Εκδ. «Ζωή», Αθήναι 1967.
- Π. Τρεμπέλα, *Εκλογή ελληνικής ορθοδοξου υμνογραφίας*, Αθήναι 1949.
- Π. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Ε', Εκδ. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 672-678.
- Γ. Λαμπάκη, *Η μοναχή Κασσιανή*, Αθήναι 1912.
- Ι. Αργυρόπουλος, *Η Κασσιανή, ο βίος και το ποιητικόν έργον αυτής*, Αθήναι 1929.
- Χ. Τζώγας, *Η Κασσιανή*, Θεσσαλονίκη 1954.
- Π. Β. Πάσχου, *Έρωσ Ορθοδοξίας*, Εκδ. Αποστολικής Διακονίας, Αθήναι 1979.
- Θεοτέκνης μοναχής, *Η θέση της μοναχής στην Ορθόδοξη Εκκλησία*, Εκδ. Ι.Μ. Αγ. Στεφάνου, Μετέωρα 2003, σελ.58 κ.εξ.

5.1 Αγώνες για να προστατέψουμε το περιβάλλον (πλάση)

Διδακτικοί στόχοι

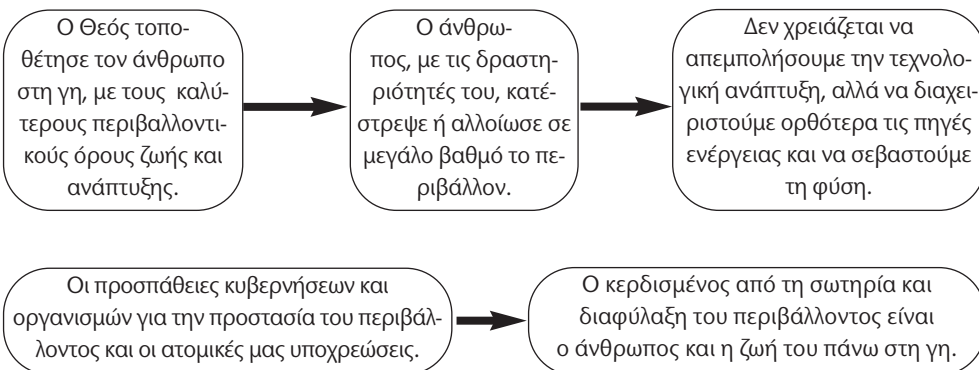
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές την ευθύνη όλων των ανθρώπων, σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο, για την προστασία και διαφύλαξη του περιβάλλοντος, κυρίως δε των χριστιανών, για τους οποίους, ως δημιουργία του Θεού, φανερώνει την αγάπη του για τον άνθρωπο.

Επιμέρους

- Να γίνουν γνωστές στους μαθητές οι βασικότερες αιτίες μόλυνσης και καταστροφής του περιβάλλοντος, να παρουσιαστούν οι συνέπειές τους στη ζωή μας και να προταθούν τρόποι προστασίας τους.
- Να οργανωθούν από τους μαθητές συγκεκριμένες ενέργειες διαφύλαξης και προστασίας του περιβάλλοντος σε ατομικό, ενδοσχολικό και εξωσχολικό επίπεδο.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Δύο είναι οι βασικές έννοιες που κυριαρχούν στην ενότητα: Μόλυνση του περιβάλλοντος-Προστασία του περιβάλλοντος. Επειδή η σχέση του ανθρώπου με το Θεό επεκτείνεται και στην κτίση, ως απόρροια της θέσης του ανθρώπου σ' αυτήν (κυρίαρχος - βασιλιάς), η διατάραξη αυτής της σχέσης (φύσης-άνθρωπου), αντανακλά και στη σχέση του ανθρώπου με το Θεό, διότι και οι δύο (φύση-άνθρωπος), είναι δημιουργήματά του και η αρμονική συνύπαρξή τους αποτελεί εντολή του Δημιουργού προς το δημιουργημά του, τον άνθρωπο, ως το έλλογο ον αυτής της σχέσης.

Η συμμετοχική δραστηριότητα και ενεργοποίηση των μαθητών στη συνειδητοποίηση της μόλυνσης-καταστροφής του περιβάλλοντος και στην ανάληψη δράσης για την προστασία του, οδηγούν πέρα από την κατάκτηση των γνωστικών στόχων και στην εν γένει ευαισθητοποίησή τους, για ένα τόσο μεγάλης σημασίας ζήτημα. Εδώ θα πρέπει να αναφερθούν και οι λόγοι της έκπτωσης και εντροπίας των φυσικών συστημάτων, οι οποίοι ανάγονται στις απαρχές της δημιουργίας της κτίσης, όταν ο άνθρωπος παράκουσε το θέλημα του Θεού, δηλαδή κατ' ουσία διατάραξε τις σχέσεις μαζί του. Έκτοτε ο άνθρω-

5.1 Αγώνες για να προστατέψουμε το περιβάλλον (πλάση)

πος ακολουθεί πορεία αυτονομίας από το Θεό. Θεωρεί το οικοσύστημα ως ιδιοκτησία του, εκδηλώνοντας άφρονα συμπεριφορά (ατομικά-οικονομικά-πολιτικά συμφέροντα, εγωισμός, πλεονεξία, υλισμός), η οποία θα οδηγήσει με ακρίβεια στην καταστροφή του περιβάλλοντος. Μοναδικό αντίδοτο, η αποκατάσταση των σχέσεων με το Θεό, όπως αυτή περιγράφεται στη Θεία Λειτουργία.

Ως μεθοδολογική προσέγγιση στην παρούσα ενότητα, προτείνεται η επαγωγική μέθοδος (από το μερικό στο γενικό), λόγω της δυνατότητας παράθεσης από τους μαθητές πληθώρας επιμέρους παραδειγμάτων για τη μόλυνση του περιβάλλοντος, τα οποία θα οδηγήσουν σε γενικά συμπεράσματα και δράσεις για τη διαφύλαξη και προστασία του.

Διαθεματικά, η ενότητα προσφέρεται για διασύνδεση με γνωστικά πεδία, όπως αυτά της **Φυσικής** (ανάλυση του φαινομένου του θερμοκηπίου, πυρηνικές δοκιμές, καυσαέρια) και της **Αγωγής του πολίτη** (υποχρεώσεις για τη διαφύλαξη του περιβάλλοντος, νομοθεσία και ποινές σε όσους ρυπαίνουν κ.λπ.). Επίσης, αναφορά μπορεί να γίνει σε κείμενα, διηγήσεις, ιστορίες, ποιήματα που παρουσιάζουν την αγάπη και το ενδιαφέρον μας για τη φύση, τα ζώα και τη ζωή (**Γλωσσικό** μάθημα). Και το αντικείμενο των **Εικαστικών** προσφέρεται εξίσου (ζωγραφική, χειροτεχνία, κολλάζ, πηλοπλαστική, με θεματολογία από τη μόλυνση του περιβάλλοντος), όπως και αυτό της **Ιστορίας** (σύνδεση με το παρελθόν για τη συμπεριφορά των προγόνων μας απέναντι στο περιβάλλον π.χ. οικισμοί ενταγμένοι στο φυσικό περιβάλλον, διαχείριση υδάτινων πόρων κ.λπ.).

Πηγές-Πληροφοριακό και εποπτικό υλικό

- Η επιφάνεια της Γης θερμαίνεται από τον ήλιο και ανακλά προς την ατμόσφαιρα θερμότητα. Ένα μέρος της θερμότητας αυτής, όμως, παγιδεύεται από τα καυσαέρια και τους ατμοσφαιρικούς ρύπους, δημιουργεί ένα «φλοιό» γύρω από τη γη και η θερμοκρασία ανεβαίνει. Αυτό το φαινόμενο, ο Γάλλος μαθηματικός Fourier το ονόμασε «φαινόμενο του θερμοκηπίου» το 1822. (Η μέση θερμοκρασία της Γης έχει αυξηθεί κατά 0,6°C από το 1880, λόγω του φαινομένου του θερμοκηπίου. Μέχρι το 2100, εάν δεν ληφθούν μέτρα, η αύξηση θα είναι από 1,5 έως 4,5°C).
- **1992** Ρίο: 167 κράτη υπογράφουν τη συνθήκη για τις κλιματικές αλλαγές.
- **1997** Κιότο Ιαπωνίας: 38 βιομηχανικές χώρες δεσμεύονται να μειώσουν ως το 2010 τις εκπομπές αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου.
- **2001** Βόννη Γερμανίας: Γίνεται το πρώτο βήμα για την επικύρωση του πρωτοκόλλου του Κιότο, χωρίς τη συμμετοχή των ΗΠΑ.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Συζητούμε και φέρνουμε στοιχεία (φωτογραφίες, εικόνες, video), για τους κινδύνους που διατρέχει το περιβάλλον στους τομείς: έδαφος, υπέδαφος, νερό, αέρας, ζωικό και φυτικό βασίλειο. Ποιος κινδυνεύει περισσότερο από τις δραστηριότητες του ανθρώπου και γιατί; (ο ίδιος ο άνθρωπος φυσικά).
- Συγκεντρώνουμε από το διαδίκτυο και από άλλες πηγές (βλ. και σημείωση στη σελ. 21), όπως περιοδικά, εφημερίδες, βιβλία, Cd, κασέτες, φωτογραφίες, άρθρα, μελέτες, μουσικά θέματα, λογοτεχνικά κείμενα, ιστορικές διηγήσεις, ποιήματα, υλικό που αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος. Το χωρίζουμε σε θεματικές ενότητες με βάση το περιεχόμενό του (Λογοτεχνία, Μαθηματικά, Ιστορία, Φυσική, Ζωγραφική, Μουσική).

5.1 Αγώνες για να προστατέψουμε το περιβάλλον (πλάση)

- Αν υπάρχει η δυνατότητα, μπορεί να προβληθεί η κινηματογραφική ταινία «Μετά την επόμενη μέρα» (διανομή: Odeon), όπου παρουσιάζονται έντονα τα αποτελέσματα και οι συνέπειες της καταχρηστικής συμπεριφοράς του ανθρώπου στη φύση.
- Από το site του Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. <http://www.minenv.gr/1/g100.html>, βρίσκουμε το Ημερήσιο Δελτίο Τιμών Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης.
- Οι μαθητές σε συνεργασία με τοπικούς φορείς μπορούν να λάβουν μέρος σε δενδροφυτεύσεις.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1.

Αυτοκίνητα-Μοτοσυκλέτες	ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΟΥ ΑΕΡΑ ΗΧΟΥΡΥΠΑΝΣΗ
Ραδιενεργά κατάλοιπα	ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΟΥ ΝΕΡΟΥ - ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ
Διαρροή λυμάτων στα ποτάμια	ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ-ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ-ΖΩΩΝ-ΦΥΤΩΝ-ΨΑΡΙΩΝ
Καυσαέρια εργοστασίων	ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΟΥ ΑΕΡΑ-ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΘΕΡΜΟΚΗΠΙΟΥ
Οικοπεδοποίηση εκτάσεων Τοξικά απόβλητα Θαλάσσια ρύπανση	ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΗ ΖΩΩΝ-ΦΥΤΩΝ ΨΑΡΙΩΝ
Πυρκαγιές	ΔΗΛΗΤΗΡΙΑΣΗ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΒΙΟΤΟΠΩΝ-ΔΑΣΩΝ ΜΟΛΥΝΣΗ ΤΟΥ ΑΕΡΑ

2. Πετρέλαιο, Ενέργεια, Ραδιενέργεια, Ιουνίου, Βάλτος, Αυτοκίνητα, Λύματα, Λίμνες, Όζον, Νερό.

Αξιολόγηση

Η έμπρακτη κατανόηση και ευαισθητοποίηση των μαθητών για τα ζητήματα που συζητήθηκαν αξιολογείται μέσα από την παρακολούθηση οποιασδήποτε δράσης και πρωτοβουλίας αναληφθεί, σε ατομικό ή/και συλλογικό επίπεδο, με σκοπό τη διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος (π.χ. «υιοθετώντας» κάποιον φυσικό χώρο που βρίσκεται κοντά στην περιοχή τους, όπως θάλασσα, υδροβιότοπους, δάση, ποτάμια, λίμνες, κ.λπ.), καθώς και από την προθυμία τους να συντάξουν ενημερωτικά φυλλάδια-κάρτες που μπορούν να μοιράσουν στους κατοίκους της περιοχής τους.

Βιβλιογραφία

- <http://www.perivalon.gr/> (δικτυακό βιβλίο για το περιβάλλον).
 Ανέστη Κεσελόπουλου, *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1989.
 Ζηζιούλα Ιω. (Μητροπολίτη Περγάμου), *Η κτίση ως ευχαριστία*, Εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1992.
 Μ. Μιχαηλίδη, *Ομαδικές περιβαλλοντικές δραστηριότητες, σχέδια εργασίας και συνεργασία. Οδηγός - βοήθημα για νέους και συμβούλους ομάδων*, Εκδ. Περιβαλλοντικών Εκδόσεων, 2003.
 Γ. Καρέτσου, *Προδιαγραφές μελετών διαχείρισης περιβάλλοντος οικολογικά ευαίσθητων περιοχών*, Εκδ. Περιβαλλοντικών Εκδόσεων, 2003.

5.1 Αγώνες για να προστατέψουμε το περιβάλλον (πλάση)

- Θ. Λαζαρέτου *Προστατευόμενες φυσικές περιοχές*, Εκδ. Περιβαλλοντικών Εκδόσεων, 2003.
- Κ. Κορφιάτη, *Η επιστήμη της Οικολογίας και η διαχείριση - προστασία του περιβάλλοντος*, Εκδ. Περιβαλλοντικών Εκδόσεων, 2003.
- Σ. Βλαχοπούλου, *Στη χώρα των λουλουδιών ή για έναν καλύτερο κόσμο*, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2004.
- Σ. Βλαχοπούλου, *Το πράσινο εργοστάσιο*, Εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1997.
- Ελληνική Εταιρεία-Πανεπιστήμιο Πειραιώς. *Πανελλήνιο Συμπόσιο: Σχεδιασμός και παραγωγή παιδαγωγικού υλικού για την περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Πρακτικά Συμποσίου. Εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 2003.
- Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για βιώσιμες πόλεις* (6 τεύχη για τον εκπαιδευτικό: Πόλεις και άνθρωποι, Η φύση στην πόλη, Το νερό στην πόλη, Ατμόσφαιρα-Ρύπανση του αέρα, Μεταφορές -Ηχορύπανση-Απορρίμματα, Παιδαγωγικές και μεθοδολογικές κατευθύνσεις, 30 διαφάνειες και μια σειρά από προτεινόμενες παιδαγωγικές δραστηριότητες). Εκδ. Α. Λιβάνη, Αθήνα 2003.
- Ψαριώτης Θεόδ., *Περιβαλλοντολογικές περιπλανήσεις, Εμείς και η φύση*, Εκδ. Σταμούλης, 2000.
- Του ιδίου, *Το φυσικό περιβάλλον στην ορθόδοξη πίστη*, Εκδ. Γρηγόρη, 2001.
- Μπουτίνας Χαρ., *Το οικολογικό πρόβλημα στο δράμα του Δανιήλ*, Εκδ. Δίον, 1990.
- Οικονόμου Ηλίας, *Ορθοδοξία και φυσικό περιβάλλον*, Απ. Διακονία, 1992.
- Αθανασάκης Αρτ., *Οικοπεριβαλλοντική παιδαγωγική*, Εκδ. Δάρδανος, 1996.
- Παπασιδέρη Ισιδ., *Θέματα οικολογίας και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης*, Εκδ. Συμμετρία, 1996.
- Ζηζιούλας Ιω., *Η κτίση ως ευχαριστία*, Ακρίτας, 1998.
- Οικολογία και Εκκλησία*, Κείμενα και βιβλιογραφία, Εκδ. Τσάκωνας, 1999.
- Ζόμπολας Τ. - Δημοπούλου Μ. - Μπαμπίλα Ελ. - Χατζημιχαήλ Μ., *Περιβαλλοντική αγωγή για μικρά παιδιά*, Εκδ. Καλειδοσκόπιο, 2001.
- Χατζηφώτης Ι. Μ., *Η Προστασία του Περιβάλλοντος στο Βυζάντιο*, Εκδ. Τυπωθείτω, 2001.
- Γεωργοπούλου Ν. Δ., *Ηθική της οικολογικής συνείδησης*, Εκδ. Concertum, χ.χ.
- ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΠΑΝ/ΜΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ, *Οικολογία και περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000*, Εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα.
- Αθανασάκης Αρτ. - Κουσουρής Θ., *Οικολογική παιδεία και περιβαλλοντική αγωγή*, Εκδ. Μπουκουμάνης, 1987.
- Θεοκρίτοφ Ελ., *Οικοσύστημα και ανθρώπινη κυριαρχία. Σπουδή στη θεωρία και την πράξη των πατέρων της Ανατολής*, Μαΐστρος, Αθήνα 2003.
- Στ. Πορτελάνου, *Διαπολιτισμική Θεολογία, Πρόταση διαθεματικής διδακτικής*, σσ.159-178.
- Στ. Πορτελάνου, *Η πνευματική τελείωση του ανθρώπου*, σσ. 259-270.

Δικτυακοί τόποι

Παρουσίαση του φαινομένου του θερμοκηπίου με εικόνες:

<http://www.physics4u.gr/faq/greenhouse.html>

Ανεξάρτητη μη κερδοσκοπική οργάνωση, για τα περιβαλλοντικά προβλήματα:

www.Greenpeace.gr

Το Κλίμα και οι μεταβολές του: <http://europa.eu.int/comm/environment>

Μη κερδοσκοπική εταιρεία προστασίας του Αιγαίου: <http://www.archipelago.gr/>

<http://www.prasino.gr/animals/elafi.htm>

Αττικό πάρκο (210 6634724): www.atticapark.gr

<http://www.arcturos.gr/>

5.2 Αγώνες για τη δικαιοσύνη

Διδακτικοί στόχοι

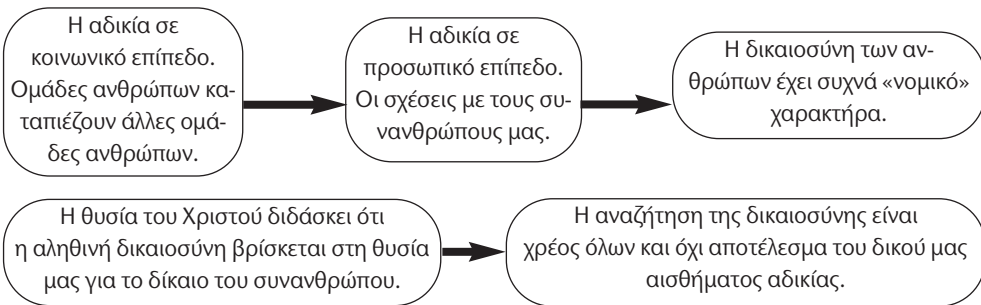
Κύριος

Να αντιληφθούν οι μαθητές τους λόγους για τους οποίους η αδικία, είτε σε προσωπικό, είτε σε κοινωνικό επίπεδο, αποτελεί απάνθρωπη στάση ζωής και γιατί ο αγώνας για δικαιοσύνη -όπως διδάσκεται από την Εκκλησία- αποτελεί τη λύση του προβλήματος αλλά και χρέος όλων μας.

Επιμέρους

- Να επισημάνουν οι μαθητές τις μορφές αδικίας είτε σε ατομικό είτε σε συλλογικό επίπεδο.
- Να πληροφορηθούν για τους αγώνες κατά της αδικίας (Μάρτιν Λούθερ Κινγκ).
- Να συνειδητοποιήσουν το γεγονός ότι το πρόβλημα της δικαιοσύνης δεν είναι πρόβλημα νόμων, αλλά, πρωτογενώς, πνευματικό πρόβλημα και, δευτερογενώς, πρόβλημα ανθρωπιάς.
- Να υπογραμμιστεί στους μαθητές η προσωπική ευθύνη όλων μας για την εφαρμογή της αυθεντικής λειτουργίας της δικαιοσύνης.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η βασική έννοια για την ανάπτυξη της ενότητας είναι αναμφίβολα αυτή του δικαίου και της δικαιοσύνης. Τα παιδιά διατηρούν στο νου τους κάποια έννοια περί δικαιοσύνης, ασφαλώς με αποσπασματικό χαρακτήρα που εξαντλείται κυρίως στον μικρόκοσμό τους, ωστόσο η δύναμη της τηλεόρασης είναι δυνατόν να τους θέσει γενικότερους προβληματισμούς.

Υπό την έννοια αυτή, προτείνουμε ως μέθοδο προσέγγισης της ενότητας την επαγωγική, διότι η συλλογή και επεξεργασία των προσωπικών και αποσπασματικών στη δομή τους εμπειριών των παιδιών μπορεί να τύχει επεξεργασίας από τον εκπαιδευτικό, ο οποίος, έτσι, θα έχει τη δυνατότητα να τα κατευθύνει, ώστε να αναχθούν από το μέρος στο όλο.

Στα πλαίσια αυτά, η **διαθεματική** προσέγγιση των **M.M.E.** και κυρίως της τηλεόρασης, δίνει κάποια ερεθίσματα στα παιδιά. Η δικαιοσύνη, λ.χ. σε κινούμενα σχέδια που εμφανίζουν βία, εστιάζει στην εκδικητικότητα. Ο εκπαιδευτικός οφείλει να ανα-

5.2 Αγώνες για τη δικαιοσύνη

γάγει την προβληματική στο γεγονός ότι η εκδίκηση δεν είναι δικαιοσύνη, διότι κάτι τέτοιο καταστρέφει τη συνοχή της κοινωνίας (έννοιες κοινωνία, άτομο, αλληλεπίδραση). Εξάλλου, η **Ιστορία** (π.χ. νόμοι Δράκοντος ή Σόλωνος) δίνει μία προέκταση των προβληματισμών στην πορεία του ανθρώπου για το τι είναι δίκαιο, όπως και οι προσπάθειες της Νομικής επιστήμης που εκφράζονται από την εκτελεστική εξουσία (**Αγωγή του πολίτη**) με τις συχνές αναθεωρήσεις των νόμων. Ο περίφημος στίχος του Ελύτη, «της δικαιοσύνης ήλιε νοητέ» (σύνδεση με **Λογοτεχνία**) μας εισάγει σε πανανθρώπινους συμβολισμούς (πρβλ. «σε προσκυνείν τον ήλιον της δικαιοσύνης» από το απολυτίκιο των Χριστουγέννων). Επίσης, οι κοινωνικοί αγώνες (βλ. Μάρτιν Λούθερ Κινγκ) μαρτυρούν τη θέληση των λαών να υπερασπιστούν το δικαίωμα των ίσων ευκαιριών. Ωστόσο, ο Κινγκ ήταν που έδωσε στους συναγωγιστές του την προοπτική των αγώνων για δικαιοσύνη: «όχι ενάντια στη ζωή των συμπολιτών τους, αλλά ενάντια στις δομές εκείνες που επιβάλλουν την άρνηση της κοινωνίας να άρει το άγος της φτώχειας».

Το πρότυπο Χριστός, ο οποίος θυσιάζεται γι' αυτή την αλλαγή των δομών, δείχνει την οδό της αληθινής δικαιοσύνης: ευαισθησία και αγάπη για το συνάνθρωπο σε συνδυασμό με την ελευθερία μας να εγκαταλείψουμε το δικό μας δίκαιο για το δίκαιο του αδελφού μας! Ακόμη, μέσα από τις σελίδες της **Εκκλησιαστικής Ιστορίας**, διαπιστώνουμε ότι στα πρώτα κοινόβια οι μοναχοί ζούσαν με ισονομία και δικαιοσύνη, στις άλλες αρετές του μοναχικού βίου.

Πηγές-εποπτικό υλικό

Υλικό υπάρχει στο Διαδίκτυο ή σε παραστάσεις της δικαιοσύνης, όπως αυτή που την εμφανίζει τυφλή με τη ζυγαριά στο χέρι.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Η φωτογραφία της ενότητας εμφανίζει τη Δικαιοσύνη να βλέπει, σε αντίθεση με ότι συνηθίζεται. Θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα συζήτησης.
- Σε πολλούς ναούς, επάνω από το Ιερό Βήμα υπάρχει η παράσταση ενός οφθαλμού που παρατηρεί τον άνθρωπο. Θα μπορούσε να προκληθεί συζήτηση και ορισμένα παιδιά να συλλέξουν στοιχεία για την εικόνα και τη σημασία της.
- Ο Εκπαιδευτικός καλεί κάποιον νομικό να μιλήσει στα παιδιά για την αναζήτηση της δικαιοσύνης στην επιστήμη του.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Η ρητορική είναι η τέχνη της πειθούς. Στην αρχαία Αθήνα υπήρχαν οι δικανικοί (δικαστικοί) ρήτορες. Εκφωνούσαν οι ίδιοι, έναντι αμοιβής, λόγους στο δικαστήριο, αντιπροσωπεύοντας τους πελάτες τους. Επίσης, υπήρχαν και οι λογογράφοι, δηλαδή αυτοί που έγραφαν έναντι αμοιβής λόγους, που εκφωνούσαν οι πελάτες τους στο δικαστήριο. Γνωστός δικανικός ρήτορας ήταν ο Αθηναίος Λυσίας (445-380 π.Χ.). Από τους 233 λόγους που έγραψε, εκφώνησε στο δικαστήριο μόνον τον περίφημο λόγο του: «Κατά Ερατοσθένους». Όμως οι ρήτορες ήταν και σοφιστές. Δηλαδή, παρουσίαζαν τα μείζονα ελάσσονα και τα ελάσσονα μείζονα και αντί να αναζητούν την αλήθεια πολλές φορές κατέληγαν να την παραποιούν. Οι σοφιστές δεν αναζητούσαν την αλήθεια,

5.2 Αγώνες για τη δικαιοσύνη

αλλά σκοπός τους ήταν να πείσουν τους άλλους πως η άποψή τους είναι η σωστή. Από τους σοφιστές ξεκίνησαν οι δημαγωγοί ρήτορες (παράδειγμα ο Αθηναίος δημαγωγός Κλέων). **Εξοστρακισμός** ονομάζουμε την εξορία ενός πολιτικού προσώπου, που επιβαλλόταν από το λαό ύστερα από συνέλευση και ψηφοφορία της Εκκλησίας του Δήμου, κατά την οποία κάθε πολίτης έγραφε πάνω σε ένα όστρακο (κομμάτι σπασμένου αγγείου), το όνομα εκείνου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοριστεί. Όταν κάποιος πολίτης κρινόταν ανεπιθύμητος, κατασκευαζόταν στην αγορά ένας περίβολος με δέκα τμήματα, με δική του είσοδο το καθένα, από όπου κάθε πολίτης, ανάλογα με τη φυλή στην οποία ανήκε, έμπαινε και άφηνε ένα όστρακο (θραύσμα αγγείου), που πάνω του είχε χαράξει το όνομα του πολίτη που επιθυμούσε να απομακρυνθεί. Όταν τελείωνε η ψηφοφορία, που επόπτευαν οι εννέα άρχοντες, καταμετρούνταν οι ψήφοι και εξοστρακιζόταν ο πολίτης που το όνομά του ήταν καταγεγραμμένο σε πάνω από 6.000 όστρακα. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι αυτή του Θεμιστοκλή.

3. Δίκαιος, Ίσα, Κάπα, Άδικο, Ιδέες, Ο Χριστός, Νόμους, Ύπνο, Καθήκον, η Δικαιοσύνη.

Αξιολόγηση

Σκοπός της ενότητας είναι η κατανόηση της βαθύτερης σημασίας της δικαιοσύνης, δηλαδή όχι της νομικής της σημασίας, αλλά της πνευματικής της, η οποία έγκειται στην εγκατάλειψη του θελήματός μας και της αγάπης προς τον πλησίον. Ο εκπαιδευτικός, είτε μέσω ερωτήσεων, είτε μέσω της καταγραφής των σκέψεων των μαθητών, έχει τη δυνατότητα να αξιολογήσει, εάν αντιλήφθηκαν την έννοια αυτή και τις παραμέτρους της.

Βιβλιογραφία

- Μέγα Φαράντου, *Η Δικαιοσύνη κατά την Ιουδαιοχριστιανικήν και την αρχαιοελληνικήν παράδοσιν*, Θεσσαλονίκη 1971.
- Ευαγγέλου Κρουσταλάκη, *Σεβασμός στον άνθρωπο*, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003.
- Παναγ. Νέλλα, *Η περί Δικαιώσεως διδασκαλία Νικολάου του Καβάσιλα*, Εκδ. Ίνδικτος, Αθήναι 1998.
- 94** Μάρτιν Λούθερ Κινγκ, *Η δύναμη της αγάπης. Το πέταγμα ενός αετού στον ουρανό της αγάπης* (μτφρ. Θανάσης Νιάρχος), Εκδ. Δορκάς, Αθήνα.
- Αναστασίου (Γιαννουλάτου) Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού, Συλλογή θρησκευτικών μελετημάτων*, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη 2004, σελ. 388-396.

Δικτυακοί τόποι

- <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980329c.htm>
<http://users.hol.gr/~gianko/mlk/mlk.htm>
http://www.eone.gr/4dcgi/_w_articles_files_84439_19/01/2004_80815

5.3 Πολλά παιδιά πεθαίνουν από πείνα κάθε μέρα

Διδακτικοί στόχοι

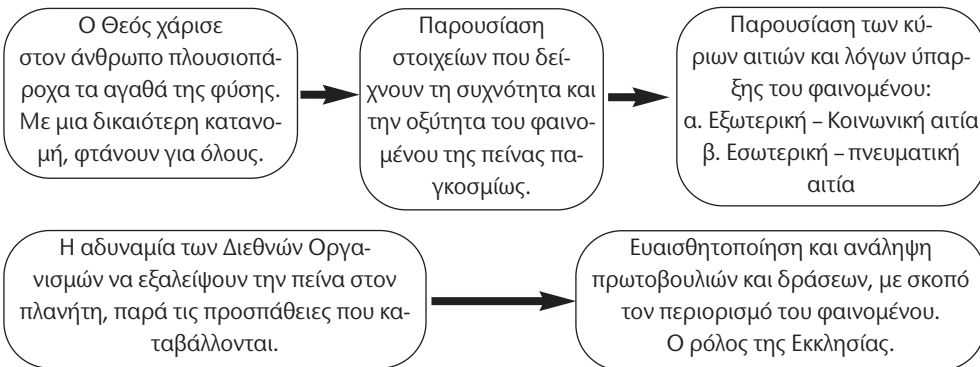
Κύριος

Να ενημερωθούν οι μαθητές για το φαινόμενο της πείνας και να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να προσφέρουν έμπρακτα τη βοήθειά τους.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές τις αρνητικές συνέπειες του φαινομένου για την παγκόσμια κοινότητα.
- Να γνωρίσουν την εξωτερική αιτία του φαινομένου (ανθρώπινη αδιαφορία, οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα, φυσικά φαινόμενα).
- Να συνειδητοποιήσουν τη βαθύτερη αιτία του φαινομένου, που είναι η αποξένωση του ανθρώπου από τον συνάνθρωπό του, λόγω της απόστασής του από το Θεό.
- Να ευαισθητοποιηθούν, ώστε να γίνουν έμπρακτοι συμπαραστάτες της προσπάθειας για την εξάλειψη της πείνας και της φτώχειας στον πλανήτη.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο βασικός στόχος της ενότητας είναι να κατανοήσουν οι μαθητές τη μονομερή και άρα κακή (λόγω συμφερόντων) διαχείριση των αγαθών της γης, με αποτέλεσμα το απαρράδεκτο για την εποχή μας φαινόμενο της πείνας. Η κύρια αιτία της δημιουργίας τόσων χιλιάδων πεινασμένων, άστεγων κι ετοιμοθάνατων ανθρώπων δεν είναι άλλη από την έλλειψη αγάπης και την απουσία κοινοκτημοσύνης. Αυτή η απουσία «ελεημόνων» ανθρώπων, οι οποίοι θα γίνουν «καλοί Σαμαρείτες» για τους «χρειάν έχοντες αδελφούς», η απουσία εφαρμογής της διδασκαλίας περί του πλησίον και «ελαχίστου» (Ματθ. 25, 45) αδελφού μας και η υποκρισία που βασιλεύει στις καρδιές των ανθρώπων, οδηγούν με ακρίβεια στο φαινόμενο της πείνας και εξαθλίωσης ολόκληρων χωρών.

Η ενότητα προτείνεται μεθοδολογικά να προσεγγιστεί με τη μέθοδο της ιδεοθύελλας (brainstorming), όπου οι μαθητές θα εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους για το

5.3 Πολλά παιδιά πεθαίνουν από πείνα κάθε μέρα

ζήτημα, θα τις οργανώσουν και θα τις αξιολογήσουν. Στη συνέχεια, με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού θα εξαχθούν συμπεράσματα.

Διαθεματικά, η ενότητα βρίθεται πεδίων. Ξεκινώντας από την **Ιατρική** (καταπόνηση-εξασθένηση του οργανισμού λόγω πείνας και τα συμπτώματά της), επεκτεινόμαστε στην **Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή** (παγκόσμια δικαιοσύνη, ειρήνη, δίκαιη κατανομή αγαθών). Η **Γεωγραφία** θα βοηθήσει στην κατανόηση της έκτασης του φαινομένου και του εντοπισμού των χωρών που πλήττονται. Τα **Μαθηματικά** θα βοηθήσουν, επίσης, στο να εκτεθεί με αριθμούς το μέρος του πληθυσμού της γης που υποφέρει. Τέλος, με τα **Εικαστικά**, θα αποτυπωθεί σε εικόνες η προσπάθεια που κάνουν οι άνθρωποι των υπό ανάπτυξη χωρών, ώστε να κερδίσουν τη μάχη με τη ζωή.

Πληροφοριακό υλικό

- 140 εκατομμύρια παιδιά μένουν τυφλά από έλλειψη βιταμίνης Α (σχετίζεται με τους θανάτους λόγω ιλαράς, διάρροιας και αναπνευστικών παθήσεων) και ιωδίου (49,5 εκατομμύρια άνθρωποι υποφέρουν από εγκεφαλικές βλάβες που προκλήθηκαν από έλλειψη ιωδίου).
- Η πείνα, είναι η τρίτη αιτία θανάτου των παιδιών στον αναπτυσσόμενο κόσμο.
- 800 εκατομμύρια άνθρωποι στις αναπτυσσόμενες χώρες πάσχουν από χρόνια υποσιτισμό.
- 2 δισεκατομμύρια άνθρωποι, από τους οποίους το 39% είναι παιδιά, υποφέρουν από έλλειψη θρεπτικών στοιχείων που τους προκαλεί αναιμία.
- 35 δισεκατομμύρια δολάρια είναι το κόστος, ώστε να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες των αναπτυσσόμενων χωρών σε τροφή, φάρμακα και νερό, ενώ σπαταλούνται 200 δισ. δολάρια για πολεμικούς εξοπλισμούς, 400 δισ. για διαφημίσεις και 160 δισ. για τσιγάρα (Στοιχεία της Παγκόσμιας Οργάνωσης Τροφίμων και Γεωργίας του Ο.Η.Ε.)!
- Η Εκκλησία της Ελλάδος δραστηριοποιείται προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης αυτής της «πληγής», τόσο με την εξωτερική της ιεραποστολή, όσο και με το ποιμαντικό έργο της εντός Ελλάδος. Δεκάδες ιδρύματα, εκδηλώσεις, έρανοι, φιλανθρωπικές πρωτοβουλίες, ποιμαντική φροντίδα και προσέγγιση των πασχόντων, ευαισθητοποίηση του ποιμνίου της και εθελοντική προσφορά, είναι λίγα από τα μέτρα που λαμβάνει, ώστε να περιορίσει το φαινόμενο της πείνας.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Επισιτισμού έλαβε εκατοντάδες διαδικτυακές δωρεές από ανθρώπους που επιθυμούσαν να βοηθήσουν. Μπορούν και οι μαθητές να ενταχθούν σε ένα τέτοιο πρόγραμμα.
- Οι μαθητές μπορούν να προμηθευτούν τα είδη (ευχετήριες κάρτες, σχολικά αντικείμενα, γραφική ύλη, παιχνίδια, αναμνηστικά κ.λπ.), τα οποία οι Διεθνείς Οργανισμοί προωθούν για την ενίσχυση με φάρμακα, είδη διατροφής και νερό των χωρών του τρίτου κόσμου. Πληροφορίες στο site της Unisef <http://www.unicef.gr/offer.php> (έντυπο δωρεάς).
- Η έμπρακτη βοήθεια και υποστήριξη μπορεί να λάβει χώρα ακόμη και σε τοπικό επίπεδο (σε κάποιο φτωχό ή άπορο μαθητή, γέροντα ή πολύτεκνη οικογένεια) και μέσα από περιοδική και περιορισμένη στέρηση των δικών μας αγαθών επ' ωφελεία του διπλανού μας (νηστεύουμε μια μέρα, στερούμαστε λίγο και προσφέρουμε χρήματα ή φαγητό σε κάποιον που γνωρίζουμε ότι τα έχει ανάγκη).

5.3 Πολλά παιδιά πεθαίνουν από πείνα κάθε μέρα

- Η αναφορά στο «αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν» (Λουκά 10,27 και Μάρκου 12,31), η ανάγνωση της παραβολής του πλούσιου και του φτωχού Λάζαρου (Λουκά 16, 19-31), του δίλεπτου της χήρας (Μάρκου 12,41-44) καθώς και η αναφορά στην ενότητα 1.6 (ο άφρων πλούσιος), θα βοηθήσουν τους μαθητές να κατανοήσουν το μέγεθος της αναληθσίας, της σκληροκαρδίας και του εγωισμού που διακατέχει τον άνθρωπο κάθε εποχής, σε σχέση με τον πάσχοντα και πεινώντα πλησίον του.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

1. Υποσιτίζονται, αγαθά, φύσης, τρέφεται, συμφέροντα, αναταραχές, αδιαφορία, αποστολές βοήθειας, απαραίτητα τρόφιμα, βοηθήσουμε, κάνουμε, πράξη, διδασκαλία, πιέσουμε, αντιμετωπίσουν, κοινότητα, τεράστια, ανθρωπιστική, καταστροφή.
3. Με συμμετοχή (οικονομικές συνδρομές, φυσική παρουσία σε εκδηλώσεις) σε οργανώσεις που φροντίζουν για την προμήθεια και διανομή τροφίμων, αλληλογραφία με παιδιά που βρίσκονται σε χώρες υπό ανάπτυξη (με σκοπό την ηθική και ψυχολογική τους ενίσχυση), εκθέσεις ζωγραφικής ή χειροτεχνίας, όπου τα έσοδα από τα πωλούμενα έργα θα διατίθενται για την αγορά και προσφορά τροφίμων σε άπορους και φτωχές οικογένειες της περιοχής, στις οποίες ζουν οι μαθητές, συνεργασία με την ενορία και το φιλόπτωχο ταμείο για τον ίδιο σκοπό κ.λπ.

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση σε μια τέτοια ενότητα που προκαλεί με το περιεχόμενό της την ευαίσθητη παιδική ψυχή, δεν μπορεί να είναι άλλη, από την ανάληψη όσων ενεργειών κριθούν (μετά από συζήτηση) απαραίτητες, σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο.

Βιβλιογραφία

- Food and Agricultural Organisation (στοιχεία για το φαινόμενο της πείνας). <http://www.unicef.org/newsline/97pr33.htm> (Η πείνα στη Ν. Κορέα).
 Γιατροί Χωρίς Σύνορα, *Πληθυσμοί σε κίνδυνο*, Εκδ. Λιβάνη, 1993.
 Rony Brauman, *Σομαλία, το ανθρωπιστικό έγκλημα*, Εκδ. Γνώση, 1995.
 Γιατροί Χωρίς Σύνορα, *Ο Κόσμος σε Κρίση (World in Crisis). Η πολιτική της επιβίωσης στο τέλος του 20ού αιώνα*, Εκδ. Λιβάνη, 1993.
 Κωνσταντέλου Δ. Ι., *Βυζαντινή φιλανθρωπία και κοινωνική πρόνοια*, Αθήνα 1986.
 Κλήμεντος του Αλεξανδρέως, *Ποιος πλούσιος σώζεται;* (μτφρ. Ε. Π. Λέκκος), Εκδ. Λύχνος, Αθήνα 2003, σελ.9-65.
 Μεγ. Βασιλείου, *Προς τους πλουτούντες*, (μτφρ. Ε. Π. Λέκκος), Εκδ. Λύχνος, Αθήνα 2003, σελ.66-91.

Δικτυακοί τόποι

- http://www.medlook.net/article.asp?item_id=494
<http://pam.netfirms.com/peina.htm>
http://www.anthropos.gr/show_news.asp?Id=391
<http://www.wfp.org/>
http://www.bbc.co.uk/greek/news/021111_ethiopia.shtml
http://www.bbc.co.uk/greek/news/021005_weekinpictures.shtml
<http://www.unicef.org/wsc/plan.htm#Food>
www.solidarity.gr

5.4 Αγωνιζόμαστε για την ειρήνη

Διδακτικοί στόχοι

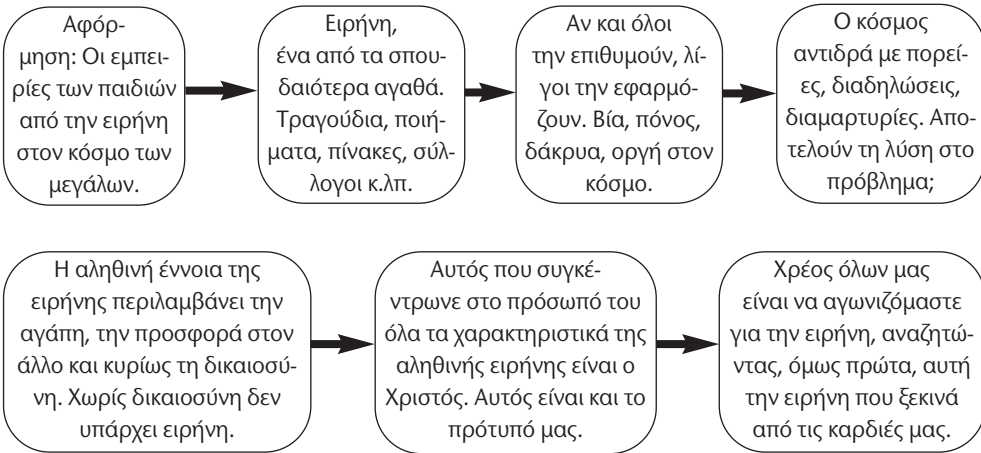
Κύριος

Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι ο Χριστός είναι το τέλειο πρότυπο της ειρήνης.

Επιμέρους

- Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι οι αγώνες για την ειρήνη είναι χρέος όλων μας και δεν εξαντλούνται στον ακτιβισμό, αλλά έχουν κυρίως πνευματική βάση.
- Να αντιληφθούν το ότι ειρήνη χωρίς δικαιοσύνη είναι ακατόρθωτη.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Όπως είναι εύλογο, η ενότητα θα κινηθεί γύρω από την αρετή της ειρήνης, διασυνδέοντάς την με την αγάπη, την αυτοθυσία, την προσφορά και το δόσιμο σε αγώνες με υψηλά ιδανικά αλλά και κατά της βίας κ.ο.κ. Εξαιρέση αποτελεί η αρετή της δικαιοσύνης, η οποία μπορεί να απασχολήσει ιδιαίτερα την ανάπτυξη του μαθήματος και πάντοτε σε σχέση με την αρετή της ειρήνης.

Μεθοδολογικά, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ακολουθήσει την επαγωγική μέθοδο με βάση βιωματικές αφορμές, όπως η βία στις διαπροσωπικές σχέσεις (π.χ. καυγάς στο σχολείο, επιθετικοί μαθητές), έτσι ώστε να κινηθεί αργότερα επαγωγικά όσον αφορά στη γενίκευση της προβληματικής της ειρήνης. Εξάλλου, η ανάλυση των αιτιών της βίας μπορεί να οδηγήσει ευχερέστερα σε μια σύνθεση εύληπτων και βασικών πορισμάτων για τον μαθητή. Μέσα από την ανάλυση της προβληματικής των σχέσεων ατόμου - κοινωνίας, όπου δεσπόζει το πρόβλημα της φιλαδελφίας και της ισότητας, ως προϋποθέσεων δικαιοσύνης και ειρήνης, θα μπορέσουν οι μαθητές να αξιολογήσουν επαρκώς τη διαφορά, μεταξύ της αντίληψης που έχει ο κόσμος για την ειρήνη και της περιγραφόμενης από την Εκκλησία ειρήνης του Χριστού. **Ιστορικά** παραδείγματα προσπαθειών ειρήνης (εύθραυστης και πάντως όχι αμετάβλητης), νομοθετικές προσπάθειες να επέλθει

5.4 Αγωνιζόμαστε για την ειρήνη

κοινωνική ειρήνη δια της δικαιοσύνης ή η ζοφερή κατάσταση που προβάλλουν τα **MME**, κάνουν πιο επιτακτική την ανάγκη να καταστεί ο Χριστός, πράγματι, πρότυπο Ειρήνης και να εφαρμοστεί η διδασκαλία του. Άλλωστε, η Εκκλησία έχει φροντίσει να προβάλει τον Χριστό ως πρότυπο ειρήνης στις μεγάλες εορτές της Ορθοδοξίας: «και επί γης ειρήνη» (Χριστούγεννα), «και τοις σοις αποστόλοις ειρήνην δωρούμενος» (Πάσχα).

Πηγές-Πληροφοριακό και εποπτικό υλικό

Ο σκηνοθέτης Τάκης Λυκουρέσης γύρισε σε παραγωγή του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου ένα πολύ σημαντικό και αξιόλογο ντοκιμαντέρ με τίτλο «Το Τραγούδι της Ζωής», που αναφέρεται στη διάσωση όλης της εβραϊκής Κοινότητας Ζακύνθου, στη διάρκεια του 2^{ου} Παγκοσμίου Πολέμου και προβλήθηκε επανειλημμένα από τη NET και την ET1. Η ταινία είναι διαθέσιμη. Το 2ο Γυμνάσιο διαπολιτισμικής εκπαίδευσης Ελληνικού έχει βιντεοσκοπήσει την παράσταση «Ειρήνη» του Αριστοφάνη, που ανέβασαν οι μαθητές του (1995-1999). Για πληροφορίες: mail@2gym-apod-athin.att.sch.gr, τηλ. 210-8948665. Επίσης, θεατρικές παραστάσεις περιφερειακών ή κεντρικών σκηνών ανεβάζουν συχνά έργα με βάση τον Αριστοφάνη ή συναφή θέματα. Εξάλλου η Unisef (<http://www.unicef.gr/schools.php>) είχε προκηρύξει το πρόγραμμα «ΣΧΟΛΕΙΟ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΗΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ» (πληροφορίες στο τηλ.: 210-7484184, fax: 210-7702203), που ήταν αφιερωμένο στην ειρήνη. Και από εκεί ο εκπαιδευτικός μπορεί να αναζητήσει υλικό.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Η αξιοποίηση του διδακτικού υλικού μπορεί να περιλαμβάνει εναλλακτικές ή συμπληρωματικές μεθόδους διδασκαλίας, όπως η επίσκεψη σε μια παράσταση. Εξάλλου, πρόσθετη διαθεματική δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει η προβολή της ταινίας για τους Εβραίους της Ζακύνθου, με συζήτηση ή καταγραφή θέσεων για την ειρηνική συνύπαρξη ανθρώπων με διαφορετικά πολιτισμικά ιδεώδη (διαπολιτισμική κοινωνία). Επίσης, στην ιστοσελίδα http://www.candia.gr/kounavi-schools/primary/activities/activ_gr.htm, πληροφορούμαστε για τις δραστηριότητες του 6/Θ Δημοτικού Σχολείου στην περιοχή Κουνάβοι Πεδιάδος, Ηράκλειο Κρήτης (Τηλ.: 2810-741381, Fax: 2810-741321, Email:mail@dimkounav.ira.sch.gr), όπου με αφορμή την τοπική ιστορία δημιουργείται προβληματισμός για την ειρήνη και λαμπαδηδρομία (2002-3).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Α, Σ, Σ, Α, Σ, Α, Α, Σ, Α, Α, Α.

Αξιολόγηση

Ο εκπαιδευτικός παρατηρεί τη συμμετοχή των παιδιών στην προβληματική της ενότητας και μέσω ερωτήσεων αξιολογεί την αφομοίωσή της. Ενδεχομένως, λόγω της αφαιρετικής δομής της ενότητας, μπορεί να ζητήσει σύντομη καταγραφή των συμπερασμάτων στην τάξη.

5.4 Αγωνιζόμαστε για την ειρήνη

Βιβλιογραφία

- Σάββα Αγουρίδη, *Στοιχεία για μια θεολογία της Ειρήνης*, Εκδ. «Άρτος Ζωής», Αθήνα χ.χ. *Αναφορά στην Ειρήνη*. Πρακτικά Α' Συνεδρίου γνωριμίας και επικοινωνίας ορθόδοξων νέων (1986), Έκδοση Νεανικού επιμορφωτικού ομίλου Σύρου, Αθήνα 1987.
- Ιωάν. Κορναράκη, *Κάιν και Άβελ. «Η βία στις διατομικές σχέσεις»*, Θεολογική Επετηρίδα Ι. Μ. Κιτίου Εκκλησιαστικός Κήρυκας 6 (1994), σσ. 115-138.
- Μωυσέως Αγιορείτου, *Ο Ειρηνοδότης, Ζωοδότης και Φωτοδότης Χριστός*, Εκδ. Τήνος, Αθήνα 2004.
- Αναστασίου (Γιαννουλάτου) Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, *Ίχνη από την αναζήτηση του υπερβατικού*, σσ. 397-404.

Δικτυακοί τόποι

- <http://www.iospress.gr/ios1998/ios19980329c.htm>
<http://users.hol.gr/~gianko/mlk/mlk.htm>
http://www.eone.gr/4dcgi/_w_articles_files_84439_19/01/2004_80815

6.1 Ο Μεγαλομάρτυρας Δημήτριος

Διδακτικοί στόχοι

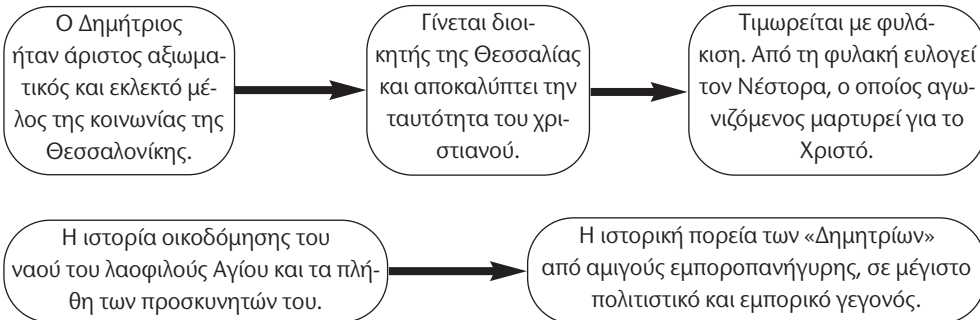
Κύριος

Να γνωρίσουν οι μαθητές τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του Αγίου Δημητρίου, τη βαθιά πίστη, τη γενναιότητα και τη θέση που κατέχει στις καρδιές των χριστιανών, ως μεγάλος αγωνιστής της πίστης.

Επιμέρους

- Να γνωρίσουν οι μαθητές λεπτομέρειες για τη ζωή και τη δράση του Αγίου Δημητρίου.
- Να αντιληφθούν το θάρρος που χρειάζεται ένας καταξιωμένος κοινωνικά και επαγγελματικά άνθρωπος, να απαρνηθεί τους τίτλους και τα αξιώματά του, ομολογώντας την πίστη του στο Χριστό, σε ένα ιδιαίτερα εχθρικό περιβάλλον.
- Να πληροφορηθούν την ιστορία της οικοδόμησης του ομώνυμου ναού στη Θεσσαλονίκη και την τιμή που αποδίδει ο χριστιανικός κόσμος στο προσκύνημα αυτό.
- Να ενημερωθούν για το εξαιρετικό σε μέγεθος και σημασία πολιτιστικό και εμπορικό γεγονός των «Δημητρίων».

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Αν και ο χαρακτήρας του μαθήματος είναι κυρίως ιστορικός, μπορεί να γίνει αφορμή για μια διεξοδική συζήτηση για τη σχέση κοσμικής εξουσίας και τήρησης των εντολών του Θεού. Η αποκάλυψη της χριστιανικής ιδιότητας του Δημητρίου, αφού χρίστηκε έπαρχος, είναι επίσης μια σημαντική παράμετρος της ενότητας.

Εδώ, μπορεί να βοηθήσει η παραγωγική μέθοδος διδασκαλίας, ώστε από το παράδειγμα του Αγίου να οδηγηθούν οι μαθητές σε σκέψεις για το ψυχικό σθένος και τις προϋποθέσεις, τις οποίες χρειάζεται μια τέτοια κίνηση, ώστε να πραγματοποιηθεί. Επίσης, η θαρραλέα κίνηση του Νέστορα μαρτυρεί τη σειρά με την οποία θα πρέπει να πολιτεύεται ο χριστιανός στη ζωή και τον αγώνα του: επίκληση του ονόματος του Θεού, αίτηση βοήθειας-προσευχή, δράση-αγώνας. Εναλλακτικά, μπορούν οι μαθητές να συλλέξουν υλικό, ώστε να διοργανώσουν μικρά «Δημητρία», με τη συγγραφή μικρών άρθρων και τη συλλογή εικόνων για κάποιο θέμα που θα αποφασίσουν, με προτάσεις μουσικής επένδυσης της εκδήλωσης, με θεατρικό παιχνίδι (αναπαράσταση του

6.1 Ο Μεγαλομάρτυρας Δημήτριος

βίου του Αγίου Δημητρίου), παραδοσιακούς χορούς ή ακόμη διοργανώνοντας μια μικρή έκθεση με αντικείμενα που θα έχουν κατασκευάσει όλη τη χρονιά. Έτσι, εξυπηρετείται και διαθεματικά ο στόχος της ενότητας.

Πηγές-Εποπτικό υλικό

Πληροφορίες για το βίο και τη δράση του Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Νέστορα, βλ. στη βιβλιογραφία. Εικόνες του Αγίου και του ναού του, υπάρχουν και στο site: www.myriobiblos.gr της Εκκλησίας της Ελλάδος, καθώς επίσης και στο επίσημο site του Υπουργείου Πολιτισμού: <http://www.culture.gr/2/21/212/21209n/g212in10.html>. Εικόνες από τις εκδηλώσεις των «Δημητρίων» υπάρχουν στο site του δήμου Θεσσαλονίκης: http://www.thessalonikicity.gr/Ypiresies/Grafeio_Dimarxou/apologismos/2002/apolog02_politismos.htm.

Συμπληρωματικές πληροφορίες:

Ο πρώτος ναός του Αγίου Δημητρίου ήταν ένας μικρός χώρος προσευχής και χτίστηκε μετά το 313. Τον 5ο αιώνα (412 μ.Χ.), ο έπαρχος Λεόντιος, με αφορμή τη σωτηρία του από τον Άγιο Δημήτριο από μια ανίατη ασθένεια που τον ταλαιπωρούσε, χτίζει με δικά του έξοδα μια μεγάλη τρίκλιτη βασιλική, η οποία καίγεται το διάστημα μεταξύ 626-34 μ.Χ. Στη θέση της χτίζεται πεντάκλιτη βασιλική. Το 1490, επί σουλτάνου Βαγιαζίτ Β' ο ναός μετατρέπεται σε τζαμί. Το 1912 αποκαθίσταται η λειτουργία του ως Χριστιανικού ναού. Το σημερινό κτίσμα είναι αποτέλεσμα αναστήλωσης (1949) μετά την πυρκαγιά του 1917, η οποία κατέστρεψε τον ναό. Στο χρονικό διάστημα από τον 5° έως τον 20° αιώνα ο ναός υπέστη αλλεπάλληλες επισκευές και προσθήκες. Με ενέργειες του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Β', τα λείψανα του Αγίου Δημητρίου μεταφέρθηκαν από το San Lorenzo in Campo της Ιταλίας, όπου βρισκόνταν από τα μεσαιωνικά χρόνια, στη Θεσσαλονίκη.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Όσα σχολεία βρίσκονται στη Βόρεια Ελλάδα (ή και σε άλλες περιοχές και έχουν τη δυνατότητα) και δεν έχουν ήδη πραγματοποιήσει επίσκεψη στο ναό, είναι μια καλή ευκαιρία να τη συνδυάσουν με μια ιστορική, αγιογραφική και αρχιτεκτονική ξενάγηση, ώστε να συνδυάσουν οι μαθητές τα στοιχεία που θα πληροφορηθούν, με αυτά που αποκόμισαν από τις ενότητες 4.2 και 4.4-4.8.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Λ, Σ, Λ, Λ, Σ, Σ, Λ, Λ, Σ

Αξιολόγηση

Επειδή η ενότητα είναι κατά βάση ιστορικού περιεχομένου, το βάρος της αξιολόγησης θα τεθεί στην αποτύπωση του τριπτύχου κοσμική εξουσία-πίστη στο Θεό-μαρτυρία. Θα ζητηθεί από τους μαθητές να τοποθετήσουν τα γεγονότα της ζωής του Αγίου Δημητρίου με βάση αυτό το τρίπτυχο. Μπορούν επίσης να αναφέρουν και παραδείγματα ανθρώπων, οι οποίοι κατείχαν σπουδαίες θέσεις και αξιώματα στον κοινω-

6.1 Ο Μεγαλομάρτυρας Δημήτριος

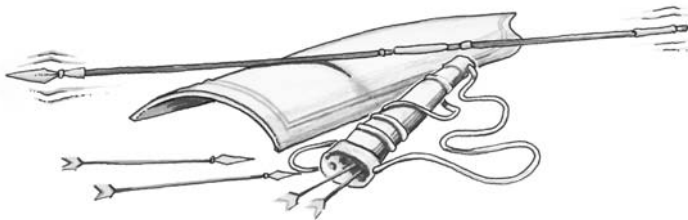
νικό ιστό και κλήθηκαν να βάλουν το πιστεύω τους επάνω από την καριέρα τους ή και τη ζωή τους ακόμη, υπηρετώντας ανώτερες θρησκευτικές, κοινωνικές ή ηθικές αξίες και ιδανικά.

Βιβλιογραφία

- Ο μέγας Συναξαριστής της Ορθοδόξου Εκκλησίας, Τόμος μηνός Οκτωβρίου, Αθήνα 1975, σελ. 590.
- Ο Θησαυρός της Ορθοδοξίας Τ.Β'. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, σελ. 447.
- Ν. Παναγιωτάκη, *Η τραγέδια του Αγίου Δημητρίου* (θεατρικό έργο). Από το: <http://www.cup.gr/books/04/filologia.htm>.
- Α. Παπαδόπουλου, *Ο άγιος Δημήτριος εις την ελληνικήν και βουλγαρικήν παράδοσιν*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1971.
- Αγίου Δημητρίου θαύματα. Οι συλλογές Αρχιεπισκόπου Ιωάννου και Ανωνύμου. Ο βίος, τα θαύματα και η Θεσσαλονίκη του Αγίου Δημητρίου*. Εισαγωγή, σχόλια, επιμέλεια: Χαράλαμπος Μπακιρτζής, μετάφραση: Αλόη Σιδέρη, Εκδ. Άγρα, Αθήνα 1997.
- Ανδρέα Ξυγγόπουλου, *Θεσσαλονίκη Μελετήματα (1925-1979)*. Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου, 1999.
- Γ. Σωτηρίου- Μ. Σωτηρίου, *Η Βασιλική του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης*, Εν Αθήναις 1952.
- Γ. Σωτηρίου, *Χριστιανική και Βυζαντινή Αρχαιολογία*, Εν Αθήναις 19782.
- Χ. Μπούρας, *Ιστορία της Αρχιτεκτονικής*, τ. Β' Αθήνα 2001.

Δικτυακοί τόποι

- <http://www.ecclesia.gr/greek/synaxaire/search.asp>
- http://www.cultureguide.gr/events/details_gr.jsp?Event_id=32043&catA=4
- <http://www.thessalonikicity.gr/>
- http://www.thessalonikicity.gr/Ypiresies/Grafeio_Dimarxou/apologismos/2002/apolog02_politismos.htm
- www.myriobiblos.gr
- <http://www.myriobiblos.gr/museum/gallery/panselinos2.html>

6.2 Ο Μέγας Βασίλειος

Διδακτικοί στόχοι

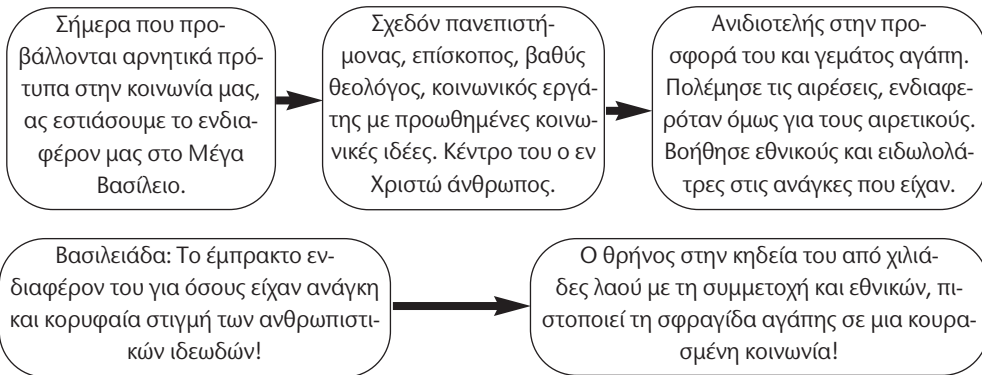
Κύριος

Να εντοπίσουν και να αιτιολογήσουν οι μαθητές τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της προσωπικότητας του Μ. Βασιλείου, για τα οποία τιμάται απ' όλη τη Χριστιανοσύνη.

Επιμέρους

- Να πληροφορηθούν οι μαθητές για τις εξαιρετικές σπουδές και γνώσεις του.
- Να γνωρίσουν στοιχεία από το κοινωνικό του έργο.
- Να αντιληφθούν τις παιδαγωγικές του ευαισθησίες και το ενδιαφέρον του για τα παιδιά.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Η παρουσίαση του έργου και της προσωπικότητας ενός σημαίνοντος προσώπου είναι προφανές ότι θα στηριχτεί στην περιγραφή και την ανάλυση. Συνθετική μπορεί να είναι στη συγκεκριμένη περίπτωση η αναγωγή σε σύγχρονους προβληματισμούς (π.χ. πολυπολιτισμική και διαπολιτισμική κοινωνία). Ο Μέγας Βασίλειος αποτελεί εξαιρετικό παράδειγμα ανθρώπου, στο πρόσωπο του οποίου συνοψίζονται όλες εκείνες οι ανθρωπιστικές αρετές που συναντούμε στα ιδεώδη του αρχαιοελληνικού κόσμου (καλός κ' αγαθός ανήρ), αναβαπτισμένες όμως μέσα στο φως της χριστιανικής διδασκαλίας.

Η έκθεση του βίου και του έργου του βρίθει διαθεματικών και διαπολιτισμικών προσεγγίσεων, απόδειξη ότι ο ίδιος διακατεχόταν από την ασφάλεια που παρέχει η βεβαιότητα της πίστης και η αυθεντική της εφαρμογή. Όποιος βλέπει τον άλλο ως «εικόνα Θεού», τον υπηρετεί ανιδιοτελώς, δείχνοντας **ανοχή** στις όποιες, θεμιτές φυσικά, ιδιαιτερότητές του. Εκτός της συμπαράστασής του στους εθνικούς, Εβραίους και αιρετικούς (παρά το γεγονός ότι εξορίστηκε από αυτούς), υπήρξε και εξαιρετικός διπλωμάτης. Σταθμίζοντας το συμφέρον της Εκκλησίας, δεν οδηγήθηκε σε ακρότητες στην αντιπαράθεσή του με τους αιρετικούς, αλλά προσπάθησε να οικοδομήσει έναν **διάλογο** μαζί τους (χωρίς ουσιαστικές υποχωρήσεις σε θέματα πίστης), που θα εγγυάτο την ομόνοια στην επαρχία του και τα συμφέροντα της Εκκλησίας. Παράλληλα, σε ότι αφορού-

6.2 Ο Μέγας Βασίλειος

σε στην εσωτερική δομή της Εκκλησίας υπήρξε αυστηρός (π.χ. θεμελιωτής της θεολογίας της Εκκλησίας, αναμορφωτής του μοναχισμού), ενώ, όσον αφορά στη μελέτη της πνευματικότητας του ανθρώπου, εμφανίζεται βαθύς ανατόμος της ψυχής με σημαντικές **ψυχολογικές** παρατηρήσεις (π.χ. περιγράφει τη λειτουργία του ασυνείδητου).

Πηγές-εποπτικό υλικό

Μπορεί να γίνει χρήση Video ή DVD, δικτυακών τόπων, εικόνων, περιηγητικών ή λαογραφικών βιβλίων π.χ. Κ. Καραπατάκη, *Το Δωδεκαήμερο, Παλιά Χριστουγεννιάτικα ήθη και έθιμα*, Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1981.

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να προμηθευτεί φωτογραφικό υλικό για την Καππαδοκία, ανοίγοντας συζήτηση με τα παιδιά για τον ελληνισμό που ζούσε εκεί, συνδέοντας τον Μ. Βασίλειο με την ελληνικότητα της σκέψης του και την κουλτούρα της περιοχής. Χρήσιμη θα είναι και η σύγκριση του Αγίου Βασιλείου και Santa Claus από τον δικτυακό τόπο: www.valentine.gr/santa_claus_gr.htm, όπου παρατίθενται τα διαφορετικά ονόματα του «Santa» σε όλη την Ευρώπη και πιθανόν η διοργάνωση έκθεσης συγκριτικής ζωγραφικής προς κατανόηση των διαφορών αυτών. Έτσι δίνεται η δυνατότητα διαπολιτισμικών παρατηρήσεων, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα έχει η παρουσίαση του εθίμου της βασιλόπιτας καθώς και η μελέτη τοπικών διαφορών και εθίμων.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

2. Μ. Βασίλειος Μακρίνα Εμμελία Γρηγόριος Καισάρεια Βασιλειάδα Αθήνα Αιρετικοί	σημαντική μορφή της Εκκλησίας μας η γιαγιά του Μ. Βασιλείου η μητέρα του Μ. Βασιλείου στενός φίλος του Μ. Βασιλείου εκεί έγινε επίσκοπος ο Βασίλειος η πολιτεία που έχτισε ο Μ. Βασίλειος κι εκεί σπούδασε ο Μ. Βασίλειος τους προστάτεψε όταν μετανόησαν

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση μπορεί να κινηθεί με βάση τις διαθεματικές δραστηριότητες, όπου θα πρέπει να κατανοηθεί το μήνυμα του προτύπου «Μέγας Βασίλειος», σε συνάφεια με τη γνώση των ιστορικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στην ενότητα.

Βιβλιογραφία

- Στυλ. Παπαδοπούλου, *Η ζωή ενός Μεγάλου. Βασίλειος Καισαρείας*, Αθήνα 1979
Του ιδίου, *Πατρολογία*, τ. Β' Αθήνα 1990, σσ. 355-407.
Ολ. Παπαδοπούλου-Τσανανά, *Η ανθρωπολογία του Μ. Βασιλείου*, Θεσσαλονίκη 1970.
Δ. Μωραΐτου, *Εργασία και επάγγελμα κατά τον Μ. Βασίλειον*, Θεσσαλονίκη 1947.
Μ. Βασιλείου, *Επιστολές και άλλα κείμενα*, Εισαγωγή-Σχόλια Στυλ. Παπαδόπουλος, Απόδοση Βασ. Μουστάκης Εκδόσεις της Αποστολικής Διακονίας, Αθήνα 1980.

6.2 Ο Μέγας Βασίλειος

- Π. Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία*, τ. Δ' Πατρ. Ίδρ. Πατερικών Μελετών, Θεσσαλονίκη 1989, σσ. 20-104.
- Η. Μουτσούλα, *Ο Μέγας Βασίλειος ως παιδαγωγός*, Αθήναι 1979.
- Ι. Σ. Πέτρου, *Ενότητα και διάσπαση της κοινωνίας των πιστών κατά τον Μ. Βασίλειο*, Θεσσαλονίκη 1983.
- Γ. Τσανανά, «*Χιούμορ στο Μέγα Βασίλειο*», Τόμος εόρτιος χιλιοστής εξακοσιοστής επετείου Μεγάλου Βασιλείου (379-1979), ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 187-211.

Δικτυακοί τόποι

http://www.geocities.com/agiosdimitrios_gr/paidagwgos.htm
http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/valsamis_basilcassian.html
<http://www.xfe.gr/modules.php?name=News&file=print&sid=5>
<http://noiazomai.tripod.com/AgiosBasileiosbios.html>
www.ecclesia.gr

6.3 Μεγάλη Σαρακοστή: Προετοιμασία για το Πάσχα

Διδακτικοί στόχοι

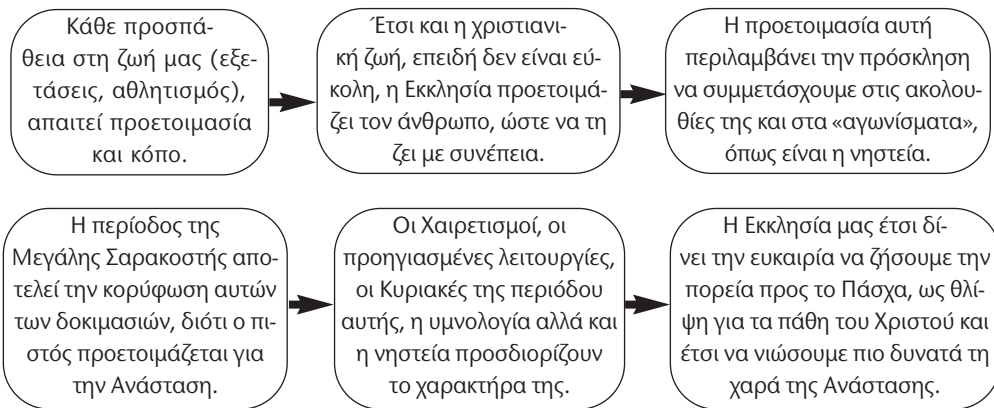
Κύριος

Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τους τρόπους, με τους οποίους η Μεγάλη Σαρακοστή μάς προετοιμάζει να ζήσουμε ουσιαστικότερα το Πάσχα.

Επιμέρους

- Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η επιτυχία ενός αγώνα στη ζωή προϋποθέτει προετοιμασία.
- Να αντιληφθούν ότι η ζωή του χριστιανού χρειάζεται προετοιμασία.
- Να διαπιστώσουν ότι η Εκκλησία δεν καταπιέζει, αλλά αγαπά τον άνθρωπο όταν τον δοκιμάζει.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Λόγω της φύσης της, η ενότητα αυτή μπορεί να διδαχθεί συνδυαστικά (π.χ. με αθλητικές εικόνες), με ανάλυση των επιμέρους δεδομένων και επαγωγική σύζευξη (όλα οδηγούν στο Πάσχα).

Η βασική έννοια της ενότητας είναι ασφαλώς αυτή της πνευματικής προετοιμασίας του χριστιανού για να υποδεχθεί το Πάσχα. Πάσχα στην εβραϊκή γλώσσα σημαίνει «διάβαση». Κατά τους πατέρες της Εκκλησίας, η «διάβαση» συμβολίζει το πέρασμα από την αμαρτία στον καινούριο κόσμο του Θεού. Η Μ. Σαρακοστή έχει σκοπό να μας βοηθήσει στο πέρασμα αυτό. Αρχίζει με τον Κατανυκτικό Εσπερινό της Κυριακής της Τυροφάγου και τελειώνει την Παρασκευή πριν από την Κυριακή των Βαΐων. Είναι περίοδος νηστείας που διαρκεί σαράντα ημέρες και βεβαίως συμμετοχής στις καθορισμένες ακολουθίες της Εκκλησίας. Ο καθορισμός του αριθμού αυτού των ημερών έχει, σαφώς, βιβλική βάση: ο Μωυσής νήστεψε σαράντα μέρες προτού συναντήσει το Θεό στο όρος Σινά. Επίσης και ο προφήτης Ηλίας προτού αναλάβει την αποστολή του. Οπωσδήποτε, στην υιοθέτηση του αριθμού αυτού επέδρασε αποφασιστικά η βιβλική διήγηση

6.3 Μεγάλη Σαρακοστή: Προετοιμασία για το Πάσχα

ότι ο Κύριος πριν αρχίσει τη δημόσια δράση του, νήστεψε «ημέρες τεσσαράκοντα και νύκτας τεσσαράκοντα» (Ματθ. 4, 2). Η διαφορά έγκειται στο ότι ο Μωυσής και ο Ηλίας νήστευσαν για να δεχθούν το Πνεύμα του Κυρίου, ενώ ο Χριστός είναι πλήρης Πνεύματος, προσφέροντας ένα πρότυπο άσκησης.

Η περίοδος της Μ. Σαρακοστής περιλαμβάνει πέντε Κυριακές. Η Α' Κυριακή είναι η Κυριακή της Ορθοδοξίας, κατά την οποία εορτάζεται η οριστική νίκη κατά των εικονομάχων και η αναστήλωση των ιερών εικόνων το 843 μ.Χ. και κατ' επέκταση η δύναμη της Ορθοδοξίας. Η Β' Κυριακή είναι αφιερωμένη στον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, ενώ η Γ' Κυριακή των Νηστειών ονομάζεται Κυριακή της Σταυροπροσκυνήσεως. Τις Δ' και Ε' Κυριακές των Νηστειών, η Εκκλησία προβάλλει το πρότυπο του ασκητισμού, τιμώντας τον άγιο Ιωάννη, συγγραφέα της Κλίμακας, και την οσία Μαρία την Αιγυπτία.

Ο λαός γνωρίζει ότι η Μ. Σαρακοστή είναι περίοδος νηστείας. Η νηστεία αποτελεί αρχαιότατο και πανανθρώπινο φαινόμενο. Ετυμολογικά, προέρχεται από το αρνητικό μόριο *-νη* και το ρήμα *εσθίω* (τρώγω), που σημαίνει αποχή από κάθε τροφή. Απαντά σχεδόν σε όλους τους λαούς της αρχαιότητας και σε όλες σχεδόν τις θρησκείες. Για παράδειγμα, οι Αιγύπτιοι νήστευαν στις γιορτές της Ίσιδας, του Σεράπιδος και του Οσίριδος. Οι αρχαίοι Αθηναίοι νήστευαν στις γιορτές των Θεσμοφοριών και Ελευσινίων. Οι Ρωμαίοι προς τιμήν του Δία και της Δήμητρας.

Ωστόσο, ο εκπαιδευτικός μπορεί να επισημάνει το ότι η αληθινή νηστεία συνδέεται με την άσκηση και τον αγώνα για κάθαρση από τα ψυχοφθόρα πάθη, με αγάπη στον πλησίον και τη δικαιοσύνη (Ησαΐα 58, 2-11), ενώ ο Κύριος καταγγέλλει την υπεροψία στη νηστεία (Ματθαίου 6, 16). Εξάλλου, η υμνολογία του Τριωδίου υπογραμμίζει ότι η νηστεία δεν περιορίζεται στην τροφή. Η μελέτη των προϋποθέσεων της νηστείας δείχνει την οδό για μια ευρύτερη και βαθύτερη ψυχοσωματική ανακαίνιση και για μια κοινωνία ενότητας και αγάπης!

Προτεινόμενες δραστηριότητες

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να αξιοποιήσει το διδακτικό υλικό, εστιάζοντας την προσοχή των μαθητών στα έθιμα της Καθαρής Δευτέρας (νησισίμα) και της Σαρακοστής. Υλικό μπορεί να αντλήσει και από τις διευθύνσεις: <http://www.pontos.gr/el/ethima.htm> (για τον Πόντο), <http://arcadia.ceid.upatras.gr/arkadia/culture/customs.htm> (για την Αρκαδία), gym-promach-pel.sch.gr/page11.html (για τον Προμαχώνα), καθώς και από τα: <http://www.choletria.com/ethima.shtml>, <http://11dim-kaval.kav.sch.gr/main/pasxalia/pasxa.htm> και <http://homepages.pathfinder.gr/pantzosgabrihlidhs/JIU.htm>, κ.ο.κ. Αναφορά μπορεί να γίνει επίσης και στο έθιμο της Κυρά-Σαρακοστής με τα επτά πόδια (από πού έλκει την καταγωγή του, πώς το καταλαμβάνουν σε διάφορες περιοχές κ.λπ.). Εναλλακτική ή συμπληρωματική μέθοδος διδασκαλίας θα μπορούσε να είναι η παρουσίαση τοπικών εθίμων από τους μαθητές ή η επικοινωνία και ανταλλαγή απόψεων με μαθητές από όμορες περιοχές ή άλλα μέρη στην Ελλάδα. Θα μπορούσε να συνοδευτεί από έκθεση φωτογραφίας ή διαγωνισμό για τα έθιμα στην Ελλάδα (διαθεματική με Λαογραφία). Ακόμη θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί και μια παράθεση συνταγών για νησισίμα φαγητά και γλυκά που συνοδεύουν τις μέρες αυτές, με αποκορύφωμα την υλοποίηση μιας «νησισίμης ημέρας», με παρασκευή αυτών των φαγητών και γλυκισμάτων.

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

3. αθλητής, διακριθεί, προετοιμάζεται, Εκκλησία, περιόδους προετοιμασίας, χριστιανό, μεγάλες γιορτές, Μεγάλη Τεσσαρακοστή, Χαιρετισμών, Παρασκευή, Μ.

6.3 Μεγάλη Σαρακοστή: Προετοιμασία για το Πάσχα

Εβδομάδα, Ορθοδοξίας, νίκη, αιρέσεων, κατανοητικούς, μετανοήσουμε, αγωνιστούμε, καλύτεροι.

Αξιολόγηση

Στόχος της ενότητας είναι να επισημανθεί στο μαθητή ότι η Μεγάλη Σαρακοστή δεν αποτελεί ένα λαϊκό έθιμο, αλλά μια πνευματική πορεία και άσκηση που θεωρείται προϋπόθεση για την αληθινή βίωση της Ανάστασης του Χριστού. Επομένως, προέχει η βιωματική κατανόηση της ενότητας. Έτσι, θεωρούμε ότι ο εκπαιδευτικός οφείλει να επικεντρώσει την αξιολόγησή του στην κατανόηση αυτή, από την οποία εξαρτώνται και τα ιστορικά της στοιχεία. Ερωτήσεις, συζήτηση στην τάξη ή γραπτό κείμενο με τις σκέψεις τους (π.χ. για τη νηστεία), βοηθούν επίσης στην αξιολόγηση.

Βιβλιογραφία

- Alexander Schmemmann, *Μεγάλη Σαρακοστή. Πορεία προς το Πάσχα* (Μετάφραση: Ελένη Γκανούρη), Αθήνα 1997.
- Νεκταρίου (αρχιμ.), *Μεγάλη Τεσσαρακοστή. Συνάντηση Θεού και ανθρώπου*, Εκδ. Ι. Μ. Ξενιάς, Αλμυρός 1999.
- Συμεών Βενετσιάνου (αρχιμ.), *Μεγάλη Τεσσαρακοστή, η ψυχωφελής*, Πειραιάς 2002
- Συμεών Κούτσα (μητρ. Ν. Σμύρνης), *Αδαμιαίος Θρήνος. Ο Μέγας Κανών Αγίου Ανδρέου του Κρήτης*, Εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα 1981.
- Μέγας Βασίλειος, *Δύο λόγοι για τη νηστεία* (Απόδοση στην ομιλούμενη: Δημήτριος Αθανασόπουλος), Εκδ. Νεκτ. Παναγόπουλος, Αθήνα.
- Κωστάκου-Μαρίνη Άννα, *Το Πάσχα της Αννούλας. Σαρακοστή-Ευαγγελισμός-Πάσχα*, Εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1994.
- Οσίου Σεραφείμ του Σάρωφ, «Η νηστεία», στο: *Επιλογή και Σύνθεσις από Ρωσικές Πηγές*, Εκδ. Ιερά Μονή Παρακλήτου, Ωρωπός Αττικής 2002.
- Στ. Πορτελάνου, *Η πνευματική τελείωση του ανθρώπου*, σσ. 157-198.

Δικτυακοί τόποι

- Μιλούν γέροντες ασκητές και μοναχοί για Σαρακοστή:
<http://www.iak.gr/AgiosTitos/Greek/Triodio98.htm>
<http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/monasticism/gerontes.htm>

- <http://www.ecclesia.gr>
<http://www.rel.gr/index.php?rpage=meletes&rpage2=SchmemSarakosti.php>

6.4 Ο Απόστολος Πέτρος

Διδακτικοί στόχοι

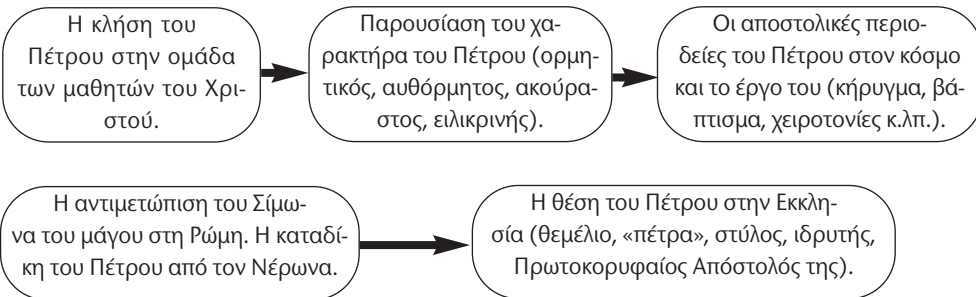
Κύριος

- Να γνωρίσουν οι μαθητές στοιχεία από τη ζωή, το χαρακτήρα, τη δράση και το έργο του Αποστόλου Πέτρου.

Επιμέρους

- Να δικαιολογήσουν οι μαθητές μέσα από την έντονη αποστολική του δραστηριότητα, τη θέση του ως Πρωτοκορυφαίου.
- Να αντιληφθούν μέσα από τα κείμενα των επιστολών του, το βάθος της πίστης του στο Θεό και της αγάπης του στον άνθρωπο.

Σχηματική παρουσίαση του περιεχομένου της ενότητας

Περιεχόμενο-Μεθοδολογικές υποδείξεις-Διαθεματικότητα

Ο εκπαιδευτικός ακολουθεί την ανάλυση των δεδομένων του βίου του Αποστόλου Πέτρου, συνθέτοντας την προσωπικότητά του. Επαγωγικά, κινείται προς την απόδειξη ότι το βάθος της πίστης στο Θεό και της αγάπης στον άνθρωπο, χαλυβδώνουν και αναδεικνύουν τον αγώνα του χριστιανού προς όφελος της Εκκλησίας.

Ο Απόστολος Πέτρος αποτελεί με τον ιδιότυπο χαρακτήρα του χαρακτηριστική περίπτωση. Τα στοιχεία που τον έκαναν ξεχωριστό ανάμεσα στους μαθητές (ανήσυχη φύση, παρορμητικός, ζηλωτής), τα ίδια τον οδήγησαν και σε πράξεις βίας (κόψιμο του αφτιού του δούλου κατά την ώρα της προδοσίας του Ιησού) και δεν στάθηκαν ικανά να τον αποτρέψουν από την τριπλή άρνηση του για τον Δάσκαλό του. Από τον αμφιθυμικό αυτό χαρακτήρα, οι μαθητές θα πρέπει να κρατήσουν τα στοιχεία που οδήγησαν τον Πέτρο να γίνει Πρωτοκορυφαίος (εργατικός, ακούραστος, επίμονος, ζηλωτής, ειλικρινά μετανωών).

Σημαντικό στοιχείο διαθεματικότητας είναι το γεγονός ότι ο Πέτρος απευθύνεται σε 3.000 ανθρώπους, οι οποίοι μιλούν διαφορετικές γλώσσες και έχουν διαφορετικές μεταξύ τους ιδεολογίες κι όμως πείθονται από τα λόγια του. Ο μαθητής πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι η ετερότητα υπερβαίνεται μέσα από σταθερές αξίες και υψηλές ιδέες. Άλλωστε «καθολικός» -όπως οι επιστολές του Απ. Πέτρου- λέγεται αυτός που απευθύνεται σε όλους.

6.4 Ο Απόστολος Πέτρος

Προτεινόμενες δραστηριότητες

- Οι μαθητές, με τη βοήθεια των δικτυακών τόπων που παρατίθενται, μπορούν να συλλέξουν στοιχεία για τη μορφή, λεπτομέρειες για το έργο, τον χαρακτήρα και τις περιοδείες του Αποστόλου Πέτρου, ώστε να εμπλουτιστεί με περισσότερα στοιχεία η συζήτηση.
- Επίσης, μπορούν να συλλέξουν τις εικόνες που θα βρουν κατά την περιήγησή τους στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις, ώστε να διαπιστώσουν τα χαρακτηριστικά που κάθε αγιογράφος προσδίδει στον Άγιο (πρόσωπο, στάση, έκφραση κ.λπ.).

Ενδεικτικές απαντήσεις στις δραστηριότητες

3. Ανδρέας Πέτρος και Παύλος	Ο αδερφός του Πέτρου Πρωτοκορυφαίοι - Έγραψαν διατάξεις για την Εκκλησία - Στις 29 Ιουνίου γιορτάζουν μαζί
Πέτρα	Η ομολογία του Πέτρου για το Χριστό
Σίμωνας	Μάγος που αντιμετώπισε ο Πέτρος στη Ρώμη
Κλήμης	Μαθητής του Πέτρου
Βατικανό	Το μέρος όπου ετάφη το σώμα του Πέτρου
Καθολικές	Ονομάζονται οι επιστολές του Πέτρου

Αξιολόγηση

Η αξιολόγηση στην παρούσα ενότητα επιτυγχάνεται με τους χαρακτηρισμούς του ιερού Χρυσοστόμου (άσκηση 2), τους οποίους οι μαθητές θα κληθούν να δικαιολογήσουν με όσα στοιχεία συνέλεξαν από τις πηγές που ερεύνησαν, αλλά και την κατανόηση της έννοιας «Καθολικός», ως ενδιαφέρον και αγώνας για τον «άλλο», τον «ξένο» (Παγκοσμιοποίηση).

Βιβλιογραφία

- Μπούμη Π., *Η πέτρα του Απ. Πέτρου-Συμβολή εις την ερμηνείαν του χωρίου Ματθ. 16, 18* (Ανάτυπον από το περ. ΘΕΟΛΟΓΙΑ), Αθήναι 1980.
- Του ιδίου, *Μια ποιμαντορική εγκύκλιος του Απ. Πέτρου* (Ανάτυπον από το περ. ΚΟΙΝΩΝΙΑ), Αθήναι 1982.
- Στογιάννου Β., *Πέτρος παρά Παύλω*, Θεσσαλονίκη 1968.
- Γαλίτη Γ., *Εισαγωγή εις τους λόγους του Πέτρου εν ταις Πράξεσι των Αποστόλων*, Αθήναι 1962.
- Του ιδίου, *Χριστολογία των Λόγων του Πέτρου εν ταις Πράξεσι των Αποστόλων*, Αθήναι χ.χ.

Δικτυακοί τόποι

- http://www.oramaworld.com/product_info.php/cPath/1000_1100/products_id/12051/language/gr
- <http://www.tera.gr/houseofart/hagiography.htm>
- <http://www.culture.gr/2/21/218/218ab/g218ab55.html>
- <http://www.ecclesia.gr/greek/synaxaire/synaxari.asp?minas=6&id=305>
- <http://sfr.ee.teiath.gr/htmSELIDES/Multimedia/mm1/html/Petrus.htm>
- http://www.parembasis.gr/2003/03_06_06.htm
- http://www.myriobiblos.gr/museum/gallery/karelas/karelas_icons.html
- <http://www.myriobiblos.gr/museum/gallery/panselinos2.html>
- <http://3lyk-n-filad.att.sch.gr/fayium/Portraits/65.htm>

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

BIBΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.